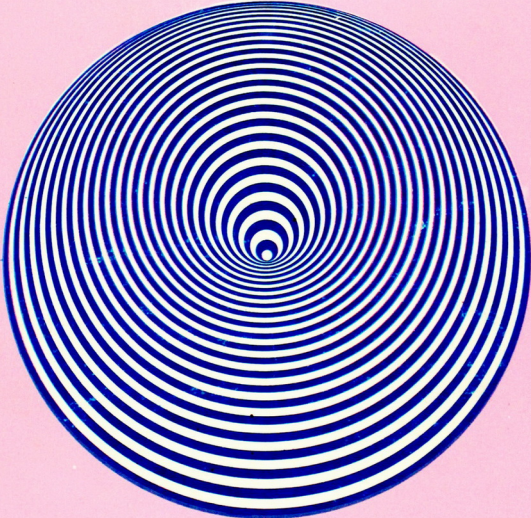

KADIN ve CİNSELLİK

Yayına hazırlayan: Necla Arat

say

**KADIN
VE
CİNSELLİK**

*BU KİTAP, KADIN SORUNLARI ARAŞTIRMA VE
UYGULAMA MERKEZİ VE DERNEĞİ İLE SAY
YAYINLARI İŞBİRLİĞİ SONUCU HAZIRLANMIŞTIR.*

ISBN 975-468-039

KADIN VE CİNSELLİK

Yayına Hazırlayan: Necla Arat/ Yayınlayan: Say Yayınları/
Kapak resmi: Marina Apollonio/ Kapak düzeni: Hurşit Arı-
kan/ Baskı: Engin Matbaacılık/
Birinci Basım: Kasım 1993

Genel Dağıtım:

SAY DAĞITIM LTD.ŞTİ.

Ankara Caddesi No: 54/1 Sirkeci/İST

Tel: 512 21 58 - 528 17 54

KADIN ve CİNSELLİK

Yayına Hazırlayan
NECLA ARAT

say

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	Prof.Dr.Necila ARAT	7
GENÇ KIZLARIMIZ VE CİNSELLİK	Prof.Dr. Aysel EKŞİ	9
KADIN VE CİNSEL YAŞAMI	Doç.Dr. Arşaluyu KAYIR.....	31
KADIN SAĞLIĞI VE AİLE PLANLAMASI	Nuray FİNCANCI.....	55
EVLİLİK BENZERİ İLİŞKİLER	Prof.Dr. Nuşin AYİTER.....	79
EVLİLİK SORUNLARI	Prof. Dr. Engin EKER.....	87
ALGILAMA VE ANLATIMDA EŞLER ARASI FARKLILIKLAR	Prof. Dr. Yılmaz ESMER.....	97
MEDYA VE AİLEYE ETKİSİ	Dr. Alaeddin ASNA.....	121
EVLİLİKTE İLETİŞİM VE DUYGUSAL DOYUM	Meral PALANDUZ BAHAR	127
TÜRK HUKUKUNDA KADIN CİNSELLİĞİ	Doç.Dr. Yücel SAYMAN.....	143
KADIN VE ŞİDDET	Canan ARIN	159
ZİNA	Prof.Dr. Feridun YENİSEY	177

Ö N S Ö Z

İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Kadın Araştırmaları Derneği'nin Say Yayınları ile işbirliği içinde hazırladığı ikinci kitap olan KADIN VE CİNSELLİK, artık dördüncü yılına girdiğimiz Kadın Araştırmaları Konferanslar Dizisi içinde yer alan konuşmalardan oluşuyor.

KADIN VE CİNSELLİK'te yer alan yazılar, toplumsal kurum ve uygulamalarımızdaki cinsiyetçi ayrımcılığın kaynaklarının ipuçlarını verdiği gibi, çok kez bir tabu alan olarak suskunluğun korunduğu kadın cinselliğine ilişkin cesur açıklama ve öneriler de içeriyor.

Kadın ve erkeğin anlamlı, güzel ve doyurucu bir ilişkiyi yaşam boyu paylaşımlarının önkoşulu olan cinsel eğitim, ne yazık ki hala öğretim programlarımızın hiç bir kademesinde yer almamakta. Bu bağlamda cinsellik sorununa değişik boyutlardaki bilimsel yaklaşımı ve toplumumuzda cinselliğin yaşandığı en temel birim olan evlilik kurumu içindeki sorunları ele alışıyla bu kitap, büyük bir boşluğu dolduracaktır kanısındayız.

İletişim ve duygusal doyum olanaklarını, hukuk sistemimizde kadın cinselliğinin yer alış örneklerini, kadına yönelik şiddeti, medya ve cinsellik ilişkisini çarpıcı bir biçimde sergileyen bu kitabımıza katkıda bulunan değerli öğretim üyelerine ve uzman arkadaşlarımıza, basımı büyük bir titizlikle gerçekleştiren SAY YAYINEVİ'NE Merkezimiz ve Derneğimiz adına teşekkürü bir borç biliyoruz.

İstanbul, Kasım 1993

Prof. Dr. Necla ARAT
Merkez Müdürü

Kitaplarımızın telif ücreti, Kadın Araştırmaları Derneği Kız Öğrenci burs hesabında eğitime katkı bursu olarak kullanılmaktadır.

GENÇ KIZLARIMIZ VE CİNSELLİK

*Prof. Dr. Aysel EKŞİ**

İnsanoğlunun geçmişini ortaya koyan yazılı tarih milattan beşbin yıl önceye uzanmasına rağmen, cinsel davranışlarıyla ilgili yazılı bilgilerin son derece sınırlı olduğu dikkati çekmektedir. Bu konuda ilk yazılı metinlere ancak milattan bin yıl kadar önce rastlanmıştır. Bu yazılı metinlere göre, aile bireyleri arasında cinsel ilişki demek olan ensest o zamanda da tabu idi, ama fahişelik yaygındı, erkek pekçok kişiyle cinsel ilişkide bulunabilirdi, kadının üreten ve cinsel değerlere sahip yönü vurgulanmaktaydı, eşcinsellik normal kabul edilmekteydi, hatta eski Yunan'da buluş dönemi-ne ulaşan bir gencin normal ve entellektüel gelişimi için yetişkin bir erkekle böyle bir cinsel ilişki kurması eğitici değerde bulunmaktaydı. Kısaca cinsellik, hayatın bir gerçeği olarak kabul ediliyordu.⁽¹⁾

* İ.Ü. Çocuk Sağlığı Enst. Öğ. üyesi

İnsanın cinsel yaşantısını çok yönlü ele alan Masters ve Johnson'ın ünlü kitabına göre bu tablo, Musevi dininin doğması ile kökten değişmiş, kutsal kitaplar cinsel davranışı kısıtlayan yazılarla dolmuştur; evlilik dışı ilişkiler yasaklanmış, eşcinsellik lânetlenmiştir(1, S:12).

Hristiyanlığın özellikle ilk yılları cinsel konularda Musevilikten ve Yunan'dan çok etkilenmiştir. Örneğin Yunan'da eros sözü ile cinsel bedensel aşk anlaşılmaktaydı ve bu cinsel aşk ile, ruhsal-spiritüel aşkın farklı olduğu kabul edilmekteydi. Bu temel fark Hristiyanlığa da aynen geçmiş, Hristiyan dininde aşkın erotik olmayan, ruhsal yönü önemsenmiş, kilisenin katı kuralları ve sınırlamaları zaman zaman ciddi boyutlara ulaşmıştır. Hatta Aziz Augustinus, gençliğinde çok renkli erotik tecrübeler yaşadığı halde sonra tövbe etmiş ve "İtiraflarım" adlı kitaplarında cinselliğin her şeklini acımasızca ayıplamış ve eleştirmişti. Onun itirafları ve baskıları, kiliseye ve insanların cinsel yaşamına büyük ölçüde yön vermiştir (1, s:13).

Kilisenin baskısı 12. ve 13. asırlarda çok güçlü biçimde devam etmiş, teoloji adeta günlük yaşamın kuralları ve kanunlarıyla eşanlamli hale gelmiştir. Fakat kilisenin iddia edilen resmi politikaları ile gerçek uygulamalar arasında büyük farklar olduğu da bir gerçektir. Gerçek uygulama alanındaki çeşitli eleştiriler arasında "kiliselerin cinselliğin sıcak yatakları olduğu" da sık sık dile getirilmişti (1.s:13) Bilindiği gibi, 12. ve 13. asırlarda toplumun üst sınıflarında romantik, saf ve temiz aşklar şiire, şarkıya ve edebiyata egemendi. Bu romantik aşkın tıpkı Hristiyanlığın ilk yıllarındaki gibi cinsellikten çok ayrı olduğu esprisi işleniyordu. Ama diğer yanda toplumda iffet kemerleri ortaya çık-

mıştı. Üst sınıftan kocalar, tıpkı paralarını kasalarına kilitledikleri gibi, eşlerinin bekaret kemerlerini kilitleyip anahtarları da yanlarında taşıyorlardı. Kısaca gerçek yaşamdaki uygulama, kilise politikası ile aynı doğrultuda değildi.

En sonunda 16. ve 17. asırlarda Avrupa'da dinsel baskılar azalırken cinsel sınırlamalar gevşemeğe başlamış, romantik aşka daha az yer verilir olmuştu. Çünkü Martin Luther ve Calvin reformları Katolik Kilisesi kadar baskılı değildi. Böylece bu yıllarda İngiltere ve Fransa'da daha büyük hoşgörü yaşanırken Püriten ahlak kuralları bu kez Kuzey Amerika'yı etkisi altına alıyordu. Evlilik dışı cinsel yaşam dışlanıyor, bunu yapanlar dövülüyor-kamçılanıyordu (1, s:14).

Amerika'da püriten etik 19. asır sonlarına kadar sürdü. Fakat sınırlar genişledikçe, şehirler kozmopolit havaya büründükçe bu püriten baskılara rağmen fahişelik artmaya devam etti. 1840'da fahişeliğe karşı büyük mücadeleler verildi, genelevler kapatıldı, pornografi ve alkol yasaklandı. Fakat baskılar arttıkça el altından pornografi yaygınlaştı. Alt sınıf kadınları fahişeliğe itilirken, üst sınıftan kadınların cinsel yaşamdan nasıl büyük zevk aldıklarıyla ilgili yazılar yayınlandı (1, s:15).

1800 yılı ortaları Avrupa'da Viktorya dönemi denilen çağdır. Bu dönemde Avrupa gene en genel anlamda sofuluğu yaşamıştır. Ancak bu kez tutuculuk ve sofuluk dinle daha az bağlantılıydı. Viktorya döneminin temeli, cinselliğin baskıya alınmasıdır. Çocuk ve kadınlarda saflık ve masumluk çok vurgulanırdı, çünkü düşüncelerin ve konuşmaların kolaylıkla cinselliği çağrıştırmamasından korkulurdu. En masum hareketler bile tabu idi. Her ihtimale karşı cinsellik insanın imajı-

nasyonunu zorlar endişesiyle, bir bayana bir pilicin bacağına sunmak bile nazik olmayan bir hareket gibi görülüyordu (1, s:15).

Bu tutuculuk giyim ve yaşam biçimini de değiştirdi, kadınlarda topuklara kadar uzanan etekler, uzun kollu ve çıplak boynu göstermeyen yüksek yakalı elbiseler moda oldu. Eğer evli değillerse, bir kadın yazarla erkek yazarın yazdığı kitapların yan yana kitap raflarına konması bile hoş karşılanmıyordu. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalar, bir gerçeği ortaya koymaktadır. Victoriya döneminde kadınlar seks objesi gibi düşünölmekten, kendilerine öyle davranılmasından çok rahatsızlık duyuyorlardı. Gerçekte bu kadınlar bir bakıma sofuluğu bir maske gibi kullanma savunmasındaydılar, yani kendi cinselliklerini bilinçdışı redderek, cinselliğı bilinçdışı inkâr ederek, kendilerine seks objesi gibi davranılması olasılığını uzaklaştırıyor böylece, bir çeşit cinsel özgürlüğü başarıyorlardı. Bu dönemde bilim ve tıp da bu tutuculuğa uygun yorumlar getiriyordu. Bugün prestiji çok yüksek bir tıp dergisi olan British Medical Journal, 1878'de, aybaşı görmekte olan kadınların dokunduğı etlerin bozulduğunu destekleyen çok sayıda doktor mektubu yayınlanmıştı (s: 17). Evrim kuramının babası olan Darwin bile, erkeğin kadından üstün olduğunu yazıyordu. Ona göre kadında cinsel yaşamdan zevk alma yeteneğı bulunmuyordu, fiziksel ve entellektüel anlamda erkekten aşağı kabul ediliyordu (1, s: 17).

"S.Freud'un 1880'li yıllarda çocukta cinselliğın varlığını ortaya atması, Psikoseksüel gelişim kuramını geliştirmesi, Psikoanalizi kurması dünyayı altüst eden kavramlardı. Freud'u Kinsey'in çalışmaları izledi. 1894-1956 da gerek Kinsey, gerek Freud küçük kız ve

erkek çocuklardaki mastürbasyon yeteneğini ortaya koydular. Bu gerçekler, "iyi kadın, cinsel istekleri olmayan kadındır" biçimindeki Viktoryen düşüncelerin tümünü yıktı. Freud cinsel problemlerdeki psikolojik faktörleri gösterdi."⁽¹⁾

Daha sonra, birinci dünya savaşı bir kitlesel büyük sosyal değişimle herşeyi kökten değiştirdi.

Masters ve Johnson'ın "**Sex and Human Loving**" adlı kitabında Avrupa'da Hristiyanlığın ilk yıllarında büyük cinsel baskılar yaşanırken İslam, Hindu ve Doğu dinlerinde cinsel konulara büyük hoşgörünün varolduğundan söz edilmektedir. Buna göre Çin'de cinsellik saygı duyulan bir kavramdır; Hindistan'da Kama Sutra, Augustinus'un **İtirafı** adlı kitabı yazdığı yıllarda, Hintçe "cinsel ilişkide metodlar" el kitabını ayrıntılarıyla yayınlamıştır. Eski Çin ve Japonya'da benzeri el kitapları ile cinsel doyuma ulaşma yolları açıklanmıştı (1, s: 13).

1989 yılında "**The Women's History of the World**" adıyla yayınlanan bir başka kitapta, yazar Miles'in görüşlerinin bütün bunlara hayli paralel olduğunu vurgulamak isterim (2. s: 88-91).

Aynen şöyle diyor İngiliz yazar Rosalind Miles:

"Bütün eski patriarkal toplumların aksine, İslam'ın kadına karşı tutumu çok şaşırtıcıdır. Sonraki yıllarda kadına peçe taktıran, çarşaf giydirip erkekten ayıran ve kadına çok büyük baskı yapan İslam dini, ilk çıktığı yıllarda çok insancıldı, çok serbest idi. İslam öncesi Arap toplumlarında kadının birden çok erkekle evlenme hakkı vardı; eğer hamile kalırsa çocuğunun babası olmasını istediği erkeğin adını söylemesi yeterli idi ve kimse bunu reddetmezdi." (s: 89).

"Bedevi kadın, kocalarından birini boşamak istediği zaman, çadırının kapısının yerini değiştirmesi yeterliydi." Rosalind Miles'a göre şimdiki İslam kadınları için bütün bu özgürlükler masal gibi görülebilir (s: 89). Ama bunlar birer gerçektir, hatta bu Muhammed'in evliliğinde bile söz konusu olmuştur. Peygamberle evlenmek istediği zaman Hatice, bir kadın aracı göndererek Muhammed'e evlenme teklif etmiş ve böyle evlenmişlerdir (2, s: 89).

"İslamiyetin ilk yıllarında kadınlar erkeklerle beraber silahlarını alıp savaşırlardı. Hamile karnının etrafına kılıç takıp savaşan kadın çoktu. Kadınlar rahatça fikirlerini de söyleyebilirlerdi. Örneğin Muhammed'in en küçük eşi olan Ayşe bıçak gibi sivri dili ile Muhammed'i düzeltmek ve ona karşı gelmekte hiç tereddüt etmezdi. Diğer erkeklerin önünde Muhammed ile teoloji tartışırdı. Hatta bir keresinde Hz. Muhammed "Allah Peygambere izin vermiştir, Peygamber istediği kadar kadınla evlenebilir" dediği zaman, Ayşe'nin cevabı "bakıyorum Allah daima senin istediklerine hemen anında cevap veriyor" olmuştu (2, s: 89-90).

İslamiyet öncesi kadının cinsel yaşamı konusundaki başka kaynaklar da Miles'in görüşlerini doğruluyor. 1988'de Kültür Bakanlığınca yayınlanan "Çağlar Boyunca Türk Kadını" adlı kitaba göre Türklere ait bilgiler M.Ö. 4 bin yıl gerilere kadar ulaşır. Bilgileri oradan aynen aktaralım: "Eski Türklerde kadın ata binner, silah kullanabilir, savaşabilirdi. Eski Türklerde elçilerin kabulünde Hakan ve Hatun beraber bulunurdu; savaş kuruluna Hatun da üye idi. Rivayete göre böyle bir savaş kurulunda Cengiz Han kumandanları, eşine şöyle tanıtmıştı:

"Ben bunların HAN'larıyım, sen de benim HAN'ımsın "Hanım" sözünün kökü, bu kitabın 115. sayfasına göre buradan gelir⁽³⁾.

Gene bu kitaba göre tarihteki devletler arasındaki ilk yazılı antlaşma Mısır ile Hititler arasında imzalanmıştır, Antlaşmada Hitit tarafında kral ile beraber kraliçenin de imzası vardır⁽³⁾.

Kısaca bu dönemle ilgili yayınlara göre eski Türklerde kadının toplumsal durumu çok iyiydi, erkek ancak tek kadınla evlenirdi, çocuk üzerindeki velilik hakkı, baba kadar anneye de aitti.

Miles'in kitabında yazılanlara göre, Anadolu'da pek çok tanrıça heykeli bulunmuştur. M.Ö.6000 yılına ait Çatalhöyükte 40 kadar höyükte ortaya çıkan kadın Tanrıça heykelleri gibi (2, s: 38). M.Ö. beş bin yılına ait Hacılar köyü kazıları aşk yapan Tanrıça heykellerini ortaya çıkarmıştır. M.Ö. 2300 yıllarında, şimdiki Irak'ın bulunduğu bölgede yaşayan Sümerlerde ilk Tanrı, bir kadındı. Kısaca, tarih öncesi karanlıklardan insanın çıktığı ilk yerleşme yerleri ile ilgili kazılar, o yıllarda Tanrının bir kadın olduğunu göstermektedir. Tanrı bir kadındı. Ana Tanrıça, insan yaşamında temeldi. İşte bu noktada Miles sormaktadır: Peki önce-leri kadın olan Tanrı, sonra nasıl erkek Tanrıya dönüştü? İslâm öncesinde böylesine Tanrı katında yüksek yeri olan kadın, yerinden nasıl indirildi? (2, s: 91).

Miles'e göre tek Tanrı kavramına dayanan beş büyük din yani Yahudilik, Budizm, Konfüçyüsçülük, Hristiyanlık ve Müslümanlık kendi yapılarına uygun biçimde, erkeğin üstünlüğünü vurgulamışlardır. Burada kadını aşağılayan tutum, sistemin kendi tabiatından kaynaklanır. Tek Tanrıcılık sadece bir din değil, kudretle de ilişkili bir kavramdır. Tek Tanrı fikri, tek

tanrının üstünlüğü üzerine bina edilir. Bir Tanrı herşeyin üstündedir. Bu sistem kaçınılmaz biçimde bir hiyerarşi yaratır. Güçlünün zayıf, inananın inanmayan üstünde gücü vardır. Tek tanrılı din "Allah Baba" kavramını yaratmıştır. Tanrı erkek olunca, kadın hiyerarşide onun altına düşmüştür. Aziz Augustinus bunu şöyle ifade eder: "Erkek tek başına Allah'ın suretinde yaratılmıştır, oysa kadın Allah'ın sureti değildir. Hiyerarşide erkek Allah'ın altındadır, kadın da onun altında yer alır". Böylece Miles'a göre tek Tanrıcılığın kabulü ile kadınlar ikinci sınıf varlıklar olmaya mahkûm edilmişlerdir (2, s: 92).

"En son din olan İslâm dini Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan çok etkilenmiştir. Nitekim Muhammed tek Tanrı konusunda çok ısrar etmiş ve İslâmiyet Allah'ın tek ve en büyük olduğu prensibi üzerine kurulmuştur. Miles'a göre İslâmiyet'in kabulünden bin yıl kadar sonra Arap tarihçileri şunu ortaya koymuşlardır: Arabistanda çok sayıda kadın, Muhammed'in savunduğu tek Tanrı, Allah baba kavramı yerine, "Kadın Tanrı", "Cennetin Kraliçesi", "Ölüm ve Hayatın Anası" Kavramlarını yerleştirmeye çalışmışlar ve bu uğurda büyük savaşlar olmuş, sayısız kadın silahlanmıştır. Hind al Hannud adlı kadın bunların arasında en korkusuzudur. Kureyş kabilesinin lideri olan bu kadın M.S. 624'de Bedir savaşında doğrudan Muhammed'le savaşmış, ancak yenilmişti (s: 94).

Özetle Miles'in yorumuna göre tek Tanrılı ve Tanrısı erkek olan bütün dinlerde kadının yeri, erkeğin altına konmuş ve asırlarca insanlar kadının erkekten aşağı konumda bulunduğu inandırılmıştır (2, s: 95). Üstelik din kitapları şunu savunur: Cennette Adem'i günaha sokan havva idi, Havva'yı günaha so-

kan Adem değildi. Böylece ilk kadın ilk erkeği günaha zorladığına göre, onun soyundan gelen tüm insanlar da kadının suçluluğunu, günahkârlığını ve erkeğin üstünlüğünü kabul etmek durumundadır⁽²⁾.

Nitekim Gazali'nin şöyle dediğini bildiriyor gene Miles: "Allah'ın yasakladığı yasak meyveyi, ilk Havva yediği için Allah onu 18 şeyle cezalandırdı. Bunlardan biri kadının her ay adet görmesidir, ötekisi çocuk doğurmadaki sancısıdır. Kadın evlenince aileden ayrılacak, eve kapatılacaktır" vs⁽²⁾.

Bütün bunlar bizi kadın-erkek eşitliğinde toplumsal değer yargıları ve tutumlar konusuna getirir. Bu alanda yazılmış kitaplardan, tarih boyunca hemen hemen tüm ülkelerde, kadının bir yanda yüceltildiğini diğer yanda aşağılandığını anlıyoruz. Bilindiği gibi ilk kez 1789'da Fransız devrimi kadın-erkek bütün insanların eşit olduğunu dünyaya duyurmuştu. Buna karşın gelişmiş ülkelerde bile kadınların siyasal haklarına kavuşmak yolunda uzun yıllar büyük çaba gösterdiklerini biliyoruz. Kadın hakları akımı geliştikçe, kadının eş ve anne olarak erkek karşısındaki yeri önce gelişmiş ülkelerde yavaş yavaş yükselmiştir. Ancak gelişmiş ülkelerde bile kadın-erkek hemen bütün insanların kolektif bilinçaltında, kadına karşı bazı çelişik duyguların ve çelişik değer yargılarının bugün de devam ettiğini biliyoruz. İşin ilginç yanı, kadınların kendilerinin de erkek karşısında içlerinde bir eksiklik ve yetersizlik duygusunu hissetmiş olmalarıdır. Hatta buna, önceki yıllarda, "kadında başarı korkusu" denilmişti. Yani kadınların erkek yanında farkında bile olmadan kendilerini daha güvensiz, erkeğin desteğine gereksinimleri varmış ya da sanki erkeğin denetimindeymişler gibi hissettikleri dikkati çekmekteydi. Bunun en somut ör-

neği, kadınların kadın doktora, kadın bilim insanına, milletvekiline yani kendi cinslerine daha az güven duymalarıydı. Gerçekten kendine güveni olan, atak, girişken kadın uzun süre yadırganmış, bunlar temelde erkeksi özellikler olarak değerlendirilmişti. Böyle bir atak ve girişken kadın S.Freud tarafından bile öncele-ri Oedipus kompleksini çözememiş, nörotik bir kadın gibi görülmüştü. Çünkü Freud psikanaliz kuramını ilk geliştirdiği yıllarda, kadının pasif, narsistik (yani kendine hayran) ve mazohist (yani kendine eziyet edilmesinden, canının yanmasından hoşlanan) özelliklere sahip olduğunu savunuyordu. Bunun tamamen aksine bu temel özelliklerden yoksun, atak ve girişken kadının penis kıskançlığını yenememiş saldırgan, nörotik bir kadın olduğunu kabul ediyordu. Ancak Freud, sonraki yıllarda kendisi de kadın konusunu çok iyi geliştirmemiş olduğunu farketmiştir. Nitekim bu görüşler günümüzde yavaş yavaş artık aşılmaktadır. Kadınlar daha iyi eğitim yaptıkça, ekonomik bağımsızlıklarını kazandıkça bu ön yargıyı yenmektedirler.

Freud'dan sonraki yıllarda kadın analistler, özellikle Karen Horney, Helena Deutch ve Clara Thompson, yaygın biçimde bilinen ve kızların erkeğin sahip olduğu penisi kıskanması olarak özetlenen Oedipus Kompleksi konusuna yeni bir anlayış getirdiler; erkeklerin de kadının çoğalma gücünü, kudretini ve kadınlık organını kıskandığını ileri sürdüler. Hatta Horney "uzun süre kadınların analizini yaptıktan sonra erkeklerin analizine başladığım zaman, erkeklerde hamilelik, kadın olma ve anne olabilme kıskançlığının ne kadar şiddetli olduğunu büyük bir şaşkınlıkla gördüm" demişti⁽⁴⁾.

Bu analistlere göre, kadındaki erkeklik komp-

leksinin, erkekteki kadınlık kompleksinden daha çok bilinmesinin nedeni, tamamen içinde yaşadığımız koşulların sonucudur, Toplumlarda erkeğe daha çok önem verildikçe, kadın kendini aşağı gibi hissetmiş ve sonuçta erkek olmaya gerçekten imrenmiştir. Gerçekte penis kıskançlığı olarak adlandırılan durum, kültürümüzdeki kadınların durumunu sembolik biçimde temsil etmektedir, yani kadınlar erkeğin cinsel organı olan penisi değil, toplumdaki durumlarını kıskanmaktadır⁽⁶⁾.

1960'lı yıllardan başlayarak, kadın konusunun çağdaş psikiyatri ve psikoloji alanlarında hayli yoğun biçimde ve derinliğine incelendiği görülür. Örneğin 1963 yılında Maccoby, kadının pasif olduğu düşüncesi kocaman bir yalandır sözleriyle ilk çıkışını yaptı. Kız ve erkek çocukları arasında el becerisi ve ilgi alanında farklılıklar olabilir, ama zekâ, algılama ve anlama yetenekleri hiçbir şekilde cinsiyete bağlı özellikler değildir görüşleri savunuldu.

Günümüzde en akılcı ve geçerli analitik kuramları geliştiren hiç kuşkusuz Ego Psikolojisi'nin temsilcilerinden Erik Erikson'dur, Erikson hiç tartışmasız bir deha olan Sigmund Freud'un görüşlerini kendisine temel almakla birlikte, onun femininite ile ilgili kavramlarını süpheyle karşıladığını açıkça belirtmişti. Oedipus Kompleksi kavramı günümüz çağdaş psikanalizinde de hala merkezde bir yer almakla birlikte, bu gelişimde çok çeşitli etkenlerin söz konusu olduğu asla gözden uzak tutulmamalıdır. Örneğin iyi anne olma, savunulduğu gibi kadının mazohizmi ile açıklanamaz; iyi annelik onun kadınlığının eksikliklerini telafi biçimi de değildir. Tamamen aksine, bir kadının iyi anne olma yeteneği onun tüm kişiliğinin olgunluğuna ve

egosunun dengesine dayanır, ruh sağlığı normal olan bir kadının yaşamdaki tüm amacının kendi istek ve gereksinimlerini tamamen yok sayarak, sadece çocuklarının ve eşinin doyumuna dönüştürmesi normal kabul edilemez, bu aşırı fedakrlık sağlıklı değildir. Çünkü kendi gereksinimleri ile çocuğunun veya eşinin gereksinimleri arasında bir denge sağlayabilmesidir. Kadın mazohist değildir, zayıf ve güçsüz de değildir. Günümüzde kadının kendine güvenebilmesi, toplumda seçkin bir yer alabilmesi için mutlaka bir erkeğin desteğine gereksinimi olduğu düşüncesi artık anlamını kaybetmiştir.

Bütün bunlara rağmen, hala erkek egemenliğindeki toplumda kadınların büyük güçlükleri olduğu da yadsınamaz. Örneğin toplumda kadından beklenen geleneksel rollere uymayan ve düşündüğü gibi yaşama cesareti gösterenlerin bugün hala özel yaşamda ya da toplumda zaman zaman büyük yalnızlığa itildikleri de bir gerçektir. Fakat herhalde en acı olan nokta da bu kadınların geleneksel rollere uydukları ve baskılara boyun eğdikleri durumda da bu kez kendi ilerinde derin bir başarısızlık duygusunu yaşamalarıdır. Ülkemizde güvenilir istatistiklerin bulunmaması nedeniyle gene yurt dışı kaynaklara dayanarak, 1970'li yıllardan beri gelişmiş ülkelerde psikiyatristlerden en çok yardım isteme gereğini duyanların yirmi ile kırk yaşları arasındaki kadınlar olduğunu söylemek onların bu konudaki olası içsel çelişkilerine ya da toplumla çatışmalarına, kısaca tepkilerine ve mutsuzluklarına herhalde bir açıklama getirmektedir.

GENÇLERİN CİNSELLİĞİ

Genel anlamda gençlerin cinselliği söz konusu edildiğinde, üç olasılık karşımıza çıkar. Birinci olasılık gencin hiç bir cinsel davranışta bulunmamasıdır, buna cinsel perhiz de denebilir. Gerçekte mutlak anlamda bir cinsel perhiz, psikolojik anlamda olanaksızdır. İkinci olasılık erken yaşta evlenmedir. Asya'nın ve Afrika'nın gelişmemiş bölgelerinde erken yaşta evlenme ve hemen çocuk yapabildiğini kanıtlama çok yaygındır. Örneğin Bengladeş'te kızlar için ortalama evlenme yaşı onbir yaş ve altı aydır, oysa Avrupa genelinde ilk evlilik yaşı ortalaması yirmi yaş üstüdür. Erken yaşta evlenen kızlar genellikle az eğitim görür ya da hiç eğitim yapamazlar, henüz kendi kimliğini bulamamış bir kızın kendi kimliğini bir başkasının kimliği ile birleştirmeye hazır olması beklenemez. Bu ve benzeri çeşitli nedenlerle erken evlenenler genellikle zayıf kişilik gelişimi gösterirler. Nitekim Brezilya, Nijerya, Endonezya, Nairobi çalışmaları erken yaşta evlilik ve erken hamileliklerin gerek bebeğin gerekse annenin tüm yaşamını olumsuz etkilediğini göstermektedir.⁽⁵⁾ Üçüncü olasılık ise, evlilik öncesi her iki cinsin de belli bir cinselliği yaşamalarıdır.

Bu konuda kız ve erkeklerin cinselliği yaşaması arasında bundan yüz elli yıl kadar önce tüm dünya ülkelerinde büyük farkların söz konusu olduğu anlaşıyor. Günümüzde bu fark gelişmiş ülkelerde bile tam anlamıyla değilse de, en azından büyük ölçüde kapanmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan iki büyük kitapta gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerdeki gençlerin cinsel yaşantıları incelenmektedir.

Bunların içinde ne yazık ki islam ülkeleriyle ilgili hiçbir bulgu bulunmuyor, ama örneğin Norveç'te dini temel alan bazı araştırmalara göre, Müslüman erkeklerde evlilik öncesi cinsel deneyimde bulunanların oranı, diğer bütün dinlerdekilere göre çok daha yüksektir. Buna göre bütün evlenmemiş Müslüman genç erkeklerin dörtte üçü cinsel ilişki deneyimine sahiptir, oysa bu oran Müslüman kızlar için çok düşüktür. Hristiyan erkeklerin yarısının cinsel ilişki deneyimleri olmuştur ve bu, kendi kız arkadaşları ile söz konusudur.

Bu kitaplarda göze çarpan en önemli özellik günümüzde gelişmiş ülkelerde kızların ve erkeklerin cinsel yaşantılarının artık birbirinden çok farklı olmaktan çıkmış olmasıdır. Oysa gerek bu kitaplarda yer alan araştırma sonuçlarına gerekse hepimizin çok yakından bildiği ülkemiz gerçeklerine dayanarak, evlenmemiş kızlarımızla evlenmemiş erkeklerimizin cinsel yaşantıları arasında hala çok büyük farkların olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Türkiye'de genç erkekler cinsel sorunlarına çözümü büyük ölçüde genelevlerde aradıkları için cinsel deneyim ve cinsellikle ilgili yaşantı doğal olarak onlarda çok daha yüksek oranlardadır. Bu durumda genç kızların karşısındaki tek seçenek erken evlilik haline gelmektedir.

Oysa yukarda biraz önce de söz edildiği gibi çok genç yaşta evlilik tıbbi ve toplumsal alanda problemlere yol açar. Çok genç yaştaki annelerin doğurduğu bebeklerde ölüm oranı çok yüksektir, bu bebeklerde daha doğumda tartı çok düşüktür. Prematüre doğum denilen vaktinden önce doğum sıktır, genç anneler bebeğe yeterli bakımı ve uyarıyı veremediği için bebeklerde hastalık ve zekâ geriliği çok daha yüksek oranlardadır. Gençlik döneminde cinsel yönelimde hala çelişik

duyguların varlığı nedeniyle, böyle küçük yaştaki bir kızın cinsel kimliğini tam anlamıyla içine sindirebilmiş olması beklenemez. Duygusal ve ekonomik bağımsızlığını kazanamamış bu gençlerin başkasına bağımlı kalmaları kaçınılmaz olacaktır. Klasik psikiyatri kitaplarına göre erken evliliklerin yarından fazlasında ilk beş yıl içinde büyük problemler ortaya çıkmaktadır, Genel bir kural vardır, başlangıçta eşler ne kadar genç ise, evliliğin dengeli ve başarılı yürümesi olasılığı o oranda azdır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında evlilik dışı bebek doğumları en yüksek oranlarda Kenya'dadır, Ondokuz yaşından önce cinsel ilişkide bulunan ve yirmi yaşlarında bebek doğuran bekar kadınların oranı Endonezya'da %7, Ürdün'de % 3.7, Malezya'da % 5.7, Yemen'de % 1,8, Türkiye'de % 13.2 dir. Türkiye'de bekar genç kızlar arasında bebek doğumları, araştırma yapılan tüm Asya ülkeleri arasında en yüksek oranlardadır; diğer Asya ülkelerinde kent ile kırsal bölge arasında çok büyük fark yoktur. Oysa bu fark ülkemizde çok büyüktür ve ilginç olan nokta, bu oranın kırsal bölgelerde kentlerden çok daha yüksek olmasıdır. Ülkemizde evlilik dışı ve 19 yaşından önce bebek doğuran kadınların kırsal yörelerde daha çok bulunması, bu kızların resmi nikâh yerine sadece dini nikahla yetindiklerini ya da gerçekten kırsal yörelerde evlilik dışı bebek doğum oranlarının kentlerden daha yüksek olduğunu düşündürmektedir⁽⁶⁾.

Gelişmiş ülkelerde genç kızlarda doğurganlık oranı çok düşüktür. 1960'lı yıllardan sonra bekar kızlarda bu ülkelerde doğurganlık bir süre için çok artmışsa da, 1980'li yıllardan itibaren büyük düşüş görülmüştür. Danimarka, Norveç, İngiltere gibi kuzey Av-

rupa ülkelerinde 15-19 yaşındaki gençlerde doğurganlık oranı binde 10'dur, yani bu ülkelerde gençlerdeki doğurganlık, bundan tam 90 yıl önceki oranlardadır. Aradan geçen doksan yıl içinde bu alanda fazla bir değişim olmadığı anlaşılmaktadır. Oysa ülkemizde dinsel konuları alabildiğine istismar eden çevrelerde devamlı işlenen konu gelişmiş ülkelerde ahlak diye bir şeyin kalmadığı ve kızların sokaklarda çocuk düşürdükleri ya da her önüne gelenle ilişki kurdukları çevresinde yoğunlaşmaktadır. Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya, Kanada, ABD gibi ülkelerde de, Avrupadaki kadar değilse de, genç kızlardaki doğurganlık oranları giderek düşmektedir. Bütün bunların nedeni daha etkin cinsel eğitim dersleri almaları ve doğum kontrol yöntemlerini kullanmayı bilmeleri kadar, hatta ondan da önemlisi, gelişmiş ülke gençlerinin kendi cinsel davranışlarının sorumluluğunu daha gerçekçi ve etkin biçimde artık doğrudan kendilerinin yüklenmiş olmalarıdır. Bu ülkelerdeki genel eğilim şudur: Her genç kendi davranışlarının sorumluluğunu kendisi saptamalı ve davranışlarının iyi ya da kötü sonuçlarına gene kendisi katlanmalıdır, cinsellikte sorumluluk karşılıklı yaşanır, yani iki cins arasında olanlardan kız kadar erkek de eşit biçimde sorumludur, kızın cinselliğini denetlemeye ya da kısıtlamaya hiç kimsenin hakkı yoktur, bir kız da tıpkı bir erkek gibi kendini savunmaya ve davranışlarını idare etmeye yeterlidir⁽⁷⁾.

Gelişmiş ülkelerde artık dış baskılardan büyük ölçüde uzak kalan gençlerin incelenmesi şu tabloyu ortaya koyar: Kadın psikolojisinde genellikle hep vurgulandığı gibi günümüz kızları da, genellikle daha romantik ilişkiler bekleme eğilimindedir, hatta yaygın biçimde düşünülenin aksine, tek erkekle arkadaşlığı ter-

cih etmekte ve ona sadık kalmaktadırlar. Aynı şekilde genç erkekler arasında da, her önüne çıkan kızla ilişki kurmaktan hoşlanan, hemen onlarla yatabilenler de çok nadirdir. Kısaca eski yıllarda genç erkeklerin yaşantısına genelev kadınları girdiği ya da bu gençler erken yaşta evlendiği halde, günümüzde cinsel yaşantılarını kendi kız arkadaşlarıyla sürdürmektedirler, yeni olan budur. Bu genel eğilimlerin uzantısı olarak, evlenmemiş kızlar arasında bakire olma konusu eski önemini kaybetmiştir. Örneğin Macaristan'daki oranlar ABD veya Norveç'ten farklı değildir. İngiltere, Belçika, Kanada, Almanya, Norveç gibi ülkelerde ondokuz yaşına gelen evlenmemiş kızların yaklaşık yarısı ile üçte ikisi bakire değildir, yani yaklaşık üçte biri bakiredir.⁽⁷⁾

Bunlar gelişmiş ülkelerle ilgili sayılar.. Afrika ve Asya'nın gelişmemiş ya da gelişmekte olan bölgeleriyle ilgili olarak da çok benzer sayılar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Afrika'da Liberya, Gambia, Kenya, Nijerya, Uganda, Tanzania veya Güney Amerika'da Brezilya'da genç kızların daha ondokuz yaşına gelmeden, evlenmedikleri halde erken yaşta cinsel deneyime sahip oldukları görülmektedir⁽⁶⁾

TÜRKİYE'DE GENÇLERİN CİNSELLİĞİ

Türkiye'de gençlerin cinsel yaşantısından söz edebilmek için önce hangi gençlik sorusuna yanıt vermemiz gerekir. Kız mı erkek cinsi mi oldukları birinci derecede önemlidir, ayrıca geldikleri çevreyi ve eğitim düzeyini de gözönüne almak gerekir. Buna göre de ülkemiz gençlerinin cinsel yaşantısı bir uçta üst düzeyde eğitim ve kariyer yapan, değişmiş sosyo kültü-

rel çevreden gelen ve demokratik bir aile yapısında yetişen gençlerden oluşur. Bu grup genellikle gelişmiş ülke gençlerinin yaşantısından pek de farklı olmayan bir tablo sergilerler. Diğer uçta ise din ve geleneklerin aşırı baskısı altındaki tutucu çevrede yaşayan gençler toplanır. Bu gençler için görünümde cinsel perhiz ya da erken evlilik en büyük olasılıklardır. Evlilik öncesi her çeşit ilgi, duygu ve yaşantı sınırlanır, hatta mastürbasyon konusu bile başlı başına bir sorun niteliğindedir. Bu iki uç arasında ise çoğunluğu oluşturan, her iki gruptan da yer yer etkilenen gençler yer alır.

Ancak son yıllarda politik nedenlerle sayıca hızla çoğalan çarşafli ve türbanlı kızları bu gruplara yerleştirmek yanıltıcı olur. Çünkü çarşaflarının altında son derece lüks ipek elbiseler giyen ve taktıkları ziynet eşyaları konusunda birbirleriyle yarışa giren ve baştan ayağa kadar cinsel bir varlık olduklarını devamlı hissettiren bu kızların yapay olarak ortaya çıkarıldıklarına kimsenin kuşkusu yoktur.

1968 yılında öğrenci cemiyetinden bir grup genç benden, Ankara Hukuk Fakültesinde gençlerin cinsel sorunları konusunda bir konferans vermemi istemişti. Ben o tarihlerde yurtdışından yeni dönmüş ve Ankara üniversitesinin Mediko Sosyal Merkezinde gençlerin psikiyatristi olarak çalışıyordum. Kendi tıp kitaplarımdan yazılarla bir konferans hazırladım ve tıklım tıklım dolu salonda gençlere bunları anlattım. Bugün bile, karşılaştığım pek çok avukat, hakim, üst düzey yönetici ve öğretim üyesi beni o konferanstan hatırladıklarını, kendi aralarında daima tartıştıkları bir konuda ilk kez bir uzmanın topluluk içinde çok doğal şekilde cinsellikten söz etmesinden nasıl büyük şaşkınlık duyduklarını anlatır dururlar. Neyse ki, 1968'lerden beri çok

şey hızla değişti Türkiye’de ve günümüzde cinsellik konusunda gençlerin bilgi düzeyinde bilmediği çok az şey kaldı.

Ancak bir toplumda en zor değişen özelliklerin toplumsal değer yargıları ve toplumsal tutumlar olduğunu da çok iyi biliyoruz. Üstelik Türkiye’de bazı şeyleri kolay kolay genelleştirmek de pek olası değildir. Ülkemizde büyük çelişkiler ve aşırı uçlarda çok farklı tutumlar ve yaşam biçimleri belirgindir, Buna göre, gerçekten gençlerin büyük çoğunluğu değişmiştir, eski kuşaklardan çok daha uyanık, bilgili ve dürüsttür, gizli kapaklı davranışları kendine yakıştıramayacak kadar açıktır. Aksine bir kısım gençler özellikle 12 Eylül sonrasında devlet eliyle desteklenen aşırı islamcı akımların etkisinde ana babalarının kuşağından bile daha dindar, cinsellik konusunda daha tutucu ve hoşgörüsüzdür. Sonuçta, Türkiye’de gençlerden söz ederken hep hangi gençlik olduğunu belirlemek gerekir.

Buna göre, ülkemiz gençlerinin cinsel yaşantısı denilince, bir uçta değişmiş sosyal kültürel çevreden gelen, demokratik yapıda bir aile içinde yetişmiş, demokratik değer yargılarını ve kadın erkek eşitliğini içine sindirebilmiş gençler grubu gelir. Diğer ucu ise, dinin ve geleneklerin aşırı baskısı altındaki gençler oluşturur ki bu gençler için en büyük olasılık erken yaşta evlilik ve mutlak anlamda cinsel perhizdir. Bu iki uç arasındaki büyük çoğunluk ise zaman zaman her iki uçtan da etkilenip bir ileri bir geri gidip gelmektedir. Gene de bazı ortak özellikler taşıdıkları söylenebilir bu ortadaki grubun. Bu nedenle iki uç arasında kalan çoğunluğun cinsel yaşantısını biraz daha ayrıntılı olarak ele alalım.

Kabul etmemiz gerekir ki ülkemiz gibi değer

yargıları henüz durulmamış, yerine oturmamış bir toplumda genç olmak çok zordur. Bu nokta özellikle kızlar için çok daha önemlidir. Çünkü anaların çoğu bir yanda kendi ezilmişliğini, erkek karşısındaki itilmişlik duygularını kendi kızının yaşamasını gerçekten istemez, bilinç dışı davranışları ve sözleriyle erkek baskısına karşı kızını etkiler. Çoğu kez farkında olmadan böylece erkekleri olumsuz nitelikleriyle benimsetir kızına. Diğer yanda korkuları vardır, kızına ve dış dünyaya güven duyamayan ana, komşuların ayıp veya dinin günah kavramlarına sığınarak kızının ev dışı davranışlarını hep kontrol etmeye ve kısıtlamaya çalışır, ama genellikle de erkekler ve yaşam konusunda kızına ve oğluna hep çelişik mesajlar verir.

Babaların çelişkisi vardır, asırların birikimi olarak ülkemiz erkeği kadına sahip çıkma ve ona hükmetme bilinç dışı gereksinimi, bilinçli şartlanması ve islam dininin açık beklentisi ile karısının ve kızının namusunu korumayı üstlenmiştir. Gerçekte erkeklerin başka erkeklere mi, kendi eş ve kızlarına mı, yoksa kendilerine mi güvenemedikleri ilginç bir sorudur. Ancak son yıllarda artan tesettür nedeniyle daha açıkça ortaya çıktığı gibi, kadından kendini sadece sahibi olan erkeğe saklamasının beklendiği de anlaşılmaktadır. Kısaca babaların çoğu ev içinde kızına karşı sevecen ve hoşgörülü davrandığı halde, günlük yaşantısında onun ev dışı özgürlüğünü kısıtlamakta, özellikle cinsel yaşantısını engelleme çabası göstermektedir.

Bütün bunlar sonuçta her iki cinsiyetten genç için de sayısız çelişkiye ve bir türlü yanıtını bulamadıkları çeşitli sorulara yol açar. Bunların doğal uzantısı olarak diyebiliriz ki, ülkemiz kız ve erkekleri için en önemli konu, kendileri için neyin en doğru olduğunu bilememek, kime ve neye güvenebileceklerini keşfedememektir.

Ülkemiz gençlerinin ruhsal sorunlarıyla ilgilen-
diğim son yirmi beş yılın gözlemlerini şöyle özetleyebi-
lirim: Tüm gerici baskılara ve eğilimlere rağmen ülke-
miz gençlerinin cinsel konulardaki bilgi ve tutumları-
nın büyük ölçüde ve olumlu yönde değiştiğine inanıyo-
rum. Bu değişim bence büyük ölçüde kızlardaki ve ka-
dınlardaki bilinçlenme ve değişimden kaynaklanmış-
tır. Silik, edilgen, kayıtsız şartsız boyun eğen kızların
yerini yavaş yavaş kendine saygılı ve haklarını savuna-
bilen çok daha etkin genç kızlar almaktadır. Ama şu
noktanın asla gözden uzak tutulmaması gerekir, ülke-
mizde henüz işin en başındayız; gidilecek daha çok
uzun bir yol var önümüzde....

KAYNAKLAR

1. Masters W.H.,Johnson V.E., Kolodyn R,C (1986) *Masters And Johnson On Sex And Human Living*, Little Brown and Comp. Canada.
2. Miles R (1988) *The Women's History Of The World*. Paladin Books. England
3. Göksel B (1988) *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 906
4. Ekşi A (1990) *Çocuk, Genç, Ana Babalar*, Bilgi Yayınevi.
5. Adolescent Reproductive Behaviour (1988), *Population Division*, Dep. of International Economic and Social Affairs, United Nations.
6. Adolescent Reproductive Behaviour. (1989) *Evidence From Developing Countries*. United Nations.
7. Adolescent Reproductive Behaviour (1989) *Evidence From Developed Countries*, United Nations.

KADIN VE CİNSEL YAŞAMI

*Doç.Dr.Arşalays KAYIR**

Haz ile ilgili bir konu ele alınırken, yazı başlığının **Kadın ve Cinsel Yaşamı** olması ayrı bir önem taşıyor. Çünkü, haz alma açısından cinsellikle erkek birlikte düşünülürken, kadın ancak cinsel yaşamın pasif katılımcısı, ya da gözü gönlü süsleyen, pornografi ve argoda yerini alan baş tacıdır. Cinsel haz kadının da hakkıdır demiyeceğim. Zaten haklılık, haksızlık tartışıldığında, suçlular aranarak işbirliği akıllardan uzak tutulmaktadır.

Bu yazıda şu soruları tartışmak istiyorum. Kadın cinsellikten ne kadar anlar? Cinsel yaşam onu ne kadar ilgilendirir? Cinselliğin ikili yaşam içinde önemi, aksayan yönleri nelerdir? Cinsel tedavilerin etkinlik şansı nedir? Kadının cinsel sorumluluğu kimdedir? Ve cinsiyet ayırımına göre yetiştirilmenin ne zararı var? Cinsel bir sorunla kliniğe başvuran bir kadının, bu so-

* İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi
Psikiyatri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

runun ortadan kalkması süreci içinde nasıl bir gelişme izlediğini görmek bu soruları yanıtlamayı kolaylaştırıyor. Bir çiftin sevişmesinde kadın ve erkeğin tüm bedeni, fizyolojisi, psikolojik beklenti ve doyum farklılıkları gözetildiğinde, o çiftin birlikte olmaktan duydukları haz ve sevinç artmaktadır. Ancak bu durumun çabuk unutulduğu, cinselliğe gereken emeğin verilmediği de bir gerçek.

Kadın cinselliği, katlanan kadın olarak düşünüldüğünde akla monotonluk, haz olarak düşünüldüğünde olağanüstülük gelir. Oysa kadın cinselliğini, günlük yaşamın olağan hazlarından biri olarak içe sindirilmelidir. Evli, bekar, anne, nine, güzel, çirkin kadın nasıl olursa olsun yaşamı boyunca tıpkı erkeklerde olduğu gibi bireysel farklılıkları ile cinselliğini yaşar. Yaşamın her yönünde cinsellik vardır, sınır koyamayız.

Cinsel gelişim kişilik gelişiminin bir parçasıdır. kadının kadınlığını, erkeğin erkekliğini tanıması, hissetmesi ve bilmesidir. Cinsel güveni insanın kendine güvenmesinden de ayıramayız. Çeşitli açılardan kendini geliştirmiş insanın kendine cinsel güveninin de olması hiç de kötü birşey değildir. Ancak bu, yetiştirilmeden başlayarak kadınlarda desteklenmez. Tam tersine karşı cins iletişimini, sevgisini geliştiren bir genç kız için, ailesi, cinsel gelişimi iyi gidiyor diye sevinç duymaz. Duygularından dolayı suçluluk duyması için ne gerekirse yapılır. Ama anne- baba yine de kızlarının mutlu bir evlilik yapmasını çok arzular.

Anne babalar çocuklarına kendileri de cinsellik le gerçekte olduğundan daha az ilgiliymiş izlenimi verirler. Görünen, babaların cinsel ilgisinin annelerden çok daha fazla olduğudur. Hatta bu fazla ilgi evin dışındaki güzel kadınlardır çoğu zaman. Anneler genel-

de erkek arzusuna katılan veya katlanandır. Ailede cinselliğin gerek yetişkinler gerek çocuklar için yok sayılması bir cinsel eğitim şeklidir. Çocukların ilerdeki cinsel yaşam zorluklarının ilk kaynağıdır. Örneğin; anesinin sevişmeye istemiyerek katlandığını bir şekilde bilen bir çocuğun eş seçimi, cinsel tutum ve davranışları bu durumdan etkilenir.

İlişkiler ve cinsellik insana sevmeye değer olduğunu yaşatır. Bu, kadınlığın ve erkekliğin bir açıdan onaylanmasıdır. Cinselliği tanımlamak kolay değil. Akla gelen kelimeler; haz, arzu, üreme, yaşama, aşk ve yakınlık'dır.

Montagu, iyi bir aşk ilişkisinde, iki kişinin temel gereksinim hiyerarşisinin bir hiyerarşiye doğru çekildiğini belirtir. Bir insanın diğer bir insanın gereksinimlerini kendisininmiş gibi hissetmesini birisi ile ilgilenme sorumluluğu olarak adlandırır. (Montagu, 1974). Yalom, sağlıklı bir sevgi ilişkisinin iki kişi arasında var olan mesafenin bağlanması olduğunu söyler ve şunu ekler. "Yaşamda yalnızız, başkaları ile kurduğumuz bağlantılar bize güven verir. Bu da yalnızlığımızı daha kabul edilir bir şekilde karşılama yetisi verir bize". (Yalom, 1975)

Çift ilişkilerini duygusal ve narsisistik kaynaklar etkilemektedir. İlişkilerde sıcaklık, korunma, aşk, cinsellik ve yakınlık yaşanır. (Çift ilişkilerinde) Araya giren olaylar maddi doyum sağlayan kaynaklardan çok daha fazla risklidir, çünkü kırılganlıklar fazladır. Gerçekçi mesafeler yaratıldığı sürece sürekli ilişkide yoğun cinsellik mümkün olabilir.

Cinsel sorunlar ise insana haz ve doyum kaybetmekten öte bir ızdırap verir. Bunlar, sevilmemeye korkusu, terk edilme korkusu ve yalnızlık korkusudur. İnşa

nın kendine güveni sarsılır. Küçük düşme, gururu incinme duygusu, kişide kadınlığına ve erkekliğine kötü davranılmışlık duygusu uyandırır.

Cinsel sorunlar eskiye göre ne azaldı ne de çoğaldı. Ama ilişkiler şimdi cinsel sorunlara karşı çok kırılğan. İnsanlar cinselliğin önemini daha çok farketmeye başladılar ve edilgen bir şekilde sorunu sürdürmeye gitmiyorlar. Son yıllarda yaygın olan cinsel tedaviler aşk yaratmaz, fakat çoğunlukla tedavi sürecinde aşkı ifade etme yolunu açar, savunmaları ve aşkı engelleyen şeyleri kaldırabilir. (Arentewicz-Schmidt, 1983).

Cinsel işlev bozukluklarından söz ederken, cinsel ilgi ve tepkinin birkaç aydan beri (3-6) değişmesi ve düzelmemesi olarak tanımlıyabiliriz. Akla gelen şu soru özellikle kadınlar için merak ve endişe konusudur. Cinsel sorunların nedenleri ve çareleri ne olabilir? Bu soruyu yanıtladığımızda, sorunun tek sorumlusunun yakının kişi olmadığını görürüz. Cinsel aksaklıklar cinsel çatışma, endişe, kitlenme, yanlış ve eksik öğrenmenin bir ifadesidir. Birçok neden cinsel sorunlara yol açabilir. Çoğu zaman bir cinsel sorunun birden fazla nedeni vardır. Tek başına bir neden, bir cinsel sorunun gelişmesini açıklayamaz. Olsa, olsa tetiği çeken olaydır. Çeşitli nedenlerin karmaşık ilişkisi cinsel sorunları başlattığı gibi düzelmesini de güçleştirir. Geniş anlamda cinsel aksaklıkların nedenleri psikolojik ve fizikseldir. (Kaplan, 1974)

Özellikle toplumumuzda hekim cinsel bir yakınmanın psikolojik olduğunu söylediğinde sanki "birşeyin yok" anlamı çıkarılır. Zaten bu söyleyiş biçiminde çoğu zaman "önemli değil" vardır. Dolayısı ile ruhsal tedaviden hızlı sonuçlar beklenir. Genelde eşler, özellikle de erkekler ruhsal sıkıntıları hafife alabiliyorlar.

Neredeyse bireyin kendisi sorunu yaratan suçlu kişi durumuna dñşebiliyor. Bizde ruhsal sorunlara ve psikolojik yardım görmeye (psikoterapi) gereken önem verilmediği için kısa önerilerle birey genelleştirilir. Psikiyatriye başvuran insanın cinsel olsun olmasının sorunlarını anlamamız fazla birşey ifade etmez. "sorununun düzelmesini herşeyden çok istiyorum" demenin çoğu zaman pek yararı olmaz. Cinsel bir sorunun halledilmesi için tedaviye istekli olmanın yanısıra, tedavi sorumluluğunu almak, tedaviye zaman ayırmak ve tedaviyi yapan ile işbirliğini sürdürmek önemlidir. Bazen bir, iki görüşme ile öneriler işe yarar. Ancak kısa danışmanlığın yeterli olmadığı durumlarla daha sık karşılaşırız. Bir süreden beri devam eden bir cinsel soruna bir, iki öneri, nasihat veya telkinin çoğu zaman yararı olmaz. Çünkü cinsel tedavi soruna değil, ilişkiye yönelik olmalıdır. İnsanın keyfi, keyifsizliği, tutum ve davranışları genel ilişkiyi olduğu gibi cinsel ilişkiyi de etkiler. Bazı cinsel sorunların kendiliğinden düzeldiğini herkes kendi yaşamından bilir. düzelme veya değişme geciktiğinde gerçekten o güçlükleri ele almak yerinde olur. Oysa yaygın beklenti, cinsel sorunu, zaman içinde eşlerin kendilerinin çözeceğidir. Belli bir zaman için bu gerekli ve geçerli olsa bile, yine de yardım istememe konusunda çok ısrarlı olmamak gerekir. Kendi toplumumuz söz konusu olduğunda, cinsel bilgisizlik şaşırtıcı boyuttadır. İnsanın kendisi ve birlikte olduğu kişinin cinselliği ile ilgili bilgilenmesi cinsel yaşamı daha nitelikli bir hale getirecektir. Kadının bir cinsel sorunu olduğunda, daha doğrusu kadının cinsel sorunu çiftin farkına varacağı açıklıkta ise genel tutum şudur. Neredeyse erkeğe kendini, erkekliğini ispatlamak için bir fırsat çıkmıştır. Eşine cinselliği tanıttacak, sevdirecek ve sorunu da mutlak bir gün çöze-

cekler. Bu temenni çoğu zaman kadının yıllarını alır. Ve neticede iki tarafın "haklı" olarak damgaladığı isteksiz, soğuk kadın tipi ortaya çıkar.

Bir cinsel sorunun psikolojik olması akla neler getirir?

Bu nedenleri üç başlık altında toplayabiliriz.

1- Cinsel soruna yatkınlık yaratıcı etkenler: Bunlar yaşamın ilk yıllarındaki deneyimlerdir. Yetiştirilme şeklini, bozuk aile ilişkilerini, yetersiz veya yanlış cinsel bilgileri, travmatik cinsel deneyimleri etken olarak sayabiliriz.

2- Cinsel sorunu başlatıcı etkenler: Doğum sonrası, eşler arasındaki genel ilişki bozukluğu, eşde cinsel işlev bozukluğu, sadakatsizlik, organik hastalıklara tepki, yaş, depresyon ve kaygı, travmatik cinsel deneyimler, cinsel bir sorunun ortaya çıkmasında etkili olabilirler.

3- Devam ettirici etkenler: Sorunun sürmesinde veya daha kötüye gitmesinde cinsel soruna duyulan psikolojik tepki, tavır ve diğer gerginliklerin rolü söz konusudur. Performans endişesi, başarısızlık korkusu, suçluluk duygusu, eşler arasında çekiciliğin kaybı, genel ilişkideki bozukluklar, yakın ilişkiye girme korkusu, yetersiz cinsel bilgi, cinsellikle ilgili kalıp yargılar, kısıtlı ön sevişme, psikiyatrik hastalıklar ve kendini yeterince tanımama.(Hawton, 1975)

15 yıldan beri İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Psikoterapi ve Nevroz Biriminde cinsel tedaviler ve evlilik tedavileri gelişerek sürmektedir. Yılda ortalama 300 kişinin doğrudan bu sorunlarla bize başvurması sevinilecek bir olaydır. 1970'lerde Masters ve Johnson'un ortaya attığı kısa fakat etkin bir te-

davi şekli olan "seks terapisi"ni daha geniş kapsamlı, çok yönlü bir yaklaşım içinde, genel psikoterapi ilkele-
rini cinsel alanda kullanmak şeklinde uygulamaktayız.
(Masters W., Johnson V, 1970). Tedavi biçimleri, bi-
reysel tedavi, çift tedavisi, evlilik tedavisi ve benzer so-
runları paylaşan homojen grup psikoterapileridir.

Kadın cinsel sorunları başlıca; cinsel arzu eksik-
liği, uyarılma süre ve gücünde yetersizlik, orgazm so-
runları, vaginismus (vajina kaslarının istemsiz kasılma-
sı ile girişe imkan vermemesi), ağrılı cinsel ilişki ve or-
gazm sonrası tepkiler (iç sıkıntısı, huzursuzluk, uyku
bozukluğu, ağlama nöbetleri vs.) olarak toplanabilir.
Erkek cinsel sorunları da benzer şekilde; cinsel arzu
eksikliği, ereksiyon güçlüğü, erken boşalma, geç boşal-
ma veya boşalamama, ağrılı boşalma, ağrılı cinsel iliş-
ki ve orgazm sonrası tepkiler olarak ayrılabilir. (Aren-
tewicz-Schmidt, 1983; Hawton, 1985). Sık görülen eş-
ler arası sorunlar da başlıca şunlardır:

Eşler arasında iletişim eksikliği veya yokluğu,
Doyurulmamış duygusal gereksinimler, Cinsel hoşnut-
suzluk, Ekonomik tartışmalar, Sadakatsizlik, Çocuk
konusunda tartışma, Baskıcı veya şüpheli eş, Eşlerin
yakın akraba problemleri.

Cinsel hoşnutsuzluk, evlilik anlaşmazlığında
4'cü sırayı almaktadır ve diğer problemlerle en fazla
ilişki içinde olmaktadır (Hawton, 1989) Yine evlilik prob-
lemlerinde % 75 cinsel problemler, cinsel problemler-
le gelen hastalarda % 70 evlilik problemi bulunmuş-
tur (Hawton, 1989).

Cinsel tedavinin uygun olduğu durumları kısaca
şöyle özetleyebiliriz:

Eşlerin uzun süreli cinsel sorunlarının olması.

Kendi çabaları ile sorunu halledememiş olmaları. Temelde psikolojik etkenlere bağlı bir sorun olması. Eşler arasındaki ilişkinin bütününe tehdit edici olması.

Tedaviye engel olan durumlar da şu başlıklar altında toplanabilir:

Ciddi evlilik sorunu, Evlilik dışı ilişki, Önemli psikiyatrik hastalıklar, Alkolizm, Gebelik, Yeterli istek olmaması, Yeterli zaman ayırma koşullarının olmaması (Kaplan, 1974).

Bizdeki tedaviler sırasında gözlenen ve tedavi sonuçlarını etkileyen kadın ve erkek farklılıkları dikkat çekiciydi (Kayır, 1989). Cinsel tedavilerden kadının erkeğe oranla daha çok boyutlu yararlanabildiği görülüyor. Kadın psikoterapi sırasında eşler arasında kurulmaya çalışılan iletişimin cinsel yaşamındaki yerini daha çabuk kavıyor. Oysa erkek ruhsal nedenlerin cinsel sorunlara yol açabileceğine kolay inanmıyor. Eşlerin birbirlerine olumlu geribildirim vermeleri çok önemli olduğu halde, çoğu zaman bu ihmal ediliyor. özellikle kadının cinselliği ile ilgili beğenilen bir özellik neredeyse hiç belirtilmiyor.

Çiftler, özellikle de kadınlar cinsel tedaviden sonra yararlandıklarını genellikle, "aramızda ortak bir dil kuruldu" şeklinde dile getirmektedirler. Daha güzel ve duygulu seviştiklerini söylerken, cinsel organların hazzından çok, tüm bedene yayılan hazzı kastetmektedirler. Kırma, kırılma korkusu olmadan, savunmalara sığınmadan konuşabilmektedirler.

Bize en fazla başvuran ve tedaviden yararlanan grup, cinsel birleşmeyi uzun evlilik yıllarına rağmen henüz tamamlayamamış olanlardır^(1,2,3). Burada sorun cinsel hazzın eksik kalmasından çok çiftin çocuk sahi-

bi olamayışıdır. Dolayısı ile kadın kabahatli, suçlu gösterilse bile, sorun her iki tarafı da üzdüğü için tedaviye karı-koca katılımı iyidir.

Cinsel istek azlığı, uyarılamama sorunu ile bize başvuran çoktur. Ancak eş işbirliği iyi olmadığı, çoğu zaman ciddi evlilik çatışması olduğu için tedaviyi sürdürme şansımız düşük olmaktadır. Eşinin isteksizliğine düzelmesi imkansız gözüyle alaylı bir tebessümle bakan eşlerin sayısı hiç de az değildir. Genellikle bu çiftlerin evlilikleri bir tarafın cinsel sorunuyla dengelendiği için, düzelme girişimleri sabote edilir⁽⁴⁾. Özellikle cinsel isteksizlik anadan doğma, baba evinden getirilmiş bir eksiklik olarak kadının yüzüne vurulur.

Soğuk kadın olmayı üstlenmiş birçok kadın, kısa bir tedaviden sonra sevişmeye ısındığında çok sevinir. Kendine güvensizliği kısa zamanda ortadan kalkar. Sosyal ilişkileri düzelir, iş verimi artar. Ancak eş her zaman böyle bir gelişmeye hazır olmayabilir. Desteklemeyi sürdüren erkeklerin sayısı çok değildir. Burada kadının yapacağı şey, sevişmeyi istememeyi alışkanlık haline getirmemesidir.

Bir çalışmamızda cinsel sorunla bize başvuran 60, nevrotik yakınmayla gelen 30 kadının sadece üçü sevişme sıklığını fazla bulduklarını bildirmişlerdir⁽⁵⁾. Cinsel aksama olsa bile kadınlar sevişme ve yakınlaşma azlığından hoşnut değillerdi.

Orgazm sorununda ise şu öge çarpıcıydı. Flört veya nişanlılık döneminde cinsel birleşme olmaksızın sevişmede orgazm olan kadınların bir kısmı evlenince giderek orgazm olamadıklarını belirtmektedirler. Bunu cinsel ilgilerinin azalması olarak yorumlasalar bile, esas neden, evlendikten sonra sevişmenin ana hedefinin birleşmeyle orgazma yönelmesidir. Tüm çalışmala-

rımızda, cinsel birleşmeyi tamamlayamamış evli kadınların yüksek oranda orgazm olduklarını saptadık⁽⁴⁾. Aslında tüm orgazmların klitorisle bağlantısı vardır. Kadının cinsel birleşmeyle orgazm olması erkeklerle karşılaştırıldığında, fizyolojik nedenlerle daha zor, fakat imkansız değildir. Sorun haline getirilmedikçe, kadın daha az orgazmı da sevişmeyi doyurucu yaşayabilir.

Uyarılma güçlüğünü kadınlar, orgazmı kastederek "tatmin olamıyorum" şeklinde yanlış ifade etmektedirler. Yine burada hedef orgazm olduğu halde orgazma götüren basamaklar atlanır.

Cinsel tedavilerin bir kısmı cinsel bilgilendirmedir. Tedavilerde kadın ve erkekteki anatomik, fizyolojik ve psikolojik farklılıkların çifte anlatılması özellikle cinsel eğitimin olmadığı toplumumuzda çok gerekli ve yararlı olmaktadır.

Herhangi bir aksamadan söz edilse bile, insan cinselliğinde en önemli boyut "cinsel doyumdur". Bir cinsel ilişki içinde kişinin doyumu sadece aksamının olup olmaması üzerine dayandırılmaz. Doyum ilişkinin cinsel ve cinsel olmayan diğer yanları ile düşünülmelidir. Sevilen ve hoşlanılan bir eşle sevişme ile bu duyguların güçlü olmadığı durumlar arasındaki fark açıktır. Cinsellikte sevgi hala önemli. Karşılıklı duygulanım yaşam kalitesini başlı başına değiştiren bir öğedir. Karşılıklı dokunma ile uyanma insanlar arasında duygusal bir bağ kurar. İnsan kendisini okşayan kişiye sevgi ile tepki verir. Sıcak dokunmalar yakınlığı ve karşılıklı oluşu artırır. Belli bir çatışma yok ise okşama birçok insanda zevkli duygular uyandırır. Cinsel sorunla gelen çiftlerde, sorun ne olursa olsun, cinsel birleşme ve orgazma ara vererek, karşılıklı okşama önerildiğinde, uygulamada başarısızlık duygusu kal-

kar. Çünkü cinsel endişeler azalır ve zevkli tepkiler pekişir (Kaplan, 1987).

Burada İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Psikoterapi Biriminde yapılmış birkaç çalışmanın özetini vermeyi istiyorum.

1989 yılında vaginismus yakınmasıyla bize başvuranların çokluğu ve vaginismus'un oluşumunda yetiştirilme ve toplumsal öğelerin baskınlığı nedeniyle, iki gruba ilk defa çift terapi yerine grup terapisi uyguladık⁽⁶⁾. Pre-orgazmik kadın grupları bize örnek oluşturdu (Barbach 1974, Spencer 1985).

Sekiz aylık araştırma süremiz içinde biri 6, diğeri 8 kişiden oluşan iki kadın grubunu iki kadın terapist yürüttü.

Evli fakat cinsel birleşmeyi kaçınmalar nedeniyle tamamlayamamış kadınların yaşları 16-30, evlilik süreleri 3 ay - 11 yıl olup toplam 14 kişiydiler.

10 seanstan oluşan grup terapilerinde ağırlıklı olarak toplumumuza ve kadına özgü aşağıda belirtilen konular gündeme geldi. Yetiştirilme şekli, aile tutumu, bakireliğin evliliğe kadar korunması zorunluluğu, evleninceye kadar yerleşmiş davranış ve düşünüş biçimine uygun olarak kadının bakire oluşundan vazgeçmemesi, kadın için namus kavramı, ilk geceye ilişkin gerçeğe uygun olmayan iyi veya kötü olağanüstü beklentiler, fobik kaçınmalar, eşlerin ve ailelerin bu sorun karşısındaki tutumları, cinsel zorlukların evrensellliği, evli kadın imajı v.s. Tedavi sonunda 14 kadının 10'u düzeldi. Sorunun ortadan kalkması kadar, kadınların bilinçlenmesi, bilgilenmesi, güvenlerinin gelişmesi de aynı derecede çarpıcıydı.

Bizi umutlandıran nokta, sorunu nedeniyle ye-

tersizlik duygusu yaşıyan kadının sorumluluğu üstlenip erteleyici tutumdan vazgeçmesi ve güçlenerek tedaviyi yönlendirmesiydi. Sonuç olarak, cinsel işlev bozukluğu gruplarını, cinselliğin tabu oluşuna esneklik kazandırdığı, kadının kendini ve diğerlerini değerlendirmeye imkanı verdiği için, iyi bir cinsel eğitim alanı olarak görüyoruz. Dolayısı ile memnuniyetle uygulamaya devam ettiğimiz bu tedavi modelinin benimsenmesini öneriyoruz.

1990 yılında yaptığımız bir çalışmaya, Psikoterapi Birimine cinsel sorunlarla başvuran kadın ve erkekler alındı. Amaç bir yıllık cinsel sorun başvurusu ve tedavisi dökümünü vermektir⁽⁷⁾.

Cinsel sorunlarla başvuranların sayısı toplam 161 (82 kadın, 79 erkek idi. (Tablo 1). Kadınların % 96'sı (1 bekar) erkeklerin ise % 56'sı (17 bekar) evliydi. 73 evli kadının 26'sında evlilik problemi vardı. 56 evli erkeğin 35'inde eşlerinin cinsel tutumuyla ilgili yakınmalar vardı. 73 kadının 42'sinde eşi ile ilgili cinsel yakınma vardı. Bu yakınmalar sırasıyla erken boşalma (20 kişi), istenmeyen cinsel tutum (14 kişi) ve ereksiyon zorluğuydu (8 kişi).

76 kadının yarısından çoğu birleşmesiz orgazm oluyordu. Uyarılamama sorunu ile gelen 2 evli kadında, yakınmanın homoseksüel ilgiyle ilişkili olduğu düşünüldü ve cinsel tedavi önerilmedi.

Ön sevişme süresi, vaginismus ile başvuranların % 60'ında 10 dakikadan fazla, cinsel isteksizlik yakınması olanların % 70'inde ise 10 dakikadan az olarak bulundu. Bu süre anorgazmik kadınların % 50'sinde 15 dakikanın üstündeydi.

Cinsel sorunla başvuranların evlilik yılları bir yılın altında ve on yılın üstündeydi.

Tedavi Sonuçları: Vaginismus olan 18 kadına grup terapisi uygulandı. Tedaviye devam edenlerin % 61'i düzeldi. Cinsel isteksizlik ve anorgazmi sorunu olan toplam 15 kadının 3'ü düzeldi. Bireysel/Çift tedavilerinde de 22 vaginismus olgusunun %68'i düzeldi. Cinsel isteksizliği olan 11 kadının 2'si, anorgazmi sorunu olan 8 kadının 1'i düzeldi.

Kadınlarla erkeklerin eşit oranda başvurmaları, bizim için ilgi çekiciydi. Ancak vaginismus başvuranlarının fazla oluşu kadın başvuru oranını yükseltiyordu. Bir batı çalışması ile karşılaştırdığımızda, birleşme sorununun Türkiye'de yüksekliği görülüyor (Tablo 2). Kadınlarda 1 bekar, erkeklerde ise 17 bekar başvurmuştu. Bu oran da yine kadınların evlenmeden önce cinselliklerinden haberdar olmadıklarını açıklıyor. Yine kadınlarda 44 yaşın üstünde başvurunun olmayışı, kadının evlilik öncesi cinselliğini yok sayması olarak düşünülebilir. Kadın ve erkeklerde eşlerine ilişkin cinsel yakınma oranlarının yüksek oluşu, cinsel bir sorunun yüksek oranda eşten bağımsız olmayacağını düşündürüyor.

Kadınların yarıdan çoğunun orgazm olması vaginismus olgularının yüksek olmasına bağlıydı. Bu da en kısa zamanda cinsel birleşmeye yönelik sevişmelerde kadınların neden orgazm olmadıklarını açıklıyor.

Sevişme süresi, anorgazmik kadınlarda en uzundu. Bu, kısa sevişme ile orgazm olmama arasındaki bağa ters düşüyor sanılabilir. Ancak bunu şöyle açıklayabiliriz. Anorgazmik olan kadınların çoğu eşlerinin anorgazmisinden yakınan erkeklerin de birçoğu uğraşma sözcüğünü, olumlu anlamda kullanıyordu. Orgazma fikse oluş, bireyi hazza yabancılaştırıyor, uzatılan zaman kadını orgazmdan uzaklaştırıyordu.

1991'de toplam 90 kişi olan üç grup evli kadında (cinsel sorunla başvuran, nevrotik yakınmayla başvuran, hiç hastane başvurusu olmayan) yerleşik cinsel inanışları araştırdık⁽⁸⁾. Tablo 3'de görüldüğü gibi 18 tane doğru olarak yerleşmiş kalıp yargılar var. İtemlere doğru yanıt verildiğinde cinsel mitlere inanış puanı yüksek olmaktadır. Dikkatimizi çeken bazı bulgular şöyle: En yüksek puanları alan "sevişme her zaman doğal ve kendiliğinden olmalıdır. Hakkında düşünmek ve konuşmak onu bozar" ifadesi ilk bakışta olumsuz yük barındırmamaktadır. Bu inanışın yüksek olması istenene özlem niteliği taşıır görünmektedir. "Sevişme ancak iki tarafın birlikte orgazm olması ile güzeldir" de her üç grupta yüksek puan almıştır. Bu sonucu yine bir önceki cümle gibi yorumlıyabiliyoruz. Üçüncü en yüksek puanı "erkek her zaman sekse hazırdır ve seks ister", ifadesi toplumda bu konuda yerleşmiş bir inancı temsil etmekte ve bu inancın kadınlar tarafından da pekiştirilmesini sergilemektedir.

1991-1992 tarihleri arasında vaginismus yakınması ile bize gelen kadınların kişilik yapısını araştırdık⁽⁹⁾. Bir buçuk yılda bize başvuranların sayısının 100 oluşunun (İstanbul'un bir tedavi biriminde) bizce alarm değeri vardır. Batı bulguları vaginismusu nadir olarak belirtiyor (Arentewicz, 1983, Masters-Jhonson 1970) Oysa 1986 yılından beri yaptığımız kadın cinsel sorunları çalışmalarımızda sayılar bize nadirin tersini göstermiştir.

Bakirelik ve kıızlık zarı Türkiyede hala çok önemli. Yetişkin kadınların cinselliklerini tam yaşayamamalarından kendilerini mi sorumlu tutacağız? Ruh sağlııkçıları olarak hastalanmadan önlem almak tedaviden daha kazançlıdır. Çocuğun ve özellikle kız çocuğu-

nun cinselliğinin bastırıldığı bir yetiştirme biçiminde vaginismus olgularının sayısının azalmayacağını düşünüyoruz.

1992-1993 yılında yaptığımız bir çalışmada, cinsel birleşmeyi henüz gerçekleştirememiş kadınların eşlerini değerlendirdik.

Bu erkeklerin problem çözmeye yönelik aktif tutumlarının genel olarak yetersizliği dikkat çekiciydi.

Tedavi ilerlediğinde sorunun çözümündeki sorumlulukları artmaya başladığında bu sorumluluğu almak istemiyorlardı. Başarı / başarısızlık korkusuyla karşılaşmaktansa sınırlı cinsel hazzı tercih etmeye istekli oluyorlardı.

Bir cinsel sorunun uzun sürmesinde eşin cinsel çekimi, tutumu, davranışları ve kişilik özellikleri önem taşımaktadır.⁽¹⁰⁾

SONUÇ:

Önemli bir soru da, kadının cinsel sorumluluğunun kimde olduğudur. Daha doğrusu kadının cinsel açıdan zevk alma sorumluluğu kendisinde midir? Böyle bir soruyu erkek için sormuyoruz. Çünkü erkek doğuşundan ilişkiyi hem bilir hem de eşine öğretecektir.

Kendi bedenine yabancı yetiştirilen kadın, bir şekilde kendi cinsel potansiyelini tanıma konusunda da tembel davranmaktadır. Eşinin damgalamalarının etkisinde kalarak kendisini keşfetme sorumluluğunu yine ona bırakır. Burada yanlış olan, kadının kendisini erkekle karşılaştırıp uyarılma ve orgazm açısından kendisini peşinen geride kabul etmesidir.

Türkiyede kadınların çoğunluğu ilk cinsel yakınlığı yaşadığı erkekle evlidir. Cinselliği onunla öğrenir ve geliştirir. İlişki uyumlu olduğunda, mesele yok, fakat aksaklıklar olduğunda, bunlar kadının aleyhine kullanılır. Önerim, kadının kendi cinsel uyanış, arzu ve tad alışlarıyla yakından ilgilenmesidir. "Ben cinselliğe fazla meraklı değilim" demeyip sevişmemeyi alışkanlık haline getirmemesidir. Mesele cinselliğe meraklı olup olmamak değil, yaşanan hayatta ulaşılabilir olan tadlarla yaşamı daha nitelikli kılmaktır. Bu da yine insanın kendisiyle ilgili önemli bir sorumluluktur. Kadın cinsel sorumluluğunu yüklenmediği zaman ne gibi sorunlar çıkıyor? Öncelikle kadının cinsel keyfi istediği yönde gitmiyor. Cinsel doyumsuzluk var ise bu sürüp gidiyor. İstemiyerek sevişmeler sonunda eşte de cinsel sorunlar çıkmaya başlıyor. Eş ilişkisi bozulabiliyor, biriken kızgınlıklar, karşılıklı suçlamalarla düşmanlık duygularına dönüşüyor. Ve sonu gelmeyen

kavgalar, alınganlıklar. Aynı evde birbirine kapalı çiftler.

Cinsiyet ayırımına göre yetiştirilmenin ne zararı var? Cinsiyet ayırımına göre yetiştirilmenin iki tarafın birbirine yakınlaşmaması gibi bir zararı var. Kadın cinsel rolleri pasif olmayı gerektirirken, erkeğin de cinsel açıdan aktif ve yönlendirici olması bekleniyor. (Stock 1984) İnsanların bireysel farklılıkları gözardı edilerek, kadın ve erkek için biçilmiş kalıplara göre davranmalarının istenmesi bir zorlamadır ve ardından da zorlanmayı getirir. İnsanın doğallığını kalıplara bastırmak, gizlemek, örtülü tutmak olsa olsa bireyin kendisini tanımasını zorlaştırır. Kadın ve erkek arasındaki ilişkiye sanki iki taraf birbirini anlayamayacakmış gibi uzaklıklar konur. Bu tür kalıp yargılara göre davranmak insana bazan kolay da gelir. Birey, yanlış, eleştirilecek birşey yapmıyordur. Esasında, insanın kendini en gevşek, en içten, en olduğu gibi bırakacağı yerde, yani sevişmede hesap kitaplarla uğraşmak gerçek bir yapaylıktır.

Bilinçlendikçe, şunu artık iyi biliyoruz. Ne kadınlar yakıştırıldığı gibi zayıf ne de erkekler kendilerinden beklendiği gibi güçlü. Zayıflık; yani neredeyse daima birilerinin yardımına gereksinim duyma. Genelde kadının bir erkeğin desteğine, güvenine gereksinim duyması. Bağımsız kararlar alan ve uygulayan birisi olmaması. Erkeğin güçlü oluşu, korku, üzüntü, endişe gibi insanın ne yapacağını, nasıl davranacağını, nasıl karar alacağını bilemediği bir durumda kendisini göstermemesi.

Aslında "güçlü" erkekle "zayıf" kadının eli kolu bağlı. Biri yapay saldırgan, sert, diğeri de yapay edilgen, boyun eğen. Bu durumda bu tür kalıpları benim-

seyen, birlikte yaşayan çiftlerin birbirine açık ve dürüst olmadığı da söylenebilir.

İşbirliğinin destekleneceği ikili ilişkilerde, gerek saldırarak, gerek geri çekilerek, susarak iki tarafın da kendisini korumaya aldığı yerde yakınlık gelişebilir mi?

DİPNOTLAR

- 1- Kayır A. Kadında Cinsellik ve Tedavisi, Sendrom aylık Tıp Dergisi Logos yay. vol. Sayı 2 İstanbul, 1989.
- 2- Kayır A., Yüksel Ş., Tükel MR. Vaginismus Nedenlerinin Tartışılması. Psikoloji Dergisi IV Ulusal Psikoloji Kongresi Özel sayısı, C-6, sayı 21, Ankara, 1987.
- 3- Kayır A., Tükel MR., Yüksel Ş. Treatment of Vaginismus and Its Difficulties. 16 European Congress of Behaviour Therapy, Laussane da sunuldu. 8-10 Sept. 1986
- 4- Kayır A., Kadın ve Cinsel Sorunları. (Ed) Ş. Tekeli. Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın. İstanbul: İletişim Yay. 1990. 325-338.
- 5- Yüksel Ş., Tükel MR., Kayır A., Sarımurat N. Cinsel İşlev Bozukluğu Gösteren Kadınlarla, Nevrotik Kadın-Hasta Kontrol Grubunun Sosyo- Demografik Açından karşılaştırılması ve Evlilik İlişkilerinin Değerlendirilmesi. 1. Cinsel Fonksiyon ve Bozuklukları Ulusal Kongresinde sunuldu. İstanbul, 1988.
- 6- Sarımurat N., Kayır A. Ortak Cinsel Sorun Vaginismus'da Grup Psikoterapisi. XX.'ci Milli Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi (Bilimsel Yayınlar), Ekim 15-21 Mersin 1989.
- 7- Kayır A., Geyran P., Tükel MR, Kızıltuğ A. Cinsel Sorunlarda Başvuru Özellikleri ve Tedavi Seçimi. Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi (1-4 Kasım Balçova- İzmir 1990), Bilimsel Yayınlar Kitabı, 1991.
- 8- Motovallı N., Yücel B., Kayır A., Üçok A. Üç Grup Evli Kadının Cinsel İnanış ve Yaşantılarının Değerlendirilmesi. Nöro-Psikiyatri Arşivi, Vol. 28. No. 2-4 İstanbul, 1991.

- 9- Kayır A., Salman Çalın B, Arı D. 100 Vaginismus Olgusunun T.A.T. Verileri. VII'ci Psikoloji Kongresinde sunuldu. (yayında) 22 Eylül Ankara, 1992.
- 10- Kayır A., Şahin D. Vaginismus Tedavisinin Uzamasında Eşlerin Rolü. 29. Ulusal Psikiyatri Kongresinde sunuldu. 29 Eylül - 4 Ekim, Bursa, 1993.

KAYNAKLAR

- Arentewicz G., Schmidt G. *The Treatment Of Sexual Disorders. Techniques of Couple Therapy*. New York. Basic Books, 1983.
- Hatfield E, Rapson LR. "*Gender Differences in Love and Intimacy*"; In: Ed. Ricketts W, Gochros, *Intimate Relationships*.
- Hawton, K. *Sex Therapy*. Oxford Med. Pub. 1985.
- Kaplan HS: *The Illustrated Manual Of Sex Therapy*. Bruner/Mazel Pub. 1987.
- Kaplan HS. *The New Sex Therapy*. New York: Penguin Books, 1974.
- Stock EW. "*Sex Roles and Sexual Dysfunction*." In: Ed. Widom SC. *Sex Roles and Psychopathology*.

**CİNSEL İŞLEV BOZUKLUĞU
BAŞVURU VE TEDAVİ TABLOLARI** Tablo: 1

	KADIN Cinsel Tedavi Önerilen	Cinsel Tedavi Önerilmeyen
Vaginismus	40 (% 52)	-
Cinsel isteksizlik	19 (% 25)	4
Anorgazmi	15 (% 19)	-
Disparoni	2 (% 2)	-
Uyarılmama	-	2
Toplam	76	6 (% 7)

	ERKEK Cinsel Tedavi Önerilen	Cinsel Tedavi Önerilmeyen
Eretil Disfonksiyon	36 (% 48)	2
Prematür Ejakülasyon	15 (% 20)	-
Eretil Disfonksiyon - Prematür Ejakülasyon	15 (% 19)	-
İsteksizlik	2 (% 2)	-
Retarde Ejakulasyon	2 (% 2)	-
Toplam	75	4 (% 5)

CİNSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI İNSİDANSLARI Tablo: 2

Bankroft ve Coles 1976- İngiltere

<i>Kadın (252)</i>	%
Cinsel ilgi azalması	52
Anorgazmi	19
Vaginismus	18
Disparoni	4
Diğer	7

A. Kayır, P. Geyran, P. Tükel, A. Kızıltuğ 1990- İTF İstanbul Tıp Fakültesi

<i>Kadın (82)</i>	%
Vaginismus	52
Cinsel ilgi azalması	25
Anorgazmi	19
Disparoni	2
Diğer	6

Adı Soyadı :

Tarih :

Aşağıdaki ifadelerle ilgili görüşünüzü işaretleyiniz.

	TÜMÜYLE DOĞRU	KİSMEN DOĞRU	KİSMEN YALNIŞ	TÜMÜYLE YALNIŞ
1. Erkek her zaman seks ister ve her zaman sekse hazırdır.	O	O	O	O
2. Cinsel ilişkiyi daima erkek başlatmalıdır.	O	O	O	O
3. Sevişmeyi başlatan kadın ahlaksızdır.	O	O	O	O
4. Sevişme cinsel birleşmeye eşittir.	O	O	O	O
5. Erkeğin cinsel organında sertleşme olunca en yakın zamanda boşalmalıdır.	O	O	O	O
6. Sevişme her zaman doğal ve kendiliğinden olmalıdır, sevişme hakkında konuşmak veya düşünmek onu bozar.	O	O	O	O
7. Tüm fiziksel temaslar cinsel birleşmeye gitmelidir.	O	O	O	O
8. Erkekler duygularını belirtmemelidir.	O	O	O	O
9. Her erkek her kadına nasıl zevk vereceğini bilmelidir.	O	O	O	O
10. Sevişme ancak iki tarafın birlikte orgazm olması ile güzeldir.	O	O	O	O
11. Eşler birbirlerini sevdikleri takdirde sevişmekten nasıl zevk alabileceklerini de bilirler.	O	O	O	O
12. Cinsel ilişki içinde olan eşler içgüdüsel olarak diğer eşin ne düşündüğünü ve ne istediğini bilirler.	O	O	O	O
13. Mastürbasyon kirli ve zararlıdır.	O	O	O	O
14. Cinsel ilişki içerisinde mastürbasyon yanlıştır.	O	O	O	O
15. Erkek cinsel organında sertleşmenin kaybı eşini çekici bulmadığı anlamına gelir.	O	O	O	O
16. Cinsel birleşme sırasında fantezi (hayal) kurma yanlıştır.	O	O	O	O
17. Erkek ya da kadın sevişmeye hayır diyemez.	O	O	O	O
18. Sevişmede neyin normal olduğuna ilişkin belirli ve kesin kurallar vardır.	O	O	O	O

Tablo: 3

KADIN SAĞLIĞI VE AİLE PLANLAMASI

*Nuray FİNCANCIOĞLU**

Kadınlara kendi doğurganlıklarını yönlendirme bilincinin ve olanağının kazandırılması çabaları, kadın sağlığı konusunda duyulan kaygılardan doğdu. Gerçekten, 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında Hollanda'da Aletta Jacobs, İsveç'te Elise Ottesen-Jensen, İngiltere'de Marie Stopes ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Margaret Sanger, gebelikten korunma yollarının tanıtımı ve eğitimi alanındaki öncülüklerine, yaşadıkları kentlerin fakir mahallelerindeki kadınların sağlığını ve yaşamını sık ve çok sayıdaki doğumların nasıl tehlikeye attığını görünce başladılar.

Artık dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde aile planlaması hizmetleri sağlanıyor. İster kamu sağlık programının bir parçası olarak, ister özel kuruluşlarca yürütülsün, bu programların temel amaçlarından biri kadın - ve çocuk - sağlığının korunması. An-

* İnsan Kaynağını geliştirme Vakfı Genel Müdürü.

cak birçok ÷lkede toplam doğurganlık düzeyinin azaltılması, hızlı nüfus artışının yarattığı sorunlara çözüm yollarından biri olarak da hedefleniyor. Bu yaklaşım, aile planlamasına nüfus planlaması politikasının bir aracı olma işlevini yüklüyor. Bu nedenle, ÷lkenin gücünü toplam kişi sayısında arayarak nüfus artış hızının yavaşlatılmasına karşı olanlar, aile planlamasına da karşı çıkıyorlar. Belki de böylece kadınlardan, hem daha sağlıklı hem de kendi vücutları ve doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olma hakkını esirgediklerinin bilincinde bile değiller.

Doğurganlık - kadın sağlığı - aile planlaması arasındaki üçlü ilişkilere geçmeden önce Türkiye’de kadın sağlığının konumuna kısaca değinmek yararlı olacaktır:

TÜRKİYE’DE KADIN SAĞLIĞI

Bir ÷lke nüfusunun bazı temel yapısal özellikleri o ÷lkedeki kadın sağlığı için geçerli göstergeler oluşturur. Bu göstergelerin biri, ÷lkedeki her 100 kadına düşen erkek sayısını gösteren cinsiyet oranıdır.

Kadınlara erkeklerle bakışla konjenital biyolojik üstünlükleri olduğu, bu nedenle yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu bilinir. Bu üstünlük daha doğumdan önce başlar. Doğal koşullarda, gebelikte ve doğumdan hemen sonra bebek ölümü, erkek çocuklar arasında daha sık görülür. Aradaki farkı kapatmak için doğanın kurduğu dengede doğan her 100 kız çocuğa karşı 103-105 erkek çocuk doğar. Dünyanın hemen hemen tüm ÷lkelerinde doğumda cinsiyet oranı bu rakamlar arasında değişir. Yalnız Çin’in ve Hindistan’ın bazı yörelerinde her 100 kız çocuğa karşı 108 hatta 110 erkek çocuk doğduğu bildirilmiştir. Bu durumun, Çin’de tek çocuk politikasının, Hindistan’da da ailelerin erkek çocuk tercihlerinin sonucu olarak, doğacak

bebeğin cinsiyetinin önceden saptanması ve kızların kürtajla alınması nedeniyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. (IWRAW, 1992)

Yine doğal düzene göre, erkek çocuklar arasında ölüm oranı fazla olduğu için, birkaç yıl içinde aynı yaştaki kadın-erkek sayısı dengelenir. Ancak toplumsal koşullar nedeniyle bu düzenin her zaman işlemediğini görüyoruz:

Gelişmiş ülkelerde kadınlar gerçekten erken yaşta arayı kapatıyorlar ve daha ileri yaşlarda sayıları erkeklerin sayısını geçiyor. Bu nedenle genel nüfusta cinsiyet oranı 100'ün altında. Yani her 100 kadına karşı, 100'den az erkek var. Gelişmekte olan ülkelerde ise durum değişik. Kadınlar, doğuştaki sayı azlığını ya ancak daha ileri yaşlarda kapatabiliyorlar ya da hiç kapatamıyorlar. Tablo 1'de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki farklılıklar açıkça görülüyor.

Tablo 1 - Cinsiyet Oranı: Erkek / 100 Kadın

İngiltere	95.3
A.B.D.	95.2
İsveç	97.6
Hindistan	108.7
Bangladeş	106.3
Tunus	102.4
Kenya	100.1
Kolombiya	98.6
Türkiye(DİE)	100.1*
Türkiye (BM)	105.5*

Kaynaklar: United Nations, 1991
DİE, 1991

*Tablo 1'de Türkiye için iki ayrı veri gösterilmesinin nedeni Devlet İstatistik Enstitüsü istatistiklerinin daha güncel ve güvenilir olması, Birleşmiş Milletler istatistiklerinin ise, aynı kaynaktan alınan öteki ülkeler istatistikleri ile karşılaştırma olanağı sağlamasıdır.

UNICEF'in bir değerlendirmesine göre genel nüfustaki kadın/erkek oranının erkekler lehine olması, daha az kız çocuk doğduğu için değil, daha çok sayıda kız çocuk ve kadın bakımsızlık, beslenme yetersizliği gibi nedenlerle hastalandığı ve erkek çocuklara ve erkeklere bakışla daha az tıbbi bakım gördüğü için ortaya çıkıyor. (WHO 1991) Doğurganlık ve anne ölümlü oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, bu nedenlere bir de gebelik ve doğumla ilgili riskler ekleniyor. Cinsiyet oranının, en belirgin biçimde kadınlar aleyhine olduğu Hindistan ve Bangladeş'in aynı zamanda kadının konumunun en düşük, doğurganlığın da en yüksek olduğu ülkeler arasında olmaları herhalde yalnızca rastlantı değil.

Bir ülkedeki kadın sağlığının ikinci göstergesi, yaşam beklentisidir. Gelişmiş ülkelerde kadınlar, erkeklerden yedi yıl kadar daha uzun yaşıyorlar. Bunda kadınların biyolojik üstünlükleri yanında özellikle alkol, tütün ve kumar gibi nedenlerden kaynaklanan strese ve trafik ya da iş kazası risklerine daha az maruz olmalarının da etkisi var. Gelişmekte olan ülkelerde ise kadınlarla erkeklerin yaşam süresi arasındaki fark üç yıla yakın. Bu ortalama Türkiye için de geçerli.

Tablo 2- Yaşam Beklentisi (Yıl)

	Kadın	Erkek	Fark
Gelişmiş	78.3	71.4	6.9
Gelişmekte olan	64.8	61.9	2.9
Türkiye	66.6	64.3	2.7
Nepal	47.5	49.0	-1.5
Bangladeş	48.1	49.1	-1.0

Kaynaklar: United Nations, 1991
DİE, 1991

Araştırmalar kadınların yaşam beklentisindeki üstünlüklerini iki dönemde yitirdiklerini ortaya koyuyor: İlk çocukluk yaşları ve doğurganlık dönemi denen 15-49 yaşlar arası (Sivard, 1985). Bunların birincisi kız çocuklarının daha az bakım gördüğünü, ikincisi de kadınların üreme (doğurganlık) işlevleri nedeniyle yüksek sağlık riski ile karşılaştığını gösteriyor. Tüm dünyadaki eğilimin tersine, bazı ülkelerde kadınların erkeklerden daha kısa ömürlü olması da bu değerlendirmenin geçerli olduğunu kanıtlıyor. Örneğin, Tablo 2’de yer verilen Nepal ve Bangladeş doğurganlığın yüksek, kız çocuğunun ve kadının konumunun düşük olduğu ülkeler arasında.

DOĞURGANLIK VE SAĞLIK

Kadın, yaşamının büyük bölümünü, 15 yaşından yaklaşık 50 yaşına kadar olan 35 yılını, doğurganlık çağı denen dönemde geçirdiği için doğurganlık kadın sağlığında en önemli etkidir. Doğurganlık biçimleri yalnız bu yaşlar arasındaki dönemi değil, kadının geri kalan yaşamını da etkiliyor.

Doğurganlıkla kadın sağlığı arasındaki ilişkileri, üreme sağlığı kavramı çerçevesinde incelemekte yarar var. üreme sağlığı aşağıdaki öğelerden oluşuyor:

- a. Üreme yeteneği: Kadında gebe kalabilme ve gebeliği sürdürebilme; erkekte dölleme yeteneği;
- b. Üreme potansiyelini kontrol etme olanağı: İstenmeyen gebeliklerden korunma olanağı;
- c. Sağlıklı gebelik ve doğum;
- d. İstenmeyen gebelik ve hastalık kapma kaygısı ol-

madan cinsel ilişkide bulunabilme olanağı (Barzaletto 1990'dan uyarlama).

Üreme sağlığının tüm ögeleri için güvenilir ölçütlerimiz, ayrıntılı verilerimiz yok. Ancak genel doğurganlık istatistiklerinden ve bazı araştırma sonuçlarından yararlanarak kadın sağlığının temelini oluşturan üreme sağlığı konusunda değerlendirmeler yapabiliyoruz.

Türkiye'de doğurganlık düzeyini, üç değişik göstergeden yararlanarak inceleyebiliriz: Toplam doğurganlık, tamamlanmış doğurganlık ve yaşa özel doğurganlık.

Toplam doğurganlık oranı, bugünkü doğum ve ölüm oranlarının aynı kalması durumunda, 45-49 yaşına varan bir kadının ortalama kaç çocuğu olacağını gösterdiği için biraz varsayıma dayanıyor. Bununla birlikte, geleceğe yönelik bir ölçüt. Tamamlanmış doğurganlık ise bugün 45-49 yaşına varmış kadınların ortalama çocuk sayısını gösterdiğinden geçmiş doğurganlığın belirtisi. Bu nedenle bu iki ölçüt doğurganlığı karşılaştırmalı olarak incelememize olanak veriyor.

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Türkiye genelinde toplam doğurganlık oranı 3.4. Beklendiği gibi, kentlerde ve batı bölgelerinde bu oran ortalamanın altında, kırsal yerlerde ve doğu bölgelerinde ise ortalamanın oldukça üzerinde. Doğulu bir kadın, doğurganlık çağıının sonuna geldiğinde batılı bir kadına bakışla üç çocuk daha çok doğurmuş oluyor.

**Tablo 3- Toplam Doğurganlık ve
Tamamlanmış Doğurganlık**

	Toplam Doğurganlık	Tamamlanmış Doğurganlık (45-49 Yaş)
Türkiye	3.4	5.3
Kır	4.0	5.9
Kent	2.8	4.6
Batı	2.6	4.0
Doğu	5.6	7.9

Kaynaklar: DİE, 1991 ve 1992

Aynı farklılık tamamlanmış doğurganlıkta da kendini gösteriyor. Batı: 4 çocuk; Doğu: 7.9 çocuk. Ancak bu iki doğurganlık göstergesi birlikte ele alındığında dikkati çeken en önemli nokta, bugün 45-49 yaş grubunda olan kadınlar ortalama 5.3 çocuk sahibi oldukları halde, halen doğurganlık çağındaki kadınların aynı yaşa geldiklerinde 3.4 çocuk sahibi olmalarının beklenmesi. Bu da, ülkemizde doğurganlık düzeyinin hızla azalmakta olduğunu gösteriyor.

Yaş özel doğurganlık, son bir yıldaki doğurganlık düzeyini, belli yaş gruplarındaki kadınlara bağlı olarak veren bir gösterge: Yaş gruplarındaki her 1.000 kadın arasında son bir yıldaki canlı doğum sayısını gösteriyor. Tablo 4'te görüldüğü gibi, Türkiye'de en yüksek doğurganlık 20-24 yaş grubunda. Bu yaşlardaki her 1.000 kadının 226'sı, yani her dört kadından biri, son yıl içinde doğum yapmış. Doğurganlığın ikinci en yüksek olduğu grup, binde 188 ile 25-29 yaşlarındaki kadınlar. Her 1.000 doğumdan 454'ünün 20-29 yaş grubundaki kadınlar arasında olması, aynı zamanda

Ülkemizdeki doğumların yarıdan çoğunun, gebelik ve doğum için "ideal" sayılan bu dönem dışında olduğunu gösteriyor.

Tablo 4 - Yaşa zel Doğurganlık

Yaş Grubu	Doğurganlık Oranı (%)
15-19	64
20-24	226
25-29	188
30-34	105
35-39	61
40-44	25
45-49	7

Kaynak: DİE, 1991

Ülkemizde doğumların hemen tümü evlilik içinde oluyor. Bu nedenle evlenme biçimleri ve oranları doğurganlığı etkileyen önemli faktörler. Tablo 5'te görüldüğü gibi ülkemiz nüfusunun yüzde 61'i evli. İlk evlilik yaşı da, son yıllarda biraz yükselmiş olmasına karşın, özellikle kadınlar için oldukça düşük. Devlet İstatistik Enstitüsü'nnn verilerine göre (DİE 1991) ilk evlenme yaşı erkeklerde 24'n üstünde, kadınlarda 22'ye yakın. Hacettepe niversitesi bu yaşları 18.2 ve 22.6 olarak veriyor. (HÜNEE 1989).

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Türk Aile Yapısı Araştırması'nda görüşülen hane halkı reislerinin % 40'ı, kadınlar için ideal evlenme yaşının 20 yaş olduğunu düşünüyor (DPT, 1992) Henüz okuma ağı olan

15-19 yaşlarındaki her yedi kadından biri, 20-24 yaş grubunda ise her üç kadından ikisi evli. Türkiye’de gebelik ve doğurganlık oranlarının yüksekliği, biraz da bu evlenme biçimlerinden kaynaklanıyor.

Tablo 5 - Evlilik ve Doğurganlık Göstergeleri

Evlilik Oranı (%):

Toplam Nüfus	61.0
Kadın Nüfus (15-19)	14.1
(20-24)	62.1

İlk Evlenme Yaşı:

Kadın	21.8
Erkek	24.6

Hamilelik Oranı:

Gelişmiş	1/17
Gelişmekte olan	1/6
Türkiye	1/11

Hamile + Lohusa + Emzikli Yaşam Süresi:

Türkiye	12-13 yıl
Batı	9.5 yıl
Doğu	15.5 yıl

Kaynaklar: - DIE, 1991
- Sivard R, 1985
- HÜNEE, 1989’dan uyarılma

Bazı gözlemlere göre, gelişmiş ülkelerde hamilelik oranı ortalama 1/17, yani herhangi bir anda her 17 kadından biri hamile. Gelişmekte olan ülkelerde ise her 6 kadından biri hamile (Sivard 1985). Türkiye için bu oran 11’de bir olarak tahmin ediliyor. (HÜNEE, 1989)

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün doğurganlık ve emzirme konularındaki verilerine dayanarak, Türkiye'de 45-49 yaşlarına gelmiş bir kadının, yaşamının ortalama 12-13 yılını ya hamile, ya lohusa ya da emzikli olarak geçirdiği hesaplanabilir. Bu süre batı Türkiye'de yaklaşık 9.5 yıl, doğuda ise 15.5 yıldır. Doğurganlık döneminin, aynı zamanda bir kadının toplumsal ve ekonomik katkısının en verimli olabileceği döneme rastladığı düşünülürse, kadınların çocuk doğurma ve bakma işlevlerinin, topluma katkıda bulunma potansiyelleri üzerindeki olumsuz etkisi açıkça görülebilir.

ANNELİK VE SAĞLIK

Üreme sağlığının en yaygın olarak kullanılan göstergesi anne ölümü hızı. Gebeliğin ilk gününden doğumdan sonraki 42. güne kadar gebelik, doğum ya da başka nedenlerden ileri gelen ölümleri gösteren bu istatistik ne yazık ki pek çok ülkede güvenilir değil. Özellikle doğum ve ölüm kayıtlarının düzenli olmadığı, doğum ve ölümlerin sağlık kuruluşlarının dışında olduğu ülkelerde, gerçek rakamların, verilenlerden çok daha yüksek olduğu tahmin ediliyor..

En yaygın olarak kabul edilen tahmin dünyada her yıl 500.000 kadının gebelik ya da doğuma bağlı nedenlerle öldüğü. Bu ölümlerin yalnız 6.000 kadarı gelişmiş ülkelerde oluyor; geri kalanlar gelişmekte olan ülkelerde. Gebelik ve doğumla ilgili hastalıklar konusunda böyle tahmine dayalı rakam bile verilemiyor. Ancak her anne ölümüne karşı 10-15 kadının sağlığını yitirdiği, çok kez yaşam boyu süren bir hastalığa yakalandığı, sakat ya da kısır kaldığı tahmin ediliyor.

Tablo 6 - Annelik Ölümü Hızı*

Gelişmekte olan		Gelişmiş	
Sudan	655	Kanada	5
Kolombiya	140	A.B.D.	7
Nepal	853	Danimarka	3
Çin	44	İngiltere	6
Malezya	59		
Türkiye	139		

Kaynaklar: WHO, 1991
DİE, 1991

Tablo 6 çeşitli ülkelerde her 100,000 canlı doğumdaki anne ölümü sayılarını gösteriyor. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olanlar arasındaki tezat başka pek az konuda bu denli çarpıcı, bu denli irkiltici olabilir. Tablo aynı zamanda, gelişmekte olan ülke etiketi altında topladığımız yerlerde de büyük farklılıklar olduğunu gösteriyor. Örneğin Çin ve Malezya'da anne ölümleri diğer ülkelerle karşılaştırılamayacak kadar düşük. Sağlık sisteminin işlerliğinin, yaygınlığının bunda önemli bir payı olduğu kesin.

Dünyanın çeşitli yörelerinde bir kadının gebelik ve doğumla ilgili nedenlerle ölme olasılığı da büyük farklılıklar gösteriyor.

* 100,000 Canlı Doğumda

Tablo 7 - Annelik Ölümü Riski

Afrika	1/21
Asya	1/54
Güney Amerika	1/73
Kuzey Amerika	1/6,366
Kuzey Avrupa	1/9,850
Türkiye	1/189

Kaynaklar: World Bank / WHO / UNFPA,1987
DİE, 1991

Kuzey Avrupa'da ancak 10,000 kadında biri bu riskle karşı karşıya olduğu halde Afrika'da her 21 kadından biri doğurganlıkla ilgili nedenlerle ölüyor. Türkiye'de bu risk 189'da bir. Gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlar yaşamları boyunca 4-5, hatta 7-8 kez gebe kaldıkları ve doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında iyi bakım görmedikleri için ölüm riskiyle daha çok karşılaşılıyorlar.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre, il ve ilçe merkezlerinde, gebelik ve doğum nedeniyle ölümler tüm kadın ölümlerinin yüzde 9'unu oluşturuyor - köyler için bu bilgi elimizde yok. (DİE, 1992) Yıllara göre karşılaştırma yapıldığında anne ölümlerinin, tüm kadın ölümleri içindeki göreceli yerinin giderek düştüğü görülüyor - 1960 da yüzde 12.4; 1990 da yüzde 9. Ancak 1960 ve 70'li yıllarda üçüncü en önemli neden olan anne ölümlerinin, 1980 ve 90'larda ikinci en önemli neden haline geldiği dikkati çekiyor. Bu oranlar anne ölümü riskini doğrudan taşıyan 15-49 yaş grubundaki kadınlar için hesaplanırsa çok daha de-

gişik bir tablo elde edileceği kesin. Gerçekten, tüm yaşlardaki kadın ölümleri temel alındığından, gebelik ve doğuma bağlı ölümlerdeki oransal azalma, örneğin kalb rahatsızlıklarına bağlı ölümlerdeki hızlı artıştan da (1960'da yüzde 18, 1990'da yüzde 38) etkileniyor.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1989 Türkiye Nüfus Araştırması anne ölümlerinin nedenleri konusunda ilginç bulgular veriyor:

Tablo 8 - Annelik Ölümü Nedenleri (%)

	Son 60 Yıl	1981-89
Gebelikte	23.6	18.9
Doğumda	47.5	51.6
Lohusalıkta	28.9	29.5

Kaynak: DİE, 1991

1981-89 yıllarında anne ölümlerinin yarıdan çoğunu (% 51,6) doğum sırasındaki ölümler oluşturdu. Dahası, son 60 yıldaki oranla karşılaştırıldığında doğum sırasındaki ölümlerin göreceli olarak arttığı görü-lüyor. Gebelikteki ölümlerde göreceli bir azalma var; doğum sonrası ölümler ise aşağı yukarı aynı kalmış. Doğum sırasındaki ölümlerin yüzde 58'inin ise kana-ma yüzünden olduğu biliniyor.

Bu rakamların en acı veren yanı, bu ölümlerin önlenebilir ölümler olması. Gebelik bakımı ve doğum sonrası bakımın niteliği yükseltilebilse, sağlıklı koşul-larda doğum yapılması ya da bu koşulların yerel ola-rak sağlanamayacağı riskli durumlarda etkin sevk ve ulaşım sistemleri kurulabilse bu anneler boşu boşuna ölmeyecek.

Araştırmalar, Türkiye genelinde kadınlarımızın yalnızca yarısının bir sağlık kuruluşunda doğum yaptığını gösteriyor. Buna, evinde bir sağlık görevlisinin gözetiminde doğum yapanları da eklessek bile, her dört gebe kadından biri, yanında gerekli bakımı verebilecek, tehlikeli bir durum ortaya çıkarsa tıbbi yardıma ulaştırabilecek biri olmadan doğum yapıyor. Ülkemizin doğusunda bu oran yüzde 51'e yükseliyor.

Tablo 9 - Gebelik / Doğum Sağlığı Göstergeleri (%)

Evde sağlık personeli olmadan doğum	25
Kırsal	37
Doğu	51
Doğum öncesi bakım almayan	57
Kırsal	73
Doğu	78
Gebelikte anemi	50
Doğum öncesi bakımın niteliği*	
Başvuran	86
Tüm test + muayene	16
Hemogloblin testi	50
1. tetanoz aşısı	11
2. tetanoz aşısı	5

*Yerel araştırma - Antalya kent

Kaynaklar:	HÜNEE	1989
	DİE,	1991
	Çalı Ş, Aktekin M,	1989
	Dervişoğlu AA,	1990

Doğum öncesi bakımdan yararlanabilenlerin oranları da aynı doğrultuda. Kadınlarımızın yarısından azı (%43) doğum öncesi bakımdan yararlanıyor; onların da büyük çoğunluğu ilk doğum öncesi bakım için gebeliğin 7inci ayında bir sağlık görevlisine başvuruyor. Bu bakımı görenlerin oranı kırsal yerlerde dörtte bir, doğuda daha da az. Bilindiği gibi, sağlık ocağı gibi birinci basamak sağlık hizmeti veren kuruluşlarda bile, gebelik süresince rutin olarak 10 muayene, üç hemoglobin testi, iki tetanoz aşısı yapılması gerekli. Bazı yerel araştırmalar doğum öncesi bakımın niteliği konusunda ayrıntılı bilgiler sağlıyor:

1989'da Antalya kent merkezinde yapılan bir araştırmada kadınların yalnızca % 11'inin gebelik sırasında ilk tetanoz aşısını yaptırdığı görüldü. Gerekli olan ikinci aşığı da yaptıranların oranı ise yalnızca yüzde 5. Kanamanın en önemli anne ölümü nedeni olduğu, gebe kadınların yarısının anemik olduğu ülkemizde, doğum öncesi bakım için başvuran kadınların yalnızca yarısına hemoglobin testi yapılıyor.

Deneyimler nitelikli sağlık hizmetini kolayca ulaşılabilir duruma getirmekle gebelik ve anneliğe bağlı sağlık risklerinin ne denli azaltılabileceğini gösteriyor. 1977-1984 yılları arasında Ankara'nın Çubuk ilçesinde yürütülen toplum sağlığı programında ilçenin tüm köylerine sağlık evleri, sağlık ocakları ve bir sağlık merkeziyle hizmet ulaştırıldı. Yedi yıl içinde hastanede doğum oranı % 33'ten % 66'ya, istenmeyen gebelikten korunma oranı % 50'den % 70'e yükseldi; toplam doğurganlık 4.6'dan 2.5'e düştü; anne ölümlerinde ise çok önemli bir azalma görüldü: Anne ölümü oranı 100,000'de 300'den 76'ya düştü (Dervişoğlu AA, 1987)

Gebelik ve doğum bakım hizmetlerinin henüz yaygınlaştırılamadığı ülkemizde kadınlar için anneliğin taşıdığı riskler açık. Pekiyi, kadınlarımız kendilerini bu riske her zaman isteyerek mi atıyorlar?

İSTENEN/İSTENMEYEN DOĞURGANLIK

Otuz yıla yakın bir süredir devlet hizmeti olarak uygulanan aile planlaması programına karşın nüfus artış hızında önemli bir azalma olmayışının nedeni, genelde halkın aile planlamasına karşı ya da bu konuda bilinçsiz oluşuna bağlanıyor. Halkın çok çocuk istediği için çok çocuk yaptığına inanılıyor ve az çocuğun ailelere ve topluma yararları konusunda eğitilmesi gerektiği söyleniyor. Çok çocuklulara ek vergi konarak ve başka hattâ antidemokratik yollarla çocuk sayısının sınırlandırılması öneriliyor.

Oysa tüm araştırma bulguları, alan çalışmalarında kadınlarla ve erkeklerle yüz yüze konuşmalar çok çocuk istemenin artık küçük nüfus grupları arasında görüldüğünü açıkça ortaya koyuyor.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 1963 yılından bu yana beş yılda bir yaptığı araştırmalar Türkiye'de ailelerin istediği çocuk sayısının 1978'de 3'ten 1988'de 2.1'e düştüğünü gösteriyor. Tablo'10 da Türkiye Nüfus Araştırması'ndan özetlenen, seçilmiş özelliklere göre istenen ortalama çocuk sayıları incelendiğinde birçok varsayımın daha geçerli olmadığı görülüyor: İstenen çocuk sayısında kadın-erkek, kır-kent ayrımı varsayıldığından çok daha az. Batı-doğu ayrımı biraz daha belirgin gibi görülüyor, ancak doğuda istenen çocuk ortalamasının da genel eğilime koşut olarak sürekli azaldığını gözönüne almak gerekir.

**Tablo 10 - İstenen Doğurganlık
(Ortalama Çocuk Sayısı)**

	Kadın	Erkek
Türkiye	2.6	2.7
Kır	2.8	2.9
Kent	2.4	2.5
Batı	2.3	2.3
Doğu	3.4	3.6

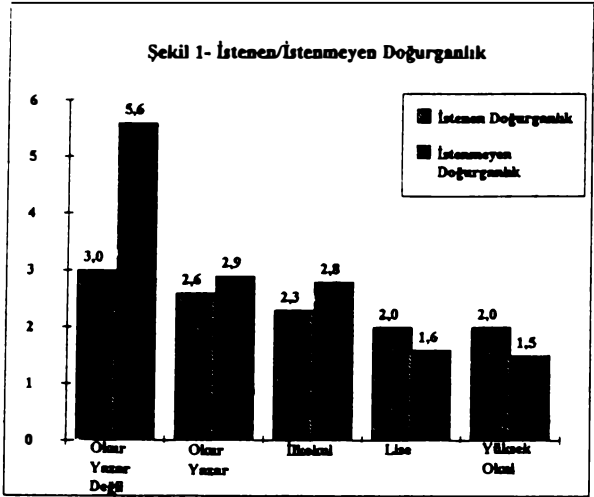
Kaynak: DİE, 1991

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Türk Aile Yapısı Araştırması da aynı yönde bulgular veriyor. "Hane halkı reisleri"yle yapılan görüşmelere dayanan, bu nedenle orta yaş görüşlerini ağırlıklı olarak yansıtan bu araştırmaya göre erkeklerin yüzde 55'i, kadınların da yüzde 62'si en iyi çocuk sayısı olarak iki çocuğu belirliyor. Dört ya da daha çok çocuğu uygun bulanların oranı erkekler arasında yüzde 10, kadınlar arasında yüzde 7.

Dört ya da daha çok çocuk isteme nedeni olarak kadınların yüzde 52'si, erkeklerin yüzde 50'si yaşlılıkta kendilerine bakacak birileri olması gereğini gösteriyor. Ailenin devamı için çok çocuğu gerekli görenlerin oranı ise erkekler arasında daha yüksek: erkeklerde yüzde 55, kadınlarda yüzde 45. Aynı biçimde, çok çocuğu itibar nedeni gören erkekler (yüzde 10) kadınlara bakışla (yüzde 7) biraz daha çok.

İstenmeyen doğurganlığın göstergelerinden biri istenen çocuk sayısı ile ortalama canlı doğum sayısı ayırımı. Ancak istenmeyen gebeliklerin büyük bir bölü-

mü kürtajla sonuçlandığından canlı doğum sayısı bu sorunun tam boyutlarını yansıtmıyor. İstenen ocuk sayısı ile canlı doğum sayısı arasındaki ayırım, en çarpıcı biçimde kadınların eğitimi düzeyine, hatta okur-yazar olup olmamasına bağlı olarak ortaya çıkıyor. Şekil 1'de grldğu gibi okur-yazar olmayan kadınların canlı doğum sayısı, istedikleri ocuk sayısının bir katına yakın. Okur-yazarlık ve ilkokul düzeyinde ise iki rakam birbirine çok yaklaşıyor.

Kaynak: DİE, 1991

Şekil 1'deki rakamlar aynı zamanda, kadının bireysel ve toplumsal konumunun, eğitim düzeyinin yükseltilmesine yönelik çalışmaların ona kendi doğurganlığını belirleme yeteneğini de kazandıracağını açıkça gösteriyor.

Türkiye'de evlenmiş erkeklerin ve kadınların dörtte üçü artık çocuk istemiyor. Kadınların yarıya yakını (yüzde 44) istediğinden çok çocuğu olduğunu söylüyor. İstenmeyen doğurganlığın en çarpıcı göstergelerinden biri de, son beş yılda doğum yapan kadınların yüzde 37'sinin son doğumunu istemeden yaptığını söylemesi. Bu grup içinde artık hiç çocuk istemediği halde doğurduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 27; yüzde 10'u da hiç değilse o sırada bir çocuk sahibi olmak istemediğini söylüyor.

Ülkemizde 1983 yılından bu yana gebeliğin 10. haftasına kadar yasal olan isteğe bağlı gebelik sonlandırma konusunda hâlâ sağlam istatistikler yok. Çünkü bu işlemlerin büyük bölümü hastanelerde değil, özel muayenelerinde yapılıyor ve Sağlık Bakanlığı'na bildirilmiyor. Bu nedenle, sonlandırılan gebelikler konusundaki bilgimiz, kadınların araştırmalara verdikleri sayılara bağlı. Araştırma bulgularına göre Türkiye'de her dört gebelikten biri sonlandırılıyor. Yani her üç canlı doğuma karşı bir kürtaj yapılıyor.

Kürtaja bu kadar sık başvurulmasının nedenini, bir ölçüde, gebelikten korunma biçimleri açıklıyor; çünkü doğurgan yaşlardaki çiftlerin yalnız % 38'i etkin bir kontraseptif yöntemle korunuyor. Türkiye, güvenilirliği düşük olan geri çekme yönteminin en yaygın olarak kullanıldığı ülkeler arasında. Doğurgan yaşlardaki çiftlerin yüzde 31'inin bu yöntemle korunmaya çalışması, aile planlamasına motivasyonun yüksek

olduğunun bir başka belirtisi. İstemedikleri gebeliklerden korunmak isteyen çiftler etkin yöntemlere ya ulaşamıyorlar ya da yanlış bilgidен ya da başka nedenlerden kaynaklanan kaygılarla bu yöntemleri kullanmak istemiyorlar. Her iki durumda da hem yöntemler, hem de nereden ve nasıl elde edilebilecekleri konusunda önemli bir bilgi açığı olduğu görülüyor.

Tablo 11- İstenmeyen Doğurganlık-Kadınlar

Artık çocuk istemeyen	%76
İstediginden çok çocuğı olan	%44
Son doğumunu istemeyen	%37
Hiç istemedi	%27
Henüz istemedi	%10
Kürtaj/Canlı doğum oranı	1/3
Doğum kontrol yöntemi kullanan	%77
Etkin yöntem kullanan	%38

Kaynak: HÜNEE, 1989

Tablo 11'de özetlenen istenmeyen doğurganlık göstergeleri ülkemizde insanların istemedikleri halde çocuk sahibi olduklarını gösteriyor. Bunun kadın sağlığı üzerindeki etkisi ne?

AİLE PLANLAMASI VE KADIN SAĞLIĞI

Aile Planlaması, kadın sağlığını başlıca iki yolla etkiler:

- (i) İstenmeyen gebelikleri önleyerek kürtaja başvurulması gereksinimini azaltır; böylece, bazen sağlıksız koşullarda yapılan, sık aralıklı kürtajın getirebileceğı sağlık sorunlarını önler.

- (ii) Yüksek sağlık riski oluşturan (sık aralıklı, çok sayıda ya da kadının çok genç ya da ileri yaşlar-da olduğu) gebelikleri önleyerek kadınları bu ge-belik ve doğumlara bağlı risklerden korur.

Dünya Bankası'nın planlamasının kadın sağlığı-na etkisini saptamak amacıyla yaptığı araştırmalar yal-nızca çocuk istemeyen ve etkin bir gebelikten korun-ma yöntemi kullanmayan kadınlar aile planlaması uy-gulasa anne ölümlerinde yüzde 25 ile 60 arasında bir düşme olacağını gösteriyor. Buna ek olarak 35 yaşın üzerindeki gebeliklerden de aile planlaması yoluyla korunulsa anne ölümlerinde %40 ile 70 arasında bir azalma olacağı tahmin ediliyor. Bu rakamlar yalnızca aile planlamasının kadın sağlığına ne denli önemli bir katkıda bulunacağını açıkça gösteriyor.

Bunun yanı sıra, ür eme sağlığını da içine alan te-mel sağlık hizmetlerinin, gebelik, doğum ve doğum sonrası bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi ve yaygın-laştırılması da kadınların sağlıklı yaşama hakkının ger-çekleşebilmesi için temel koşul. Yine Dünya Bankası uzmanlarının tahminlerine göre temel sağlık, doğum öncesi ve sonrası bakım ve aile planlaması hizmetleri-ne kişi başına 2 dolardan da az bir yatırım yapılırsa an-ne ölümleri on yılda yarı yarıya azaltılabilir (Hertz B, Measham A, World Bank 1987).

Ülkemizin de kabul ettiği, 2000 Yılına Kadar Herkese Sağlık hedeflerinden biri anne ölümlerinin 100.000'de 15'e indirilmesi, hiçbir ülkede 25'in üzerin-de olmaması. Bu hedeften henüz çok uzağız. Ama he-defe ulaşma yollarını biliyoruz. Bu yollarda hızla ilerle-memizi sağlayacak bilince, isteğe ve güce gereksinim var.

KAYNAKLAR

- Barzaletto Jose, Comments, *In: Special Challenges in Third World Women's Health*, International Women's Health Coalition, New York, 1990.
- Çalı Şanda, Aktekin Mehmet, *Gebeler Antenatal Bakımından Ne Ölçüde Yararlanıyor*, Jinekoloji ve Obstetride Yeni Görüş ve Gelişmeler (1) 1, Ankara, Ocak 1990
- Dervişoğlu Ayşe Akın, *Türkiye'de Ana Ölümleri*, Toplum ve Hekim, 42, Mart 1987
- Dervişoğlu Ayşe Akın, *Türkiye'de Kadın Sağlığı ve Sorunları*, Jinekoloji ve Obstetride Yeni Görüş ve Gelişmeler (1) 1, Ankara, Ocak 1990
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), *1989 Türkiye Nüfus Araştırması*, Ankara, 1991
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), *İstatistiklerle Kadın 1927-1990*, Ankara, 1992

- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *Türk Aile Yapısı Araştırması*, Ankara 1992
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜ-NEE) *1988 Turkish Population and Health Survey*, Ankara 1989
- Hertz B, Measham A, *The Safe Motherhood Initiative, Proposals for Action*, World Bank, Washington DC, 1987
- International Women's Rights Action Watch (IWRRAW), *The Women's Watch* (4)4, April 1992
- Sivard Ruth, *Women... A World Survey*, World Priorities, Washington DC, 1985
- United Nations, *World Population Prospects* 1990, New York 1991
- World Bank / WHO / UNFPA, *Preventing the Tragedy of Maternal Deaths*, A Report on the International Safe Motherhood Conference, Nairobi, Kenya, February 1987
- World Health Organization (WHO), *Safe Motherhood*, A Newsletter of Worldwide Activity, Issue 4, November 1990 - February 1991
- World Health Organization (WHO), *Maternal Mortality Rates, A Tabulation of Available Information*, 3rd Edition, Geneva 1991

EVLİLİK BENZERİ İLİŞKİLER

*Prof. Dr. Nuşin AYİTER**

Evlilik dışı ilişkiler çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. İkisi de bekar iki insanın sürekli ya da geçici ilişkileri; evli olan kişinin bekar bir kimse ile ilişkisi; ikisi de evli olan kişilerin ilişkisi gibi.

İkisi de bekar olan kişilerin ilişkileri sürekli veya geçici olabilir. Bu ilişki temelde hukuku ilgilendirmez. Ne var ki böyle ilişkiler günümüzde hukuk açısından da iki önemli sorunu gündeme getirmektedir. Bu ilişki geçici bir ilişki ise her iki tarafın rızasına dayanmak kaydıyla, yani taraflardan birinin diğeri üzerinde ilişki veya fiili birleşmelerde tarafların, özellikle kadının korunması kendisini hukuki bir sorun olarak göstermektedir. Zira böyle bir ilişkide çoğu kez kadın aleyhinde bir durum vardır. Çalışan ve kazancı olan bir kadının hayatını bir erkekle paylaşması, en verimli yıllarını o erkeğe bağlı olarak geçirmesi, kendi mesle-

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Emekli Öğretim Üyesi

ki faaliyetini sürdürürken erkeğin geçimine de katkıda bulunması ve onun ev düzenini yürütmesi, sonra da erkeğe verdiği onca maddi rahatlıktan sonra elleri boş olarak, hukuki hiçbir güvencesi olmaksızın onun tarafından terkedilmesi veya onu terk etmesi durumunda hukuki durumunu güçlendirecek düzenlemelere gidilmesi düşünülmüştür. Bu sadece günümüze özgü bir olgu da değildir. **Concubinatus**, yani nikâh olmaksızın eş gibi yaşama olgusu her zaman, her toplumda görülmüş, zaman zaman Roma hukukunda olduğu gibi hukuki düzenleme yönüne de gidilmiştir. Ancak bu düzenlemeler, taraflar arasındaki mal rejimini tanzimden ziyade çocukların nesebi ile ilgilidir ve **concubinatus** bütün klasik hukuk devri süresince hukuk dışı kalmış ve Romalılar evlilik ile evlilik olmayan bu yapı arasındaki farkı hiç bir zaman hafifletmek istememişlerdir.

Günümüzde ilişkiyi, özellikle ilişki sonrası durumu düzenlemek, örneğin kadın için tazminat hakkı öngörülmesi eğilimleri vardır. Fakat kanımca serbest birleşmeyi özgür iradeleriyle bir yaşam biçimi olarak seçen reşit ve mümeyyiz kişilerin işin sonunu da düşünmüş olduklarını kabul etmek ve böyle ilişkileri "Şibih - Quai" evlilikler olarak düzenleme yoluna gitmemek gerekir.

Serbest birleşmelerden çocuk doğması halinde hukukun önüne ikinci ve çok daha önemli bir sorun çıkmaktadır: Çocuğun nesebi (Soy Bağı Sorunu). İsviçre ve Türk Medeni Kanunları Avusturya ve Alman Medeni Kanunlarını izleyerek çocukla ana arasındaki soy bağı ilişkisini doğumla başlatır. "Evlilik dışı çocuğun anası onu doğuran kadındır" (M. K. 290). Ana ile çocuk arasındaki ilişki evlilik içi doğumla kurulan iliş-

kinin çok benzeridir. Ana, çocuğa evlilik içinde doğmuş bir çocuk gibi bakmakla yükümlüdür. Ne var ki anaya bu ağır görevi yükleyen kanun onu çocuğun babasıyla evli olan anadan farklı bir muameleye tabi tutmaktadır. Ana, çocuğun velayetini haiz değildir. Medeni Kanun'un bu sistemi eleştirilebilir. Bir yandan hukuken anasız çocuk olmaması çocuk lehine bir düzenlemedir. Öte yandan bu düzenleme kadın ve kadının ailesinin aleyhinedir. Kadının kişilik hakları açısından baktığımızda ve cinsler arasında eşitlik ilkesinden yola çıktığımızda, bu düzenlemenin rahatsız edici bir tarafı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Nitekim Fransız Medeni Kanunu'nda da kanundan ötürü analık yoktur. Ana tarafından çocuğun tanınması esası vardır. Ne var ki bugün Fransız sistemi de yumuşatılmış ve çocuğun doğum belgesinde ananın adının yazılmış olması, çocuğun anaya hukuki soy bağı ile bağlanması için yeterli sayılmıştır. Bizim sistemimizde rahatsız edici bir diğer husus ananın velayeti haiz olmaması, fakat velayetin hakim tarafından anaya verilebilmesidir. Demek ki sistemimizde çocukla ilgili her türlü yük anaya kanundan ötürü yükletilmekte, fakat onları dengeleyen hak ve yetkiler anadan esirgenmektedir.

Serbest birleşmeden doğan çocukla babası daha doğrusu anasının hayat arkadaşı olan erkek arasında evlenmeyasağı dışında hiçbir hukuki ilişki yoktur. Bu kimse çocuğu tanıyabilir, kendisine karşı babalık davası açılabilir veya nesebinin idari yoldan düzeltilmesi için çıkarılmış olan kanunlara göre babanın nüfusuna geçirilir. Ayrıca tarafların her ikisi de bekarsa sürekli birleşme ana babanın rızasıyla evlilik olarak tescil edilir.

Ana babanın karı koca gibi yaşamaları koşuluyla bu ilişkiden doğan çocukların neseplerinin sahih hale getirilmesi ve ana babanın birleşmelerinin evlilik

olarak tescili imkanlarının getirilmesiyle, bu ülkede **Concubinatus**, evlenmeye temel oluşturan bir hukuki müessese durumuna getirilmiştir.

Nesebin idari yoldan düzeltilmesine ilişkin kanunların sonuncusu olan 2526 sayılı kanunun yürürlük süresi 22 Eylül 1986'da dolmuştur. Aradan geçen beş yıl içinde yenisi çıkmamıştır. Adalet Bakanlığı'nın bir yenisinin hazırlığı içinde olduğu duyulmaktadır.* Bu kanunlar yedi adettir. 1933 yılından beri belli aralıklarla çıkartılmalarına rağmen evlilik benzeri sürekli ilişkiler (İmam Nikahı) ve bu ilişkilerden doğan nesepsiz çocuk sorunu ülkemizde henüz çözümlenmemiştir.

Türkiye'de evlilik dışı çocukların neseplerinin böyle özel kanunlarla, düzeltilmesi zorunluğu, Türkiye'de yüzyıllar boyu İslam Hukukunun geçerli olmasından doğmaktadır. İslam Hukuku'na göre evlilik karşılıklı rıza ile herhangi bir şekil şartına gerek duyulmaksızın kurulur. Bu yerleşik düzen batılı medeni hukuk sisteminin kabulü ile elbette kısa süre içinde değişmezdi. Halkın büyük çoğunluğu yabancı hukukun re-sepsiyonu döneminde İslam Hukuku'na göre poligami-nin caiz olmasına rağmen monogamdır. Yabancı hukukun halk kitlelerine benimsetilmesinde poligami ile mücadelenin çok önemli bir sorun olduğu söylene-mez. Esas problem evlenmek ve boşanmak için bundan böyle belli şekil şartları bulunduğunu halka anlatmak ve benimsetmektir. Gerek yeni düzenlemeye alışmak gerek az veya çok mevcut olan poligami ile mücadele etmek için halka yeni bir aile anlayışı ve yeni bir hayat görüşü aşlamak gerekiyordu. Bu da ülkenin her sorununda olduğu gibi eğitimden geçiyordu.

* Bu tebliğ tarihinde hazırlığı yapılan Kanun, tebliğin baskı tarihinde yürürlüktedir: Kanun No: 3716, Tarih 8.5.1991. Yönetmelik, R. G. 2 Ağustos 1991, Sayı 20948

Sürekli ilişkilerden doğan evlilik dışı çocuk sorunu ile, kanun koyucu, ilk kez Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girişinin yedinci yılında karşılaştı. İlk kez Cumhuriyet'in onuncu yılı için af kanununda böyle çocukların neseplerinin düzeltilmesi ve ana babadan birinin evli olmaması koşuluyla ilişkinin evlilik olarak tesciline dair bir hüküm getirilmiştir.

Taraflardan birinin evli olması halinde de nesebin idari yoldan düzeltilmesine ilişkin kanunlar geçerlidir. Erkeğin evli olduğu ilişkiden doğmuş olan çocukların nesebi bu kanunlara göre düzeltilir. Ne var ki erkeğin evli olduğu bir birleşmede çocukların neseplerinin düzeltilmesiyle yetinilip fiili birleşmeye herhangi bir yasal geçerlilik tanımak imkanı yoktur.

Erkeğin geçerli bir evliliği olduğu halde, fiili bir birleşme olduğu halde, ikinci bir kadınla yaşaması halinde bu ikinci kadından doğan çocuklar ülkemizde çoğu kez resmi nikahlı eşten doğmuş gibi gösterilmekte ve bu yüzden özellikle miras hukuku bakımından nüfus sicilinin tashihi davaları ortaya çıkmaktadır.

Fiili birleşmeyle yaşayan kadın da bir başkasıyla evli olabilir. Bu taktirde bu fiili hayat ortaklığının ürünü olan çocuklar elbette gerçek babanın nüfusuna geçirilemez. Bunlar evlilik içi sahih nesep karinesine göre kadının evli olduğu erkeğin çocuklarıdır. Koca bunların nesebini red ederse bunların neseplerinin gerçek babaya göre tashih edilip edilemeyeceği doktrinde tartışmalıydı. Son 2526 sayılı kanunda bu sorun bazı koşullar altında garip bir şekilde fakat olumlu yönde çözülmüştür. Kanunun 4. maddesine göre böyle çocuklar ananın evliliği boşanma ile sona ererse ve boşanma hükmünde çocukların evlilik dışı oldukları belirtilmişse, ana, boşanmış kocası, babalığı kabul eden er-

kek ve tayin edilecek bir kayyımın yazılı müracaatı üzerine çocukların nesebi tashih edilir. Bu düzenleme Medeni Kanun hükümleriyle bağdaşmadıktan başka bir bakıma da insanı rahatsız eden, adaba aykırı bir içerik taşımaktadır. Gerçekten hangi eski koca, eski karısı ve onun birlikte yaşadığı erkekle beraber resmi makamlara başvurmak isteyecektir?

Nesebin düzeltilmesine ilişkin özel kanunlar, Türkiye’de sayıları esasen çok olmayan gerçekten evlilik dışı nesepsiz ya da yarı nesepli çocuk sayısının daha da düşmesine yol açmıştır. Bu yeni düzenlemelerle Medeni Kanunun tanımaya ilişkin hükümleri önemlerinden çok şey yitirmişlerdir. Çünkü evlilik dışı çocuğunu benimsemek isteyen erkek ona yarım bir nesep bağıyla bağlanacağı tanıma yoluna gitmektense, nesebin idari yoldan düzeltilmesi yolunu tercih edecektir.

Sonuçta şunu söyleyebilirim: Yabancı hukuk sistemlerinin kabulü ile bir ülkedeki bütün geleneklerin bir anda değişmesi mümkün değildir. Bu uzun, başta kanun koyucunun düşündüğünden çok daha uzun ve zahmetli bir zaman sorunudur. Ne var ki eğer ortada milyonlarca nesepsiz çocuk varsa, bu uzun zamanı sabrederek geçirmek mümkün değildir. Devlet açısından babası meçhul ama gerçekte fiilen evlilik mahsulü olan bu çocukları yasal statüye kavuşturmak devlet için kaçınılmaz bir görevdir. Nesebin idari yoldan düzeltilmesine ilişkin kanunlar Medeni Kanunun ilkelerine dokunmadan palyatif çözümler getirmektedir. Evlenme formalitelerinin azaltılması, boşanmanın kolaylaştırılması, sahih nesep ile gayri sahih nesep arasındaki farkın kaldırılması, bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilirse, özel kanunlarla getirilen palyatif çözümlere gerek kalmayacağı düşünülebilir.

KAYNAKLAR

- AYİTER, Nuşin : "Medeni Kanunun nesebe ilişkin düzenlemesinin yeni eğilimi ve gereksinimler karşısında değerlendirilmesi." *Medeni Kanun'un 50. yılı*, Ankara, 1977, s. 43 vd.
- AYİTER, Nuşin : *Die Probleme der ausserehelichen Kindschaft in der Türkei*. Ankara 1986
- GÜRİZ, Adnan : *Evlilik Dışı Birleşmeler ve Bu Birleşmelerden Doğan Çocukların Himayesi*, Ankara 1974.
- İNAN, A. Naim : *Füli Birleşmelerle Bunlardan Doğan Çocukların Tesciline Dair Mevzuat*, Ankara 1958, Ankara 1965.
- ZEVKLİLER, Aydın: *Nichteheliche Lebensgemeinschaft nach deutschem und türkischem Recht*. Nürnberg 1989.

EVLİLİK VE SORUNLARI

*Prof.Dr. Engin EKER**

Kişinin, hayat boyu sürmesi dileği ile bir başkasıyla bütünleşmek istemesi, aynı çatı altında yaşamaya karar vermesi insanlarda bulunan bir gereksinmedir. Evlilik, gerçekte, iki ruhun, iki gönlün, iki bedenin birleşmesidir. Evlilik dostluk, arkadaşlık kaynağı, kişiyi yalnızlıktan kurtaran bir kurum, düzenli ve dengeli cinsel hayat kaynağı, ekonomik destek kaynağı, kişinin hayatında yeni bir bağ, yeni bir uyum gösterme nedenidir.

İnsanlar, geleceğin mutlu günlerle dolu olacağını düşleyerek, birbirlerine ömür boyu sürecek bir sevgi ve bağlılık sözü vererek evlenirler.

Evlilik, çoğu zaman eşler tarafından tek başına veya dışardan gelecek önerilerle çözülebilecek sorunlar ve çatışmalarla karşı karşıya kalabilir. Bu sorunla-

* İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi.

rın ve çatışmaların neler olduklarını anlatmadan önce boşanma ile ilgili bazı istatistiksel bilgiler verebiliriz:

Evlilik sorunları ve boşanmalar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra belirgin şekilde artmaya başladı. 1959-1960 yıllarında bu artışta bir düşme görüldü. 1971 yılından itibaren ise tekrar bir yükselme başladı ve bu yükselme halen yavaş yavaş artmaktadır. Ülkemizde de yıllık boşanma sayısı 20 bini aşmış bulunmaktadır. Boşanma oranındaki bu yükselme şöyle açıklanabilir:

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra gelen 45 yıl içinde eşlerin beklentileri değişti. Toplumlarda belirgin sosyal değişiklikler oldu. Kadınlar, yoğun şekilde erkekler karşısında eşitlik sağlama çabalarını sürdürdüler. Geniş aile modeli, yerini çekirdek aileye bıraktı. Doğum kontrol yöntemlerinin gelişmesi, aileye istediği zaman istediği sayıda bebek sahibi olma fırsatını verdi. Kadın daha hür olmaya başladı. Kadın, enerjisini iş alanında kullanır oldu. Ekonomik açıdan erkeğine daha az bağımlı olmaya başladı. Öte yandan, yaşam standartları yükseldi. Kişilerin beklentileri arttı. Bireyler, mutlulukları için daha küçük şeylerle yetinmemeye başladılar.

Boşanmanın sosyolojik yönü üzerinde yapılan çalışmalar, söyleyeceğim şu faktörle boşanma oranı arasında pozitif bir ilişkiyi ortaya koydu: Sosyal dayanışmanın en az, rekabetin en fazla olduğu kent yaşamı, yirmi yaşından önce evlenme, evlenmeden önce eşlerin kısa bir süre içinde birbirlerini tanımaya çalışmaları, kısa bir nişanlılık dönemi veya nişanlılık döneminin hiç olmaması, eşlerin, anne-babalarının mutsuz evliliğe sahip olmaları, evliliğin akrabalar ve arkadaşlar tarafından onaylanmaması, farklı sosyal ortamdan

gelme, eşlerin karı-koca rolü üzerinde farklı düşüncelere sahip olmaları.

Evlilik, biri bozulduğunda diğeri de bozulan birçok farklı ilişkiden ibarettir. Eşler arasında duygu ve düşünce alış verişinin olması; boş vakitlerinin bir kısmını birlikte geçirmeleri; ekonomik konularda ve çocukların yetiştirilmeleri konusunda anlaşmaları; ve cinsel bir uyum içinde olmaları gerekir. Bu ilişkilerin her biri tüm evlilik dönemi boyunca aynı derecede önemlidir.

Evlilikte farklı dönemler vardır. Evliliğin ilk beş senesi birinci dönemin karşılığıdır. Bu dönemde eşler 30 yaşına ulaşmışlardır. Bu dönemde boşanmaların sıklıkla görüldüğü bilinmektedir. İkinci dönem, çocukların ergenliğe geçtiği dönemdir. Bu dönemde eşler 45-50 yaşına varmışlardır. Üçüncü dönem ise, çocukların evden uzaklaştığı, karı-kocanın başbaşa kaldıkları, bedensel ve ruhsal anlaşmazlıkların sıkça görüldüğü dönemdir. Her bir döneme ait evliliğin özel sorunları vardır. Bu sorunların, eşler tarafından tanınması ve bunlarla nasıl başedileceğinin bilinmesi, evlilik kurumunun sarsıntısız sürmesine ve boşanmaların azalmasına yardım edebilir.

Evliliğin birinci döneminde, yani evliliğin yaklaşık ilk beş senesi içinde en başta gelen sorunlar nelerdir?

Birinci dönemde eşler arasındaki duygu alış veriş, dengeli bir evlilik ilişkisi kurmaya yetmeyebilir. Bu dönemde, eşler evleninceye kadar sürüp gelen alışkanlıklarını, kişilik özelliklerini korumak ve sürdürmek isterler. Öte yandan, eşler, sevgi, umut ve sevinçlerini birbirleriyle paylaşmak isterler. Şayet eşler, bu ilk seneler içinde bir yandan kişiliklerini koruyup, geliştirirlerse, öte yandan eşiyle duygu alış verişinde bu-

lunurlarsa, evlilik sağlam temeller üzerinde oturmuş olur. Eşler, bu ilk seneler içinde birbirlerinin kişiliklerine saygı göstererek, birbirlerini geliştirip, olgunlaştırırlarsa, aralarında ömür boyu sürececek bir iletişim kurulmuş olur. Ancak, bu dönemde eşler kendi kişilikleri konusunda bir bilgiye sahip değillerse, evliliği, sorunlu ana-baba evinden uzaklaşmak, toplum önünde bir sosyal konum kazanmak için yapmışlarsa, evlilik başlangıçta sarsıntılar geçirebilir.

Öte yandan, nişanlılık ve evliliğin ilk döneminde eşler, birbirlerinin gerçek kişilik özelliklerini göremeyebilirler. Başlangıçta, erkek veya kadın, eşini güçlü, güvenilebilir, yetenekli, kibar, merhametli görür veya eşler birbirlerine kendilerini bu olumlu özelliklere sahiplermiş gibi gösterebilirler. Ancak bir süre geçtikten sonra kişi eşinde bu özelliklerin olmadığını görmeye başlar. Aldatıldığını düşünür. Dış görünüş ile gerçek kişilik arasında uyumsuzluğu gördükten sonra, eşine karşı zıt eğilim ve duygular oluşur. Bu bakımdan eşler birbirlerine karşı evlenmeden önce gösterdikleri olumlu tutum ve davranışları evlendikten sonra da sürdürmelidirler.

Evliliğin bu ilk beş senesinde başka ne gibi sorunlar olabilir?

Bir ev sahibi olma, bir ev kurma sorunları, ekonomik sorunlar, ev içinde görevleri paylaşma sorunları, boş vakitleri birlikte geçirmeme ile ilgili sorunlar, çoğu zaman tecrübesizliğe bilgisizliğe dayanan cinsel sorunlar ve ilk bebeğin doğuşu ile başlayan annelik-babalık sanatı ile ilgili sorunlar, nihayet, eşlerin anne ve babalarının aile işlerine sürekli karışmaları ile ilgili sorunlar çıkabilir.

Özellikle eşlerden biri veya her ikisi evlenerek

anne-babalarını reddettiğini, kırdığını düşünürlerse sorun daha ciddi hale gelir. Eşler anne-babalarına karşı kızgınlıklarını bilinç dışı olarak düşünce ve davranışlarla birbirlerinden çıkartmaya çalışırlar. Bu durumda eşlere, tedavi amacıyla, anne-babanın sık sık ziyaret edilmeden, telefonla sürekli aramadan da iyi bir şekilde yaşamlarını sürdürebilecekleri öğretilir. Bazen evlilik anne-babalardan birinin veya her ikisinin itirazına rağmen olmuştur. Bu durumda sadece anne-baba ile görüşüp onları ikna etmek sorunu halledebilir.

Evliliğin ikinci döneminin 30 yaşında başlayıp 45-50 yaşına kadar uzandığını, bu dönemde çocukların ergenlik dönemine ulaştığını söylemiştik. Bu döneme özgü evlilik sorunlarından kısaca söz edelim.

Bu dönemde eşlerin kendilerine olan güvenleri daha da artmıştır. Bu dönemde, özellikle, kocasına daha önce bağımlı olan kadının kendine olan güveni artmıştır. Daha önceleri kocası tarafından yapılan işleri yapmakta ısrar eder. Kendi arkadaş grubunu kurma, ekonomik sorunlarla daha fazla haşır-neşir olma, çocukların eğitim ve öğretim işleriyle daha fazla ilgilenme, araba kullanma gibi.

Eşler, tüm evlilik boyunca birlikte değişirler, olgunlaşırlar. Bu değişiklik ve olgunlaşmada denge bozulursa, eşler arasında çatışmalar başlayabilir. Bu dönemde eşlerden biri farklı sosyal ortama girerek, eşini başlangıçtaki ortamda bırakarak evlilik dengesinin bozulmasına yol açabilir. Bazen de evliliğin bu dönemine kadar, aile içinde işler ne zaman ters gitse kaderci bir tutumla suçu üstüne alan eş (günah keçisi) bunun mantıklı olmadığını kavrar. Hatanın karşı tarafta da olabileceğini düşünmeye başlayabilir. Hakkını aramak ister; tabii ki bu durum kocayı çok şaşırtır.

Evliliğin bu ikinci dönemi evlilerin orta yaş dönemine rastlamaktadır. Gerçekte ikinci dönemin önemli sorunlarından biri de orta yaş krizi dediğimiz durumdur. Erkek, bu yaşa kadar meslek hayatında ve ekonomik açıdan belli bir düzeye gelmişse de kendi özel amaçlarını, arzularını yeteri kadar yerine getirememiş olabilir. Bu durumda erkek bir bunalım içine girebilir. kaybolmaya yüz tutmuş öz güvenini kazanmak için gönül ilişkilerine girebilir. Evlilik ciddi sarsıntılar geçirebilir. Öte yandan menopoza yaklaştığını düşünen kadın da bu durumu üreticiliğinin, kadınlığının, cinsel çekiciliğinin sonu olarak görür. Çöküntü içine girebilir. Karıkoca arasındaki iletişim bozulabilir. Eşler birbirlerine yeteri kadar destek olmayabilirler. Öte yandan bu dönemde çocuklar da ergenlik dönemi içindedirler veya bu dönemin sonuna varmışlardır. Bağımsızlık isterler. Anne-babadan anlayış isterler. Anne-babanın evlilik durumundan çoğunlukla etkilenirler. Bu durumda tüm aile üyeleri arasında anlaşmazlıklar çıkabilir.

50-55 yaşlarında evliliğin son dönemi başlar. Bu dönem çoğu zaman eşlerden birinin ölümüne kadar sürebilir. Bu dönemde çocukların yardımı ile birarada kalan eşler, çocukların evden ayrılmasıyla duygu ve düşünce açısından birbirlerine yabancı olduklarını görebilirler. Yılların geçmesiyle eşlerin sosyal ve ruhsal alanda ortak yönleri kalmayabilir. Öte yünden, bu dönemde eşlerin sağlık sorunları ortaya çıkabilir. Emeklilik ve buna bağlı sorunlar, ekonomik sorunlar görülebilir.

Evliliğin sağlıklı yürümesi için eşlere düşen görevler nelerdir?

Bu görevler evlilerin çoğu tarafından bilinmekte-

dir. Ancak uygulanmıyor. Sözelimi, yabancılar arasında iken birbirlerine karşı çok saygılı davranan eşler, bu davranışlarını evde sürdürmezler. Eşler, kendilerini sıkıntıya sokmak istemediklerini ileri sürerler, düşündüklerini söylemekten kaçınmazlar. Eşlerin birbirlerine saygıları ev içinde de devam edebilir. Öte yandan eşler, sürekli olarak birbirlerinde kusur aramamalıdır, birbirlerini kaba bir şekilde tenkit etmemelidirler.

Eşler zaman zaman birbirlerini eleştireceklerdir, çeşitli konular üzerinde tartışacaklardır. Ancak, kadın veya erkek, düşünüp daha doğrusu kendisini eşinin yerine koyup konuya bakacağına, davranışını olumlu yönde değiştireceğine, çoğu zaman bu durumu kişiliğine bir saldırı olarak görüp, karşı saldırıya geçer. Böylece eşler arasında iletişim ortadan kalkacaktır. Bu tür karşı saldırılar, çoğunlukla erkeğin eve döndüğü saatlerde ortaya çıkar. Oysa iki taraf da günlük çalışmalarla bedensel ve ruhsal yorgunluk içindedirler. Bu saatler olumlu iletişim kurmanın en zor olduğu saatlerdir. Özellikle eşlerin her ikisi de çalışıyorsa eve dönüş saatinde eşlerin birbirine daha nazik davranmaları gerekir.

Eşlerin, birbirlerine *"haklısın, oldukça doğru söylüyorsun, bu konuyu senin gördüğün açıdan hiç düşünmemiştim"* demeleri çok mu zordur?

Eşler birbirlerinin düşüncelerine, duygularına zevklerine saygılı olmalıdırlar. Eşler, birbirlerinin zevk aldıkları şeylerle, meraklarıyla ilgilenebilirler, boş vakitlerini birlikte geçirebilirler. Birbirlerinin ailelerine, arkadaşlarına sevgi ve saygı gösterebilirler.

Erkek, eşinin stres dolu koşullar nedeni ile baskı altında olduğunu hissettiğinde, onu desteklemek

için her türlü çabayı göstermeye çalışabilir. Eşler, zorluklar karşısında birbirlerinin desteğine gereksinme duyduklarını bildirmelidirler. Bu durum karşısında, erkek, sessizliğe bürünmemeli, yardım etmeğe istekli olduğunu göstermeye çalışmalıdır. Kadın da, özel bir sorunun hemen çözülmesini beklememelidir. Öte yandan, cinsel ilişkilerden çekilerek bunu bir silah olarak kullanmamalıdır. Erkek de, soruna hemen çözüm sağlayamayacağını, ancak sorunu çözmekte istekli olduğunu göstermelidir.

Evlilikte ne gibi yıkıcı iletişimler olur? Bunlara örnek olarak şunları verebiliriz:

- 1- "Sen gerçekten beni kırmaktan zevk alıyorsun"; bunun yerine, "Söylediklerini işitmek beni gerçekten üzüyor".
- 2- "Sen her zaman beni herkesin önünde rezil etmeye çalışırsın" yerine, "Geçen toplantıda benim hakkımda teyzemle yaptığın konuşma beni çok şaşırttı".
- 3- Kişinin kendisini doğru tarafa, eşini yanlış tarafa koyması: "bütün evliliğim boyumca hiçbir zaman kavgayı ben başlatmadım. Benim istediğim sadece huzur. Ama sen kavga etmekten zevk alıyorsun".

Eşlerin çoğu kez önemsiz nedenler yüzünden tartıştıkları, kavga ettikleri, günleri birbirlerine zehir ettikleri görülüyor. Oysa bu tek tek tartışma konuları, özel sorunun maskelenmesine neden olur. Eşler genellikle temeldeki sorunu ya görmezden gelirler, ya da ana sorunun bilincinde değillerdir. Çünkü temeldeki ana sorunla yüz yüze gelmek belli bir kişilik gücü is-

ter. Oysa bunu yok saymak, inkâr etmek daha kolay bir savunma mekanizmasıdır. Buna karşılık sürekli tartışma ve kavga, evlilik ilişkilerini ve kişileri yıpratıcı, yorucu, tüketici bir yaşantıdır.

Oysa karşılıklı hoşgörü sınırları içinde kurulabilen sağlıklı bir uzlaşmayla temeldeki sorunun ortaya konmasının ve eşlerce kavranmasının önemli bir yararı olur. Belki bu ana sorun tamamen ortadan kaldırılamaz, ancak eşlerin yaşam ve davranış biçimleriyle karşılıklı bir uzlaşım, esneklik sağlamaları ve bozuk iletişimleri onarmaları mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

1. Bancroft. J., *Human Sexuality and its problems*. Churchill Livingstone, 1989.
2. Dominian, J., *Marital Therapy in An Introduction to the Psychotherapies* (Ed. Sidney Blooh). Oxford University Press. 1979.
3. Riker C. and Riker Audrey., *Understanding Marriage*. Robert Hale, London, 1965.
4. Skyneer, AC Robin., *One Flesh: Separate persons*, Redwood Burn, London 1984.

ALGILAMA ve ANLATIMDA EŞLER ARASI FARKLILIKLAR¹

*Prof. Dr. Yılmaz ESMER**

Bu yazıda ileri sürülen görüşlere dayanak teşkil eden veriler 1991 yılı ortalarında, İstanbul'da yürütülen bir saha araştırmasında toplanmıştır². Söz konusu araştırmanın amacı, İstanbul'da yaşayan kadınların, dinden politikaya, iş hayatından cinsel özgürlüğe, cinslerarası eşitlikten aile içi işbölümüne kadar uzanan çeşitli alanlarda davranış, tutum ve değerlerini ortaya çıkarmak ve bu değerler arasındaki ilişki örüntülerini saptayabilmektir. Başka bir deyişle, Boğaziçi Üniversitesi'nde bir grup öğrenci³ ile birlikte yürüttüğümüz bu araştırmanın evrenini İstanbul'da ikamet eden 18-55 yaşındaki kadınlar oluşturmuyordu. Ancak, eşler arasında bir karşılaştırma imkanına sahip olabilmek amacıyla, örnekleme dahil olan evli kadınların bir bölümünün kocalarıyla da görüşüldü ve kadın anketindeki soruların (kuşkusuz bir kısmı uyarlanmak koşuluyla) he-

* Boğaziçi Üniversitesi Öğretim üyesi

men tamamı onlara da soruldu. İşte bu makalede özetlenen bulgular, eşler arasında yürütülen bu paralel anket çalışmasında elde edilen verilerdir.

Burada hemen altını çizmemiz gereken bir nokta, erkekler örnekleminin tesadüfi olmadığı ve dolayısıyla istatistiki anlamda temsil özelliğinin bulunmadığı hususudur. Aşağıda, yöntem bölümünde, daha ayrıntılı olarak ele alacağım gerekçelerle, yazıda sunacağım sonuçların birer kesin bulgu olarak değil de, bir seri hipotez olarak değerlendirilmesi belki daha doğru olacaktır. Kuşkusuz bunlar masabaşı hipotezlerine göre, bir miktar ampirik temeli olan yargılardır ama, sonuç olarak "hipotez" niteliklerinin unutulmamasında da yarar vardır.

Davranış, tutum ve değerler açısından eşler arasındaki benzerlik ve farklılıklarla ilgili bulgularımızı özetlemeye geçmeden önce, araştırmanın yöntemini kısaca gözden geçirmek yararlı olacaktır. Ancak, yöntemden de önce, araştırmanın önemli bir kısıtını vurgulamak gerekmektedir.

Türkiye’de kadın konusunda yapılmış geniş kapsamlı çok az sayıdaki saha çalışmalarından biri olan bu araştırma, İstanbul ili ile sınırlı kalmıştır. İstanbul, Türkiye nüfusunun yaklaşık % 15’ini barındıran ve her yöreden büyük çapta göç alan bir ilimiz olmakla birlikte, tüm ülkeyi temsil ettiği de düşünülemez. Bu nedenle, istanbul bulgularının Türkiye bulguları olarak anlaşılması ve yorumlanması son derece yanlış olur. Kadın araştırmamızın İstanbul ile sınırlı tutulmasının tek nedeni ise, tüm ülkeye yayılmış bir çalışma için yeterli mali kaynak bulunamamasıdır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. VERİ TOPLAMA

Araştırmanın verileri yüzyüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Esasen, gerek anketin konusu, gerek Türkiye koşulları, telefon gibi, posta gibi diğer anket yöntemlerinin anlamlı alternatifler olmasına izin vermiyordu.

Araştırmada anketör olarak, bir atelye (workshop) çerçevesinde biraraya gelen Boğaziçi Üniversitesi lisans ve yüksek lisans öğrencileri görev almışlardır. Hepsi istatistik ve yöntembilim dersleri görmüş olan bu öğrenciler, mülakat teknikleri konusunda uzun sayılabilecek bir eğitimden ve saha denemelerinden geçmişlerdir. Sahadaki mülakat süreleri 45 dakika ile bir buçuk saat arasında değişmiş; gerek anketörlerin düzeyi ve tecrübesi, gerek araştırmanın bir üniversite tarafından yürütülmesinin yarattığı olumlu hava nedeniyle, red oranları kabul edilebilir sınırların oldukça altında kalmıştır. Samimi cevapları teşvik etmek, redleri ve cevapsız bırakılan soruları en aza indirmek amacıyla da, tüm araştırma boyunca kadınlarla kız, erkeklerle de erkek anketörler görüşme yapmıştır.

2. MÜLAKAT CETVELİ

Araştırmada kullanılan mülakat cetveli uzun sayılabilecek bir süreçten geçerek nihai şeklini almıştır. Grup önce bu konudaki literatürü taramış, sonra kadın sorunları konusunda çalışan bazı akademisyenlerle görüşmeler yaparak onların anketin şekli ve kapsamı hakkındaki önerilerini değerlendirmiştir. Bu çalışmaların sonunda ortaya çıkan anket önce geniş bir ön-denemeye (pretest) tabi tutulmuş, bunun sonucuna gö-

re gerekli düzeltmeler yapıldıktan ve bir pilot uygulamasından sonra sahaya hazır hale gelmiştir. Anket bu son şekliyle 152 sorudan oluşuyor ve ham haliyle (herhangi bir ölçek vb. geliştirmeden önce) 220 değişkeni içeriyordu.

3. ÖRNEKLEM

İstanbul Kadın Araştırması'nın örnekleme, İstanbul'da yaşayan ve 18-55 yaş arasındaki kadınları temsilen seçilen 572 kişiden oluşuyordu. Örneklem tasarımı, ilk örneklem birimi (PSU) olarak mahallelerin alınmasına karar verilmiştir. Mahalleler (ilçelere göre zımni bir tabakalandırmaya imkan sağlamak amacıyla) ilçe esasına göre sıralanmış ve 1990 Genel nüfus sayımı sonuçlarına göre hesaplanan birikimli nüfuslardan büyüklüğe oranlı olasılıkla ve sistematik örnekleme yöntemiyle 35 mahalle seçilmiştir. Daha sonra, gene tesadüfi yöntemle bu 35 mahalleden 102 sokak belirlenmiş; sokaklarda anket yapılacak hanelerde gene sistematik tesadüfi olarak saptanmıştır. Ancak, son aşamada olasılıksal örneklem tasarımından bir sapma yapılmış ve bireylerin belirlenmesinde yaş ve cinsiyet kotaları kullanılmıştır. Ne yazık ki, ülkemizdeki pek az araştırma tam tesadüfi örneklem lüksüne sahip olabilmektedir ve biz de -imkanlarımızın kısıtlılığı nedeniyle- bu tâvizi vermek zorunda kaldık.

Yazının başında da değindiğim gibi, bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla, kendileriyle görüşme yapılan 572 kadının bir kısmının kocalarına da anket uygulanmıştır. Ancak, kadın örnekleminin tersine, eşler tesadüfi olarak seçilmemiş ve tesadüfi seçilen kadınların evli olanlarının hangisinin eşiyle görüşmek kabül olabildiyse onunla anket yapılmıştır. Bu suretle seçilen toplam 116 erkeğin istatistiksel anlamda temsili özelliğinin bulunmadığını bir kere daha vurgulamak istiyorum.

Yöntem bahsini kapamadan önce, araştırma tasarımının bu zaafına ek olarak, örnekleme dayalı bütün anket çalışmalarında sözkonusu olabilecek hata kaynaklarına, başlıklar halinde de olsa değinmek ve okuyucuyu uyarmak yerinde olacaktır.

4. HATA KAYNAKLARI

Sörvey araştırmalarında rastlanan hata kaynaklarını dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

a. Örneklem Hatası

Tüm nüfustan değil de, bu nüfustan alınan bir kesitten toplanan verilere dayanan bütün araştırmalarda bir "örneklem hatası" sözkonusudur. Eğer örneklem olasılıksal ise, örneklem hatası da olasılıksal olarak hesaplanabilir. Örneğin, 572 kişilik **basit tesadüfi** bir örneklemin (simple random sample) % 95 güvenirlik düzeyindeki örneklem hatası + %4'ün altındadır. Bilindiği gibi, örneklem büyüdükçe, tesadüfi örneklem hatası da azalır. Burada önemli olan, hatanın sistematik ve yanlı olmamasıdır. Zira tesadüfi örneklem hatası araştırmacının bilgi ve kontrolünde olan bir hata türüdür ve bu hatanın boyutları araştırma tasarımının da bir parçasıdır.

b. Anket Hatası

Belki de hesaplanabilir olduğundan, araştırmacılar daha çok örneklem hataları üzerinde durmakta, anket hatalarına ise çok daha az ilgi göstermektedirler. Oysa, soruların yazılış biçiminden ve soruluş sırasından, kullanılan kelimelerden, cevap olarak sunulan alternatiflerden, vb. kaynaklanan hatalar, örneklem hatalarından çok daha büyük boyutlara ulaşabilir. Örneğin, Türkçemizde "oldukça" ve "biraz" kelimeleri

çok benzer anlamlar ifade etmekle birlikte, aynı soruda bu kelimelerden birinin ya da diğeri kullanılması sonuçları ciddi bir biçimde etkileyebilmektedir.

Hatırlanması ve kesin bilinmesi mümkün olmayacak sorular formüle etmek de, hatayı davet etmek anlamına gelir.

Anket hataları, konudaki araştırma sonuçlarını dikkate almak ve her soruyu sahada denemek suretiyle en aza indirilebilir. Öte yandan, gelişigüzel hazırlanmış anketler son derece yanıltıcı sonuçlar verecektir.

c Denek Hatası

Deneklerin sorulara bazan bilerek, isteyerek yanlış cevaplar verdikleri, anketöre yalan söyledikleri bilinmektedir. Denek, bazı konularda (örneğin gelir gibi, siyasal eğilimler gibi) doğruyu söylemenin kendisine zarar verebileceğini düşünmekte ve soruyu bu zararı yok edeceğine inandığı -ve tabii doğru olmayan- bir cevapla geçiştirmektedir. Birçok denek de, anketörün "istediği" cevabı tahmin etmeye çalışmakta ve soruları bu endişe ile cevaplandırmaktadır. Öte yandan, her insan gibi denekler de kendilerini "iyi" göstermek isterler. Bu eğilimin ankete yansması ise, "toplum tarafından arzulanır" (socially desirable) olarak algılanan türde cevaplar verilmesi şeklinde olur. Sözelimi, gazete ve kitap okuma oranlarının, televizyonlarda kültür ve sanat programlarına olan talebin, genellikle olduğundan yüksek çıkmasının nedeni budur.

d. Anketör Hatası

İyi eğitilmeyen anketörlerle yapılan saha çalışmaları büyük sapmalara gebe dir. Soruların farklı olarak okunması, araya kelimeler sokulması, anlaşılma-

yan sorulara standard olmayan açıklamalar getirilmesi, tarafsız olunmadığı izlenimini veren davranışlar önemli hatalara yol açabilir

Bu yazıda bazı bulgularını sunduğum araştırmada, bu hataları azaltmak için azami dikkat gösterilmiş olmakla birlikte, rakamları yorumlarken bir yandan bu araştırmaya özgü tasarım eksikliklerini, öte yandan yukarıda özetlediğim genel hata kaynaklarını unutmamaları konusunda okurları uyarmak isterim.

EŞLER ARASI FARKLILIK VE BENZERLİKLER

Amerikan hukuk fakültelerinin birinci sınıflarındaki derslerin klasik bir örneği vardır. Dersin bir noktasında, sürpriz bir olay cereyan eder. Birisi başka birine saldırır; çantasını kapar; kürsünün arkasından koşarak garip insanlar geçer, vb. Hocanın önceden planladığı bu olaylardan öğrencilerin haberi yoktur. Onlar sadece şaşkınlıkla olan biteni izlerler. Daha sonra, öğrencilerden gördüklerini kâğıda dökmeleri istenir. Ve her zaman aynı sonuçla karşılaşılır: aynı objektif olay, yazana bağlı olarak çok farklı ve çelişkili şekillerde algılanabilmektedir. Gerçekten, sosyal psikoloji literatüründe, objektif bir durumun sübjektif algılanmasının çok değişik olabileceğini gösteren pek çok deney bulunmaktadır.

Aynı durumu (objektif olarak bilinen bir olayı, bir gerçekliği, bir veriyi) algılayan ve anlatan kişiler karı-koca olunca acaba bu fark ortadan kalkıyor mu? Bu soru insana, eşlerin birbirlerinin özelliklerini doğru tahmin edebilmelerine dayanan televizyon oyunlarını hatırlatıyor. Soruya cevap bulabilmek için de, sistematik verilere ihtiyacımız var.

TABLO 1

EŞLERİN BAKIŞ AÇISINDAN GÖSTERGELER

GELİR

Kadın ve Kocasının Beyanı Arasındaki Korelasyon Katsayısı

0.2607

Ortalama Hane Geliri:

Kadına Göre : 1.796.000 TL

Kocasına Göre : 2.112.000 TL

KADININ YAŞI

	<u>Kendisine Göre</u>	<u>Kocasına Göre</u>
20-29	42.6	40.9
30-39	30.4	29.6
40-49	20.9	22.6
Ortalama	33,6	34.3
Korelasyon Katsayısı	.96	

ERKEĞİN YAŞI

	<u>Kendisine Göre</u>	<u>Karısına Göre</u>
20-29	18.3	20.4
30-39	37.4	38.9
40-49	27.8	26.5
50+	15.7	14.2
Ortalama	39.1	38.2
Korelasyon Katsayısı	.92	

EĞİTİM DÜZEYİ

	<u>Kendisine Göre</u>	<u>Kocasına Göre</u>	<u>Kendisine Göre</u>	<u>Karısına Göre</u>
	<u>Kadın</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>	<u>Erkek</u>
Diplomasız	24.3	19.1	3.5	5.4
İlkokul	47.0	50.0	56.5	49.5
Ortaokul	7.0	8.2	12.2	18.0
Lise	15.7	16.3	13.9	13.5
Üniversite	6.1	6.4	13.9	13.5

ÇALIŞMA DURUMU (Son hafta çalışanların oranı)

	<u>Kendisine Göre</u>	<u>Kocasına Göre</u>	<u>Kendisine Göre</u>	<u>Karısına Göre</u>
	<u>Kadın</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>	<u>Erkek</u>
	31	23	89	89

Araştırmamızda yer alan sorulardan bazıları farklı algılama hipotezinin sınanmasında bizlere yardımcı olabilecek niteliktedir. Örneğin, yaş, gelir, eğitim düzeyi, istihdam durumu gibi soruların kişiye göre değişmeyen bir cevabı olmak gerekir. Ancak bulgularımız, durumun pek böyle olmadığını göstermektedir. Tablo 1’de, bu tür sorulara 116 çiftin verdiği cevaplar özetlenmektedir. Görüldüğü gibi, kadına ve kocasına göre, ortalama hane geliri arasında önemli bir fark bulunmaktadır ve kocalara göre hesaplanan ortalama, kadınların verdiği cevaplardan bulunan ortalama-
madan % 18 daha fazladır. İşin daha ilginç, eşlerin gelir sorusuna verdikleri cevaplar arasındaki korelasyon katsayısının (Pearson Correlation coefficient) sadece 0.26 olmasıdır. Hiçbir hata bulunmadığı durumda 1.00 olarak bulunması gereken korelasyonun böylesine düşük çıkması gerçekten dikkate değer bir durumdur.

Gelir bildirimleri arasındaki bu büyük fark, kocaların gelirlerini eşlerinden sakladıkları, kadınlarda geliri düşük söyleme eğiliminin erkeklere göre daha fazla olduğu, gelirin tam olarak bilinmesinin zaten güç olduğu gibi faktörlerle bir miktar açıklanabilir. Ancak burada benim altını çizmek istediğim nokta, sebebi ne olursa olsun, objektif bir verinin algılanmasında ve anlatılmasında eşler arasında bir uçurumun bulunduğu-
dur.

Gene Tablo 1’den görüleceği gibi, yaş ve eğitim düzeyi gibi değişkenlerde de eşler arasında (gelire kıyasla çok küçük de olsa) bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Erkeklerin kendilerine göre hesaplanan yaş ortalamaları, eşleri tarafından bildirilenden bir yaş kadar daha fazladır. Öte yandan, kadınların kendilerine göre, örneklemdeki diplomasız kadın oranı % 24.3

iken, kocalara göre (kendi eşleri için) bu oran % 19.1'de kalmaktadır. İstihdam durumundaki fark ise daha da büyüktür. Son hafta içinde para kazanılan bir işte çalışıp çalışmadıkları sorusuna "evet" cevabı veren kadınların oranı % 31 iken, kocalara göre çalışan eşlerin oranı sadece % 23'tür.

Tekrarlamak gerekirse, sebep ne olursa olsun, **aynı objektif durumun bilinmesinde, algılanmasında ve/veya anketöre aktarılmasında eşler arasında önemli farklar bulunabilmektedir.** O zaman, değer ve tutumlar arasında çok daha büyük farklar bulunması doğaldır. Zira kişinin yaşı, eğitim durumu, hanenin geliri vb. (hiç değilse teorik olarak) kişiden kişiye değişmemesi gereken bir husustur. Oysa, sözgelimi dayak konusunda, eşlerin aynı tutuma sahip olmaları gerekmez. Bu kanıyı daha formel bir hipotez halinde ifade edecek olursak:

Objektif cevabı olan davranış sorularında eşler arasında görülen farklılıklar, kişiden kişiye değişen değer ve tutum sorularındaki farklılıklardan belirgin ölçüde daha küçük olmalıdır.

Ancak öyle görülüyor ki, bu hipotez sınırlı araştırmamızın bulguları tarafından doğrulanmamıştır ve sonuç bu makalenin yazarı için tam bir sürpriz teşkil etmiştir.

KARŞILAŞTIRMALI BULGULAR

Yazımızın bu bölümünde, cinslerarası eşitlik, evlilik, eşlerarası otorite ve görev dağılımı, annelik ve çocuk yetiştirme ve nihayet dayak konusunda eşlerin tutum ve değerleri karşılaştırmalı olarak sunulacaktır. Okuyucuyu bıktırmak pahasına bir kez daha tekrarlamak gerekirse, bu bulgulara önemli olan eşler arasın-

daki farklar veya benzerliklerdir. Örneğin, plajda mayo giymeyi günah ya da ayıp sayan kadınların oranının % 43, eşlerinin oranının ise % 44 olduğunu söylerken, varmak istediğimiz sonuç şudur:

Bu konuda, görüştüğümüz eşler arasında bir tutum farkı bulunamamıştır.

Dikkatle kaçınmak istediğimiz husus ise, bu oranların (karşılaştırmamanın değil, kendi başlarına oranların) bir kitleyi temsil ettikleri şeklindeki yanlış yorumlamadır.

1. CİNSLER ARASI EŞİTLİK

Karşılaştırmaya, kadın ve erkek arasında doğuştan gelen özelliklere ilişkin tutumlarla başlamak istiyorum. Mülakat cetvelinde bu konuda şöyle bir soruya yer verilmiştir:

"Bazılarına göre, kadın ve erkek arasında doğuştan bir fark yoktur ve farkları toplum yaratır. Bazıları ise kadın ve erkeğin doğuştan farklı yaratıldıklarını söylerler. Sizce, aşağıda sayacağım hususlarda, kadın ve erkek arasında DOĞUŞTAN BİR YARATILIŞ FARKI var mıdır?

Eğer varsa, nasıl bir fark olduğunu düşünüyorsunuz?"

Elden geldiğince tarafsız ve dengeli tutulmaya çalışılan bu genel girişten sonra, deneklere cesaret, temizlik ve intizam, matematik yeteneği, güzel sanatlar, zeka, tamir/marangozluk ve duygusallık konusunda kadınlar ve erkekler arasında DOĞUŞTAN bir fark görüp görmedikleri sorulmuştur. Bir örnek teşkil etmek üzere, yukarıdaki genel girişin altındaki ilk soruya bakacak olursak:

"Mesela cesaret konusunu ele alalım. Sizce yaratılış olarak kadın mı yoksa erkek mi daha cesur olur? Yoksa arada bir fark yok mudur?"

Tablo 2'de, sıralanan alanlarda kadın ve erkek

arasında bir yaratılış farkı olmadığını söyleyenlerin oranları yer almaktadır. Sayıların incelenmesinden, eşlerin doğuştan gelen eşitlik konusunda pek de farklı görüşlere sahip olmadıkları görülmektedir. Gerçekten, duygusallık, matematik yeteneği ve zekâ konusunda kadınlarla eşlerinin cevapları tıpatıp aynı oranları vermektedir. Yukarıda yaş, eğitim vb. değişkenlerle ilgili karşılaştırmalarımız hatırlanacak olursa, bu benzerliğin önemi daha da iyi anlaşılacaktır. Tablo 2’de, eşlerarası görüşlerde en önemli fark temizlik ve intizam konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu konuda doğuştan gelen bir eşitlik bulunduğunu söyleyen erkeklerin oranı, eşlerinden 10 puan daha fazladır. Aradaki farkı ise, kadınların doğuştan daha temiz ve muntazam olduğunu söyleyen kadınlar (eşler) yaratmaktadır.

TABLO 2

CİNSLER ARASINDA EŞİTLİK

(Kadın ve Erkeğin Doğuştan Eşit Olduğuna İnananların Oranı)

	<u>Kadın</u>	<u>Kocası</u>
Cesaret	43	38
Temizlik, intizam	44	54
Matematik yeteneği	68	68
Güzel san. yeteneği	71	74
Zekâ	78	79
Duygusallık	43	43
Tamir/Marangozluk	24	20

Birbirinin yaşını ve eğitim düzeyini tutturmada zorlanan eşlerin, fevkalade soyut kavramlar hakkında benzer tutumlar sergilemeleri oldukça ilginç bir bulgudur.

2. EVLİLİKTE ÖNEM TAŞIYAN HUSUSLAR

Görüşülen 116 çiftte, iyi bir evlilikte önem taşıyan faktörlerle ilgili görüşlerini alabilmek amacıyla 12 alanı kapsayan bir soru yöneltilmiştir. Daha doğru bir ifade ile, deneklere geniş bir spektruma yayılmış 12 husus sayılmış ve bunları iyi bir evlilik için ne kadar önemli buldukları sorulmuştur. Bu hususları "çok önemli" bulanların yüzdeleri Tablo 3'de verilmiştir.

TABLO 3

EVLİLİKTE HANGİ FAKTÖRLER ÖNEMLİ?
(“Çok önemli” diyenlerin oranı)

	<u>Kadın</u>	<u>Kocası</u>
Eşe sadakat	89	89
Yeterli gelir	43	57
Benzer sosyo-ekonomik ardalın	36	25
Karşılıklı aşk	62	49
Dini inançları paylaşmak	64	62
Siyasi görüşleri paylaşmak	23	27
Ana-babadan ayrı ev açmak	45	51
Erkeğin yakışıklılığı	11	8
Ev sahibi olmak	55	63
Ev işlerini paylaşmak	33	30
Mutlu cinsel yaşam	78	73
Kadının güzelliği	24	26

Tablo'daki oranlardan, "çok önemli" olarak bulunan faktörlerin başında eşe sadakatin geldiği görülmektedir. Geriye kalan 11 konunun çok üzerinde bir önem taşıyan sadakat hususunda eşler arasında hiçbir görüş farklılığı bulunmamaktadır. Kadının ve erkeğin

"evlilikte sadakat" konusuna bakış açılarında bir fark yok mu? Bu sınırlı araştırma çerçevesinde bu soruya kesin bir cevap verebilmek elbette mümkün değildir ama, bizim küçük örneklemimizde, kadının ve kocasının verdiği cevapların genel dağılımının tıpatıp aynı olduğu gözlenmektedir.

Eşlerin; aynı dini inançların ve siyasi görüşlerin paylaşılması, ev işlerinin görülmesinde eşitlik, kadının güzelliği ve erkeğin yakışıklılığı gibi konularda da çok benzer tutumlara sahip olduğunu görüyoruz. Başka bir deyişle, bu hususların iyi bir evlilik için "çok önemli" olduğunu düşünen kadın ve kocaların oranları birbirlerine fevkalade yakındır. Öte yandan bulgularımız, yeterli bir gelir, ayrı bir ev açmak ve ev sahibi olmak gibi hususları kocaların; benzer ailelerden gelmek, karşılıklı aşk ve mutlu bir cinsel yaşam gibi konuları ise karıların daha önemli bulduklarına işaret etmektedir. Sıralanan 12 faktör arasında en önemli fark ise "karşılıklı aşk" konusunda ortaya çıkmaktadır. Eşler arasında karşılıklı sevginin ve aşkın iyi bir evlilik için "çok önemli" olduğuna inanan evli kadın deneklerimizimizin oranı üçte ikiye yaklaşırken, onların kocalarında bu oran yarıda kalmaktadır.

Öte yandan, kadınların erkeklerde aradıkları özelliklerle, erkeklerin kadınlarda aradıkları özellikler arasında bazı farklar bulunmaktadır. Gene 116 çiftten elde edilen bulgulara göre kadınların erkeklerde aradıkları özelliklerin başında iyi bir baba ve sadık bir eş olmak gelirken; erkekler açısından sadakat baş sırayı almakta, onun hemen arkasından kocaya itaat gelmektedir. Erkek deneklerimizimizin % 13'üne göre ise, kadında aranan özelliklerin en önemlisi kayınvalide ve kayınpedere saygıdır.

3. EŞLER ARASI OTORİTE DAĞILIMI

Evlerinde hangi eşin daha çok sözünün geçtiği şeklindeki basit ve genel bir soruya "eşit" cevabını veren eşlerin oranı da eşit olarak bulunmuştur (her ikisi için de % 30). Bu bulgu ilginç olmakla birlikte, kendi evlerinde bir eşin diğerinden daha fazla söz ve otorite sahibi olduğunu düşünenlerin incelenmesi biraz farklı bir duruma işaret etmektedir. Kadın eşlerin % 21'i evde kendilerinin daha fazla yetki sahibi olduğunu söylemektedir. Oysa aynı soru kocalara sorulduğunda bu oran sadece % 1'de kalmaktadır. Öte yandan, evlerinde erkeğin sözünün geçtiğini bildiren kadınların oranı % 40, erkeklerinki ise % 69'dur. Bu yüzdeleri başka bir biçimde ifade etmeye çalışırsak:

a. Eşlerin üçte bire yakın bir bölümü, evde eşit söz sahibi oldukları inancındadırlar.

b. Demek ki, bir eşin diğerine oranla daha fazla söz sahibi olduğunu düşünenler, hem erkeklerde hem kadınlarda % 70'dir.

c. Ancak, bu % 70'e dahil olan ve toplamın % 20'sini oluşturan bir grup, daha fazla söz sahibi olan eşin hangisi olduğu konusunda görüş birliği içinde değildir. Bu grupta olan (%20) kadın eş de, erkek eş de otoritenin kendisinde olduğu inancındadır.

Bu genel sorudan sonra, aile içi otorite dağılımını biraz daha ayrıntılı olarak incelemek amacıyla sorulan sorulara eşlerin verdikleri cevapların dağılımı Tablo 4'de sunulmaktadır. Bu tablodaki bulgulardan varılacak ilk sonuç, örneklemimizdeki kadınların da, erkeklerin de büyük çoğunlukla erkeğin otoritesini kabul etmiş görünmeleridir. Erkek eşe itaatin gereğini vurgulayan bu ifadeleri doğru bulan kadınlar çoğun-

luktur (bazan da ezici çoğunlukta) ve bir kez daha gözlenmektedir ki, bu tutumlar açısından kocaların-
dan pek farklı değildir.

TABLO 4

EŞLER ARASI OTORİTE DAĞILIMI

	<u>KADIN</u>		<u>KOCASI</u>	
	<u>DOĞRU</u>	<u>YANLIŞ</u>	<u>DOĞRU</u>	<u>YANLIŞ</u>
Anlaşmazlıkta kadın susmalı	63	34	57	33
Erkekler doğuştan daha asabi olur	72	23	70	24
Kocasını istemeyen kadın çalışmamalı	80	17	78	18
Ailenin reisi erkektir	79	20	86	12
Kadın yalnız bir yere giderken kocasının iznini almalı	90	6	96	3
Geçimsizlikte son söz erkeğin olmalı	52	43	58	31

"Kadın, yalnız olarak bir yere giderken kocası-
nın iznini almalıdır" şeklinde bir ifadeye kocaların ne-
redeyse tamamı katılırken, bunların eşlerinin de %
90'ı aynı tutumu sergilemektedir. Karıkoca anlaşmaz-
lıklarında en iyi çözümün kadının susması olduğu fikri-
ni doğru bulan kadın eşlerin oranı % 63'tür ve bu
oran kocalarının 6 puan üzerindedir. İlkokul mezunu
kocaların oranı konusunda eşler arasındaki uyuşmaz-
lıkla, "ailenin reisi erkektir" ifadesine katılma konu-

sundaki uyumsuzluğun (Tablo 1 ve Tablo 4) tıpatıp aynı olması (ikisinde de fark 7 puan) sanıyorum oldukça çarpıcı ve daha geniş bir biçimde araştırılmaya muhtaç bir bulgudur.

4. EŞLER ARASI İŞ BÖLÜMÜ

Tablo 5 ve Tablo 6'da, ev işleri ve çocuk yetiştirme konusunda, geleneksel işbölümüne ilişkin tutum ve davranışlar incelenmektedir. Her iki tablonun da birinci bölümünde "olması gereken" durumla (tutumlar), ikinci bölümünde ise "gerçek" durumla (davranışlar) ilgili veriler yer almaktadır. Tablo 5'e baktığımızda, gerek tutumlarda, gerek davranışlarda "eşitlik" şıklığını seçen kadın ve erkek eşlerin oranlarının birbirine son derece yakın olduğunu gözlüyoruz. Gerçi mutlak rakamların temsili olmadığı için üzerinde yeterince durduk ama, karşılaştırmaları bir an için bir yana koyarsak, hiç değilse bu örnekte, ev işleri açısından eşitlik yanlılarının azınlıkta olduğu görülmektedir ve eşler arasında bu konuda bir tutum farklılığı yoktur.

TABLO 5

EV İŞLERİNDE GÖREV BÖLÜMÜNE İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞLAR

("Eşit" diyenlerin oranı)

	OLMASI GEREKEN		GERÇEK DURUM	
	KADINA GÖRE	KOCASINA GÖRE	KADINA GÖRE	KOCASINA GÖRE
Bulaşık yıkamak	12	15	4	2
Yemek pişirmek	15	16	7	5
Küçük tamirat (musluk vs)	9	3	2	4
Bakkal-manav alışverişi	59	64	47	48
Büyük alışveriş	51	52	52	56
Ev temizleme	14	10	8	5

Ev işleri konusunda eşitlikten yana olanları biraz rahatlatıcı bir bulguya değinerek, çocuk yetiştirme konusuna geçmek istiyorum. Araştırmanın yapıldığı dönemde bir hanım sanatçımızın "erkeğin yemek pişirmesi mi? Boğarım ben o erkeği!" şeklinde bir ifadesi basında yer almıştı. Bu ifadeye katılan ve erkeğin yemek pişirmesini küçültücü bulan kocaların oranı % 10'da kalırken, aynı kocaların eşlerinin de % 16'sı bu görüşü doğru buluyordu.

Gerek bu makaleye esas teşkil eden araştırma-
da, gerek çeşitli zamanlarda yapılan diğer araştırmala-
rımızda kadınların da, erkeklerin de anneliğin kadının
başta gelen görevi olduğunu düşündüğünü göstermek-
tedir. Aynı şekilde çeşitli defalar doğrulanan bir bulgu
da, erkek çocuğun kız çocuğa göre daha fazla tercih
edildiği ve bu tercihin özellikle babalar açısından da-
ha belirgin olduğudur. Bu çalışmada da, "tek çocuğu-
nuz olsa, erkek mi isterdiniz, kız mı?" sorusuna veri-
len cevaplardan elde edilen dağılım şöyle olmuştur:

	<u>Kadın</u>	<u>Kocası</u>
Erkek çocuk	23	31
Farketmez	54	64
Kız çocuk	23	4

Kocaların erkek çocuk isteme nedenlerinin ba-
şında aile adının devamı (%36) gelmektedir. Oysa ka-
dın eşlerde, aile adının devamını en önemli erkek ço-
cuk isteme nedeni olarak gösterenler sadece % 14'tür.

TABLO 6

ANNELİK VE ÇOCUK

ÇOCUK BAKIMINA İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞLAR

	OLMASI GEREKEN KADINA GÖRE	KOCASINA GÖRE	GERÇEK DURUM KADINA GÖRE	KOCASINA GÖRE
Çocuğun altını temizlemek				
Annenin görevi	82	77	93	88
Eşit	18	23	7	8
Babanın görevi	0	0	0	5
Çocuğa mama yedirmek				
Annenin görevi	71	70	80	80
Eşit	28	30	20	17
Babanın görevi	1	1	0	3
Gece Kalkmak				
Annenin görevi	61	54	73	65
Eşit	39	46	26	31
Babanın görevi	0	0	1	4

Çocuk yetiştirmede eşlerarası görev bölümüne ilişkin tutum ve davranışlar Tablo 6'da ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Rakamları burada tekrarlamaktan kaçınarak, Tablo 6 ile ilgili iki hususa değinmekle yetinmek istiyorum.

Çocuk bakımında geleneksel olarak anneye düşen görevler konusunda, bizim örneklemimizde de bir uyum mevcuttur ve çocuğu temizlemek, beslemek vb. hususlarda yük hemen tamamen annenin üzerindedir. Öte yandan, kadın deneklerimiz bunun zaten böyle olması gerektiği inancındadır. Ve nihayet, çocuk bakımında eşlerin sorumluluğu konusunda eşlerimiz arasında önemli davranış ve tutum farklarına rastlanmamıştır.

5. DAYAK

Kocanın eşini dövmesiyle ilgili değer, tutum ve davranışları ortaya çıkarabilmek amacıyla deneklere çeşitli sorular sorulmuştur. "Sizce bir kadının, kocasından dayak yemeyi hakettiği durumlar olabilir mi?" şeklindeki bir soruya, genel kadın örnekleminin hemen yarısı "evet" cevabını vermiştir. Kuşkusuz bu cevap "ben dayacı hakederim" veya "hakettim" şeklinde yorumlanamaz. Soru genelde, soyut olarak ve bir değer belirlemek hedefine yönelik olarak sorulmuştur. Değer sistemine göre dayacı kesinlikle yanlış olarak bulan bir kadının bu soruya "evet" cevabı vermesi beklenemez. "Evet" diyenlerin ise, kadının bazı davranışlarının dayacı haklı kılacağını düşündükleri anlaşılmalıdır.

Eşleriyle görüşülen kadınların da % 55'i bu soruya olumlu cevap vermişlerdir. Esasen, **istatistiksel anlamlılık sınırlarına ulaşmamakla birlikte**, örnekleminizde bu soruyu olumlu cevaplayan evli kadınların oranı, bekarlardan biraz daha yüksektir. "Haklı" dayak sebeplerinin neler olabileceği sorusuna gelince... Bu konuda "kocayı aldatma," gerek kadınların, gerek kocalarının gösterdiği sebepler arasında tartışmasız birincidir. Daha sonra sıralanan sebepler ise, kocaya itaatsizlik, çocuklara iyi bakmama, kayınvalide-kayınpe-dere gerekli saygıyı göstermeme, lüks şeyler isteme ve cinsel yaklaşmayı red olmuştur. Bu sebeplerin oranlarında değil ama, önem sıralamalarında da eşlerarasında bir uyum göze çarpmaktadır.

Yukarıdaki genel değer sorusunu somuta ve özele indirgeyerek "peki sizin hiç eşinizden dayak yemeyi hakettiğiniz oldu mu?" sorusuna "evet" cevabını

verenlerin oranı genel örnekleme de, eşleriyle görüşülen denekler arasında da % 30 dolayındadır ve bu soruya "belki" diyenlerle birlikte oran üçte bir civarına çıkmaktadır. Ancak, karısının dayaağı hakettiğini söyleyen erkeklerin yüzdesi yarıyı da geçmiştir (%53). Görüldüğü gibi, ilk defa bu konuda erkeklerle eşlerinin algılamaları arasında ciddi bir fark söz konusudur.

"Haketme" meselesi bir yana, kocanın hiç karısını dövüp dövmediğı konusunda da eşlerden farklı cevaplar alınmıştır. Karısını hiç dövmediğini söyleyen kocaların oranı % 46 iken, bunların karılarının % 56'sı kocaları tarafından hiç dövölmediklerini bildirmişlerdir. Dayaağın niteliğı ve şiddeti konusunda da eşler arasında ciddi bir anlaşmazlık vardır ve kocalar eylemlerini hafif, ciddi sonuçları olmayan darbeler, tokatlar olarak görme eğilimindedirler.

Dayaağın sebepleri konusunda da eşler arasında bir uyum görülmemektedir. Örnekleme deki dayak yediğini söyleyen kadın eşlere göre, başta gelen dayak sebepleri çocuklar ve kocanın ailesidir. Kocalar ise çıkan tartışmaların ve kadının söz dinlememesinin dayaağı getirdiğini bildirmektedirler.

SONUÇ

1991 İstanbul Kadın Araştırması'nın bazı sonuçlarının özetlendiğı bu yazıda, temsili olan 572 kişilik bir kadın örnekleminin temsili olmayan 116 kişilik bir kesitinden ve bunların eşlerinden toplanan bilgiler karşılaştırılmıştır. Bu nedenle, genel dağılımlarla ilgilenenlerin tüm örneklem sonuçlarına bakarak yorum yapmaları ve 332 kişilik eşler örneklemindeki sonuçların genel bulgulardan farklı olabileceğini gözden uzak tutmamaları gerekmektedir.

Yazımızda ele alınan başlıklara ilişkin değer ve tutumlarda genelde eşler arasında önemli farklar bulunmamıştır. Bir değişik ifadeyle, cinslerarası doğuştan gelen eşitlik ve eşitsizlikler, evlilik, eşlerarası otorite ve görev dağılımı, annelik ve çocuk yetiştirme ve nihayet dayak konularının çoğunda 116 çiftimizin algılaması ve anlatımında genel bir uyum içinde bulundukları gözlenmiştir. Değindiğimiz hususlar arasında, karı-koca arasındaki en belirgin fark dayak konusunda ortaya çıkmakla birlikte, kadınların büyük çoğunluğunun dayağa karşı olduğu ve bu bakımdan erkeklerden çok ayrı düşündükleri şeklinde bir bulgumuz olduğunu söyleyemiyoruz.

Kuşkusuz, eşler arasında böyle bir karşılaştırma yukarıda değinilen konularla sınırlı kalmamalı ve sözelimi siyasal yaşam, dini davranış, inanç ve değerler, iş ve çalışma hayatı gibi pek çok alanı kapsamalıdır. Benim amacım ise, yazımın başında da belirttiğim gibi, sınırlı bir araştırmaya dayanarak, sınırlı bazı hipotezler ortaya atmak olmuştur.

DİPNOTLAR

- 1- Bu yazı, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi'nde yapılan bir konuşmanın özeti niteliğindedir.
2. Araştırmanın genel sonuçları, 5-12 Haziran 1991 tarihli Milliyet gazeteleri ile Ekim 1992 tarihli İstanbul Dergisi'nde (ss. 99-106) özet olarak yayınlanmıştır.
3. Bu araştırmanın başlangıcından bitimine kadar büyük bir heyecan ve özveriyle görev yapan ve tamamlanmasında büyük payı olan öğrencilerim Erkan Aytun, Hilay Demir, İpek Dumanlı, Aslı Gedikoğlu, Zeyno Gökçek, Emre Oker, Ayşe Orhun, Lâlin Sabuncuoğlu, Arzu Sığın, Gül sosay ve Ömer Yazar'a teşekkür borçluyum.

MEDYA VE AİLEYE ETKİSİ

*Dr.M.Aîâeddin ASNA**

Sosyal araştırmalar, medyanın düşük eğitim düzeyindekiler üzerindeki etkisinin, aydınlar üzerindeki etkisinden çok daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Yeterli eğitim görmeden hayata atılmış kişiler için medya, okul niteliği taşımakta, rehber ve öğretmen işlevi görmektedir.

Yayın içeriği pozitif bilime dönükse toplum doğruları öğrenerek gelişir, magazine dönükse yozlaşma artar. Bu açıdan medya, özellikle az gelişmiş ülkelerde büyük önem taşıyan, kullanılış biçimine göre hem yararlı, hem de tehlikeli bir silahtır.

Televizyon geliştikçe gazete tirajlarının düşmesi, düşük eğitim düzeyindekilerin medya değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Zaten genellikle gazetesinin resimlerine bakıp resim altlarını okurken şimdi onun yerine ekran seyretmeyi tercih eden bu kesim, kitap da okumadığı için, zamanla daha da karanlığa

* İ. Ü. İletişim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

gömülmektedir. ABD, Almanya gibi en gelişmiş ülkelerde bile nüfusun yarısından çoğunu içine alan bu durum, geri kalmış ülkelerde toplumun neredeyse tamamını kapsamaktadır.

Magazin basınından televizyona kayan kesim için, bu medya da aynı içerikte yayın yapıyorsa, kurtuluş şansı çok azalmaktadır. Televizyon yayınları pozitif bilgiye dönük ülkelerde magazin okuyucusunu bile çağdaş doğruya yöneltme olanağı bulunması, TV yayınlarının devlet kontrolunda olup olmaması tartışmasını ortaya çıkarmaktadır. Yayın organlarında devlet vesayeti arzu edilecek bir sistem değildir. Ama tümüyle özgür özel televizyonun ticari amaçla kamu yararını hiçe sayarak eğitimsiz seyirciyi kötü yönlendirmesi, bu kitle üzerindeki tek eğitim şansını da kaçırmak anlamına gelecektir.

Yani ortaya şöyle bir çelişki tablosu çıkmaktadır:

- TV, toplumun eğitimi bakımından etkili bir araçtır.
- Ticari amaçlarla bu etkenliği olumsuz yönde kullanacak özel kuruluşların varlığı düşünülünce, yayınlarda devlet kontrolu gereği ortaya çıkmaktadır.
- Ama bu önlem de basın ve yayın özgürlüğü fikri ile uyuşmamaktadır.
- Öte yandan devletin, TV üzerindeki gücünü olumlu yönde kullanacağı, yani televizyonun bir iktidar borazanı olmayacağı yolunda bir garanti de söz konusu değildir.
- Özgürlükçü demokrasi açısından, "bırakınız yap-sınlar, özel sektör rekabeti herşeyi halleder" görüşü de bu konuda geçerli değildir.

Buraya kadar söylenenler, medyanın aileye etkisi açısından da aynı hassas dengenin varlığını düşündürmektedir.

Türkiye’de medya, hem çağdaş hem de tutucu çevreler açısından eleştiri konusudur.

Birer özel işletme olan gazete ve dergiler daha çok satmak, tiraja bağlı olarak daha çok reklam almak, yani daha çok kâr etmek amacı taşıdıkları için okuyucuya hoş görünmek eğilimindedirler. Dolayısıyla yayın politikaları okuyucu profiline endekslidir. Tutucu okuru hedefleyen basın organları çağın gerisinde kalan bir yayın politikası izlediğinden çağdaş çevrelerin, bulvar gazeteleri ise kullandıkları resim ve yazılar dolayısıyla hem çağdaş hem tutucu çevrelerin öfkesini toplamaktadırlar. Bu organlar yayın politikalarını değiştirirlerse okuyucu kaybedecekleri düşüncesiyle öfkelere hedef olmayı tercih etmektedirler.

Bir kısım televizyon yayınları ise devlet kontrolünde olduğundan, iktidarca seçilen yöneticinin kişisel politikasına, yani iktidar partisinin görüşüne göre şekillenmektedir. TRT tarihinin büyük bölümü sağ iktidarlar dönemine rastladığı için televizyon yayın politikası da genelde tutucu, geleneksel kalıplar içinde kalmıştır.

Özel televizyon kuruluşları da reklam geliri ve "rating" kaygısı ile birer bulvar gazetesi niteliğini sürdürmektedirler.

Liberal aydınlar göre bugün toplam tirajı 3.000.000 dolayında olan Türk basının % 20’si okuyucuyu çağın gerisine düşürmeye çalışmakta, % 60’ı da magazin gibi boş şeylerle efsunlamaktadır. Televizyon yayınları da tümüyle geleneksel toplum inancına dönük olduğundan, medyanın halkı yönlendirmesi konusunda endişe verici bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de çağdaş aile beklentisi şu niteliklerde toplanmaktadır: Yetişkin çocuklar dahil tüm bireylerin ekonomik üretkenliğine dayalı karşılıklı saygı ve özgürlük; topluma yararlı çocuk yetiştirme; eşlerin eşitliği; dış etkenlerle yıpranmayacak kadar sağlam bir aile yapısı.

Bulvar basınına yöneltilen eleştiriler bu medyanın okuyucuya en kısa yoldan köşe dönmeyi, erkeğin parasını aile dışındaki kadınlarla yemesini, kadının zengin erkek bulmasını, ailede erkek üstünlüğü ve kadının bir kullanım aracı olduğu düşüncesini, gençlere **macho** erkeklik ve toplum dışı alışkanlıklar telkin ettiği yolundadır. Tutucu basın ise ailede erkeğin mutlak egemenliği, kadının sadece evinin işini yapması, örtünmesi, çocuklarda bile erkeğe öncelik veren şer’i hükümleri benimsetmesi gibi bilinen nedenlerle eleştirilmektedir. Görüldüğü gibi bulvar basını ile tutucu basının erkeğe yönelik yayınlarında aynı eleştiri konuları ortaya çıkmaktadır.

Bu eleştiri konuları, toplam tirajın %80’ine yöneliktir. Geri kalan %20 içindeki yayın organlarının magazin ekleri de aynı eleştiriye hedef olduğuna göre babaerkil eski Türk ailesini model alan televizyon yayınları da buna eklendiğinde Türkiye’de çağdaş aile niteliklerini medya yardımıyla geliştirme umudu kaf dağının arkasında gözükmektedir.

Ailenin yapısal sağlamlığı konusunda bulvar basınına yöneltilen bir başka eleştiri de ailenin özellikle kadın bireyleriyle ilgili onur kırıcı düzmece haberlerdir. Okura ilginç gelecek hikaye üretme çabası ile hoş görünümlü bir genç kadını hiç ilgisi bulunmayan bir seks serüveninin kahramanı olarak adı ve resmi ile sergileyen yayın organları, çeşitli aile sorunlarına yol açmaktadırlar.

Sağlam aile yapısı açısından televizyon yayınlarına yöneltlen bir eleştiri konusu da özellikle kırsal kesim seyircilerinin yutarcasına izlediği yabancı filmlerde evlilik dışı yaşamın teşvik edilmesidir. Bazı feministlerimizin savunmaya çalıştıkları bu temanın ileri batı ülkelerinde de eleştirilmesinin nedeni, hukuk dışı birlikteliğin kadına hiçbir ekonomik güvence sağlamamasıdır. Zaten televizyon istasyonlarının bu tür filmlere yer verışı biraz da erkek ağırlıklı geleneksel toplum felsefesine yakınlığından kaynaklanmakta ve bu akımı savunan aydınlarımız TV'nin bu politikasına destek vermiş olmaktadır.

Sonuç olarak medyanın aileye etkisinin olumlu olduğunu söylemek kolay değildir. Basında ticari amaç ön planda tutulduğu, toplumun gazeteciyi de içine alan eğitim düzeyi yükseltilmediği, TRT'nin yayın politikası siyasal iktidarların paralelinden, özel televizyon istasyonlarınınki ise az gelişmiş izleyiciye yaranma kaygısından uzaklaşmadığı sürece bu gerçek değişmeyecektir. Oysa kamu yararı uğruna ticari amacı bir yana bırakan basın şirketi düşünmek ne kadar ütopya ise, toplumun eğitim düzeyinin bugünden yarına yükselmesini ve bu gelişmenin basını etkilemesini beklemek de o kadar iyimser bir yaklaşım biçimidir. TRT'nin siyasal iktidarlardan bağımsız işleyebilmesi ve özel istasyonların program kalitelerini izleyiciyi eğitime doğrultusunda yükseltmeleri ise kafa yapımızın değişmesine, gerçeklere daha geniş pencerelerden bakma alışkanlığı kazanmamıza bağlıdır ve sanıldığı kadar kolay değildir.

EVLİLİKTE İLETİŞİM VE DUYGUSAL DOYUM

*Meral Palanduz BAHAR**

Bu yazının amacı, evlilikte eşler arasındaki iletişimin kalitesi ile, evlilik yaşantısından alınan duygusal doyum ilişkisini araştırmış olan çalışmanın (Bahar, M.P., 1982, B.Ü.) özetini, çarpıcı sonuçlarını ve ortaya attığı önemli soruları sunmaktır.

Aile ve iletişim yazınına baktığımızda, genelde kadının anne rolüyle ele alındığını görürüz. Veya, karı-koca arasındaki hiyerarşik ilişkiler, kadının statüsü, güç ilişkileri, karar verme süreçleri, rol ayırımı ve paylaşımı ile değer ve tutumlar incelenmiştir. Evlilik gibi yakın ve uzun süreli bir ilişkide eş olma sürecine, sürecin duygusal doyum bağlamına ve o bağlamda kadının ne algıladığına pek değinilmez. Belki de bunun başlıca nedeni, konunun zaman ve mekan içinde çeşitlilik göstermesi ve de geniş ve çetrefil bir alan olması bakımından yarattığı güçlüklerdir. Oysa, tüm zorluklara

* Uzman psikolog

rağmen, iletişim, aile, duygusal doyum ve eş olarak kadın, irdelenmesi gereken önemli konulardır. Çünkü, bireyin, ailenin ve toplumun gelişimi açısından olduğu gibi, psikolojik yardım için yapılan uygulamaların işlevliliğine ışık tutacak çok önemli kaynak alanlardır.

Burada özetlenecek çalışma, bu kaynaklara böylesine ışık tutacak gayreti başlatma yolunda bir ilk atılımdır.

Çalışmanın kuramsal dayanağı iletişim ve Aile Sistemleri kuramıdır (Watzlawich, Beavin, Jackson, 1967). Kuram, ailenin bir sistem olarak ele alınabileceğini ve bu sistemi meydana getiren aile üyelerinin birbirleriyle devamlı etkileşimde bulunduklarını varsayar. Etkileşim içinde birey, ihtiyaç, arzu ve beklentilerine göre ilişkisini tanımlama arayışındadır. Sonuçta ortaya koyduğu ilişki tanımını, karşısındakinin kabul etmesini bekleyecektir. Bu varsayımdan yola çıkan temel ipotezimize göre, eşlerin ilişkiden alacakları doyum, iletişimlerdeki tanımların, karşıdan gördüğü kabule (onay) bağlı olacaktır. Bir ilişkide ne kadar çok 'kabul' anlamına gelen mesaj algılanıyorsa, o kadar çok doyum yaşanacaktır.

İllerdeki satırlarda, aile ve iletişim sistem kuramı ile duygusal doyum kavramına ilişkin temel açıklamalardan sonra, çalışmanın çarpıcı sonuçlarıyla birlikte, akla getirdiği yeni ve önemli soruları göreceğiz.

AİLE SİSTEM KURAMI

Birey aynı anda üç dünyada birden yaşamakta: Biyolojik, kendi benliği ve ilişkileri. Asrın ikinci yarısına kadar psikoloji, özellikle psikopatolojide, sorunlu insana baskın bakış açısı, onun biyolojik ve iç dünyası-

nın dinamik özellikleriydi. Bu yaklaşımın en belirgin örneği ise, bilindiği gibi, psikanalitik kuramdı. İlişkiler dünyası bu kuramca ihmal edilmiş, ancak "ikincil kazançlar" söz konusu olunca şöyle bir değinilmişti.

Kişinin varoluş bilincini, yaşama anlam ve değer katışını, hangi davranışlarının hangi koşullarda ortaya çıkacağını ve de duygusal haz ve doyumlarını belirleyen koşulları anlamak istediğimizde, kişinin ilişkiler dünyasından yalıtlanmış bir varlık olarak ele alınmayacağı giderek anlaşıldı. Ayrıca, fenomeni tanımlamak, yaşanılanı anlamak için, bireyin, aile ve toplumdaki diğer kurumlarla olan yakın ilişkisini ve hatta zaman zaman içiçeliğini göz önünde bulunduran yaklaşım önem kazandı. Özellikle II. Dünya Savaşı ve Kore Çatışması nedeniyle, ailelerinden uzun süre uzak kaldıktan sonra evlerine dönen kocaların, eşleri ve çocuklarıyla tekrar birlikte yaşamaya başladıklarında ortaya çıkan ilişki sorunlarını, güçlükleri anlayıp yardımcı olabilmek için gereken dikkatleri, tek tek insanlara değil de, kişilerarası ilişki bağlarına çekti.

İlk başlarda eldeki temel terminoloji psikanalitik yaklaşımın dili olduğundan, kişilerarası ilişkileri anlatacak kavramlara ad bulmakta güçlük çekiliyordu. Antropologların şizofreni sorunuyla ilgilenmesi ve diğer psikopatologların bu sorunun kaynağını aile yapısı içinde aramaya başlamalarıyla yeni bir anlayış ve yeni bir dil ortaya çıktı.

Bu yeni yaklaşıma göre birey, içinde yaşadığı bütün olan ailenin bir parçası, ve diğer parçalarla (aile üyeleri) olan ilişkilerinin bir fonksiyonu olarak görülüyordu. Aslında böyle bir bakış açısı, sistem yaklaşımıydı. Bireyin sorunlarına, herhangi canlı veya cansız bir sistemdeki işleyiş bozukluğunun belirtisi olarak bakıl-

maktaydı. Birey, aile ve daha geniş bağlamda toplumun diğer kurumları birbirlerinden yalıtılamazdı. Çünkü, her biri kendi başına bir sistem olarak, diğer büyük sistemlerle alışveriş içindeydiler. Etkiliyor, etkililiyor, değişiyor ve de fonksiyonda bulunuyorlardı. Bu yeni yaklaşımın dili de, Açık Sistemler Etkileşim Kuramıydı.

ETKİLEŞİM SİSTEMLERİ KURAMI

Kişilerarası yaşantıları açıklamaya yatkın bir dil olan etkileşim sistemleri kuramında, sistemler arasındaki alışveriş enerji değil de bilgi (information), mesaj alışverişi olduğundan adına İletişim Kuramı dendi. Bir etkileşim modeli olarak iletişim kuramı, pragmatik değeri ve kendisi apaçık ortada olan beş temel aksiyoma dayanır:

I. Aksiyom - *İletişimin kaçınılmazlığıdır.*

Davranışın karşıtı yoktur. davranmamak gibi birşey olamaz. İlişki durumlarında her faaliyet veya faaliyetizliğin, kelimelerin veya susuşların- ne yaparsanız veya yapmazsanız- herşeyin bir mesaj değeri vardır. Mesaj, etkilenmeme seçeneğini bırakmadan, kişiyi etkiler. Anlaşılacağı gibi, her davranış aynı anda hem tepki hem de etki olmaktadır. Bu durumdan kaçınılamaz, iki insan ne yaparsa veya yapmazsa da iletişim içindedirler. İletişimin kaçınılmazlığını yaşamaktadırlar.

II. Aksiyom - *Her iletişimin içerik ve de ilişki boyutu vardır.*

*İçeriğin anlamını ilişki boyutu niteler.
(Metacomunication).*

Her iletişim yalnızca bilgi vermez, aynı zaman-

da da davranış yükler. İçerik düzeyinde doğru, yanlış, geçerli, geçersiz veya belirsiz olabilen herhangi bir ileti vardır. İletinin ifade ediliş tarzına göre de iletişimin hangi ilişki çerçevesinde yer alacağı belirlenir. Örneğin, içerik düzeyinde "Su verir misin?" gibi bir ileti, ilişki düzeyinde ya amirane (hiyerarşik) ya da eşitlikçi bir ricadır.

III. Aksiyom- *İletişimde bulunan kişilerin ilişkisi, iletilerin zaman içinde oluşturdukları dizilerin örüntüsüyle yapılır.*

Her iletişim dizisi aynı anda tepki - etki - tepki halkasından oluşur. Örneğin, kadın dırdır ettiği zaman, adam kabuğuna çekilirse kadın da dırdır etmeğe devam eder. İşte, bunun gibi bir diziden oluşan iletişim örüntüleri, ilişkiyi zaman içinde belirli bir yapıya oturtur.

IV. Aksiyom- *İnsanlar hem sözlü hem de sözsüz iletişim kurarlar.*

Düşünceler daha çok sözlü mesajla, duygular ise yüz ifadeleri, jestler, vücudun duruşu, ses tonu, sessizlik, susuş vb. sözsüz mesajlarla iletilir.

V. Aksiyom- *İletişimde mesaj alışverişleri simetrik veya tamamlayıcı ilişki çerçevesinde olur.*

Simetrik ilişki eşitlik, tamamlayıcı ilişki ise fark temeline dayanır. Simetrik ilişkide, kişilerin davranışları, cisimlerin aynada yansımaları gibi, birbirine benzer. Birbirlerine aynı türden iletiler gönderirler. Tamamlayıcı bir ilişki ise, anne-çocuk, doktor-hasta, öğretmen-öğrenci, patron-işçi gibi, toplum ve kültürün rol ve kalıplarına dayanan bir ilişki türüdür, hiyerarşiktir. Biri olmadan diğeri olmaz. Hasta olmayınca doktor, köle olmayınca efendinin olmayacağı gibi.

İki kişi arasında sürekli olarak aynı tür ilişkinin olması şart değildir. Zaman ve mekana göre değişebilir. Büyüyen ocuk ile anne-babası arasında, zamanla tamamlayıcılıktan simetrik ilişkiye doğru bir değişme olabilir. Veya, iki kişi arasında bazı alanlarda simetrik, bazı alanlarda ise tamamlayıcı ilişki yer alabilir. Her iki tür ilişkide tehlike potansiyeli gizlidir. Tamamlayıcı ilişkide rollerin katılaşıp, durağanlaşarak esnekliğini kaybetmesi sonucunda gelişme ve yaratıcılığa kapanması ve bu ikili sistemde benliklerin yutulması, sömürü riski bulunur. Eşitlik ilişkisinde ise, eşitler yarıştığına göre, rekabet ve g yarışındaki tırmanma sonu gelmeyen, yıpratıcı kavgalara dönüşebilir. İlişkiyi kimin kontrol edeceği ve ilişki kurallarını kimin saptayacağı sorunu gündemden düşmez.

AİLE SİSTEMİ

Aile sistemleri akraba, arkadaş, sosyal, kültürel ve iş kurumları gibi, dışardaki çevreyle alışveriş halinde olduğundan, değişmeğe açıktır. Bununla birlikte, aile bütünlüğünü sarsacak değişikliklere karşı, onu ayakta tutacak bir dengede kalmalıdır (homeostasis). Bu denge iletişimle ayarlanır. İletişim davranışlarında, sözlü ve sözsüz, içerik ve ilişkiye dair mesajlara verilebilecek  tür cevap vardır: Kabulmsn, Reddediyorum, ve Umursamıyorum.

Cevap türlerinden "Kabulmsn" algısı, kuramın temel varsayımına göre, kişinin yaşamında aradığı, peşinde koştuğu cevap türüdür. Kendini ve istediği ilişkiyi çeşitli tanımlarla ortaya koyan kişi, kuru çıkar ilişkilerinin ötesinde, yaratıcı, geliştirici, zenginleştirci ilişkilere, duygusal doyumlara ulaşabilir. Çünkü, benlik bilinci onaylanmıştır. "Reddediyorum" cevabı,

kişinin varlığının tanındığını fakat ilişkide o davranışın kabul edilmediğini iletir. "İlişkide varlığını tanıyorum fakat bu tanımınla yanlışsın" anlamına gelen cevap türüdür. Algılayan kişide olumsuz duygular uyardırsa da, uyumlu davranışın öğrenilmesi, ikili bir sistemde dengenin korunabilmesi, sömürücü ve yutucu davranışlara ket vurması bakımından, ilişkileri sağlıklı dengede tutma gibi bir işlevi vardır.

"Umursamıyorum" cevap türü ise tamamen farklıdır, temelde, "Sen yoksun" mesajı vermektedir, kişiyi ve de ilişkiyi iptal eden bir davranıştır. Konu değiştirme, anlamamazlığa gelme, konudan kaçma, alay, cevap vermemek, soyut ifadelerle somut, somut ifadelerle soyut anlam verme, alanı terk etme gibi iletişim davranışları, ilişkiyi ve ilişkideki kişilerin benliklerini tehdit ettiğinden yıpratıcı duygulara neden olur.

Bu temel varsayımlara dayanarak, herhangi bir ilişkinin duygusal kalitesi iletişimlerdeki cevap türlerinin, zaman içinde oluşturduğu örüntüden anlaşılabilir. Ayrıca, o ilişkideki doyum ve doyumsuzluk alanlarını da saptamak mümkündür. Bunun için, hangi tanımlara, hangi bağlamda, hangi geri iletinin gönderildiği saptanabilir.

Özetle, "Kabulumsün" algısının var olduğu bağlamlarda duygusal doyum, "Reddediyorum" algısında daha az, "Umursamıyorum" algısının baskın olduğu ilişkide doyumsuzluğu görebiliriz.

METOD VE SONUÇLAR

Çalışma İstanbul'un en gelişmiş bölgesinde, orta ve üst ekonomik tabakadaki kadınlar üzerinde yapılmıştır. En az altı yıllık evli, çoğu lise veya üstü eği-

timli bu 25-45 yaşlarındaki kadınların hepsi annedir. Üçte biri ev dışında çalışmaktadır. Yarisının kocası üniversite veya üstü eğitim görmüştür. Dörtte birinin çocuğunda yuva ve okula uyum güçlükleri saptanmıştır.

Annelerin evlilik bağlamındaki etkileşimde, kocasıyla olan iletişim örüntülerini saptamak için Evlilikte İletişim Ölçeği geliştirildi. Altmış maddelik bu ölçekte aile yaşamında önemli görülen altı etkileşim boyutu kapsama alınmıştır. Bunlar: 1. Şefkat, ilgi, fiziksel görünüş ve bakım 2. Yakın akrabalar 3. Çocuk yetiştirme 4. Para idaresi 5. Sorun çözme 6. Karar almadır. Sorun çıkarma potansiyeli taşıdığı kadar zevk alma kaynakları da olabilecek bu altı alanda, kadının algısına göre, kocasından gelen iletişim cevaplarının örüntüsü elde edilmiştir. Duygusal Anlam Ölçeği (Osgood, 1969) ile kadının evlilikten ve ayrıca genel olarak yaşamdan aldığı duygusal doyum düzeyleri saptanmıştır.

Veriler çok değişkenli analiz tekniğiyle tetkik edildiğinde, 'kabulümsün' (onay) algısının evlilikten alınan duygusal doyumla ilişkili olduğu görülmüştür ($F=10.51$, $df=3,53$, $p=001$). Evli kadın, kendini tanımladığı şekliyle, kocası tarafından kabul (onay) gördüğünü algıladığında, evlilik ilişkisinden doyum almaktadır. Doyumun evli kadının hayata genelde olumlu bakmasından kaynaklanıp, bunun evlilik yaşantısına da yansıyabileceği düşünüldüğünden, bu olasılık da kontrol edilmiş ve, evlilikle ilgili duygusal doyumun kocasından algıladığı kabul cevaplarıyla ilgili olduğu saptanmıştır. Red ve umursamazlık algıları duygusal doyumla ilişkili bulunmamıştır; bunlar araştırmanın genel bulgularıdır.

Temel değişkenlerimiz olan iletişim cevap t rlelerinden başka analize dahil edilmiş diğer değişkenlerden    , genel bulgudan anlamlı olarak farklı, ek sonuçlar sergilemiştir. Bu üç değişken: Kadının eğitim düzeyi, kocanın eğitim düzeyi ve kadının ev dışında çalışıyor olmasıdır. Bu üç durum, evlilikte duygusal doyum ile algılanan kabul iletişisi arasındaki genel ilişkiyi bozarak, koşullara bağlamıştır. Ve ortaya farklı üç çift grup çıkmıştır.

1. Ev dışında çalışan –  alışmayan evli kadın
2. Üniversite ve üstü eğitimli – Yüksek eğitim görmemiş evli kadın
3. Kocası  niversite ve üstü eğitimli – Kocası yüksek eğitimsiz evli kadın.

Sonuc olarak, genel bulgular yüksek eğitim görmemiş, ev dışında  alışmıyan veya kocası yüksek eğitimli olan evli kadınlar için geçerli olmuştur. bu kadınlar kocalarından kabul (onay) algıladıklarında, evlilik ilişkisinden duygusal doyum almışlardır. Evli kadının yüksek eğitimli olduğu veya ev dışında çalıştığı veya kocasının yüksek eğitimli olmadığı durumlarda, kadının evlilikten aldığı duygusal doyumla kocadan algılanan kabul (onay) iletişisinin ilişkili olmadığı saptanmıştır.

TARTIşMA

Genel sonuc, İletişim ve Aile Sistemleri modelinin varsayımına uygun olarak, kabul algısının önemini doğrulamıştır. Kabul algısı, ilişki içindeki benliğin, varoluş bilincinin onaylanması ve ruhsal doyumun kaynağıdır. Karıkoca ilişkisinde de çeşitli boyutlarda ben-

lik bilincinin onaylandığını algılayan kadının evlilikten doyum aldığı saptandığına göre, iletişim kuru bir dil işlemi olmayıp, insan ve ilişki işlemidir. Benliklerin tanı- nıp, gelişmesi, yaratıcılık ve ruhsal doyum için iletiş- me ve o süreçte kabul algısına gereksinmemiz vardır. Belki de iletişim insanın varoluş nedeni, onaylanma da ruhsal gıdasıdır.

Ek sonuçlar, temel bulgunun evlilik bağlamında- ki koşullara göre nasıl değişebileceğini göstermiştir. Örneğin, ev dışında çalışan evli kadının duygusal doyu- mu, kocasından algılayacağı kabul iletileriyle ilişki de- ğildir. İletişim modeline göre bir açık sistem olan aile, ortamıyla bilgi alışverişindedir. Ailenin bir üyesi aynı anda diğer sistemlerin de (iş kuruluşları, kültürel-eğit- sel gruplar, akraba, arkadaş v.s) üyesi olarak benlik bi- lincinin onaylanma gereksinimini aile dışında karşıla- yabilir. Ev dışında çalışan kadının, kocası tarafından reddedilen veya umarsanmıyan çeşitli öztanımları, iş grubunda kabul görebilir. Çalışmayan evli kadının bil- gi alışveriş kaynakları daha sınırlı olacağından, doyu- mu kocasından gelecek kabul iletileriyle ilişkili olacak- tır. Kağıtçıbaşı'nın (1981, 82 a) yurt çapında gerçek- leştirdiği araştırmasında zaten, "eşine yakın olmak" ge- nelde kadınlar tarafından, bütün değerlerin içinde, en fazla önemsenen değer olarak saptanmıştır. Buna gö- re, ev dışında çalışmayan kadının eve bağlı, bağımlı konumda, kabul görmemesinin kendisi için ne kadar önem taşıdığı açıktır.

Kadının eğitim düzeyi, evlilik bağlamıyla ilgili başka bir ek değişkendir. Kadın yüksek eğitilmiş oldu- ğunda, kendini ortaya koyma boyutları çoğalmakta- dır. Aile içinde sunulan sınırlı tercihlere sapsız kalma- yıp, daha çok öztanım çeşidi üretebilmektedir. Çeşit

arttıkça kabul olasılığı da artabilmektedir. Düşük eğitilmiş kadın ise, öztanımlarında daha sınırlı kalacağından daha çok sistem bağımlısı olacaktır. Çünkü, daha başka öztanım tercihleri üretme durumunda değildir.

Kocanın eğitim düzeyi, üçüncü bir ek değişkendir. Bu durumu türk ailesinin dinamiklerini gözden geçirerek tartışmak mümkündür. Bildiğimiz gibi, türk toplumu geleneksel tarımcı, kırsal ataerkil olmaktan giderek sanayileşen, kentleşen, modern ve eşitlikçi bir toplum olma yolunda hızlı bir değişim içindedir (Kağıtçıbaşı, 1981). Ancak bu değişim her alanda aynı hızla olmamaktadır. Örneğin, çalışmamızdaki örneklemede de görüldüğü gibi, paralı kocanın eğitim, sosyal ve kültürel ölçütlere göre düzeyi düşük olabilmektedir ki, bu da geleneksel ve hiyerarşik aile yapısının özelliklerinden biridir. Türk ailesiyle ilgili yazından çıkan sonuca göre ise, geleneksel Türk ailesinde karıkoca ilişkisinin yakın duygusal bağlara dayanması şart değildir (Fişek, G.O., 1982). Sosyal değişimin bazı tavır değişiklikleri yarattığı, gençlerin ailede daha çok bireyci, bağımsız ve eşitlikçi yaklaşımları tercih ettikleri saptanmışsa da (Kandiyoti, 1974) geleneksel aile yapısı içindeki ilişkilerin, karşılıklı duygusal doyum ve destekten çok rol ayırımı ve eşlerin farklılaşması temelinde dayanmakta, ailenin ekonomik bakımdan ayakta kalması ve de üremesi etrafında dönmektedir (Olson-Prather, 1976). Geleneksel evliliklerde eşlerin birbirlerini seçerken bile fazla söz sahibi olmadıkları (Kandiyoti, 1977) kendilerini yakından ilgilendiren kaç çocuk istedikleri gibi çok özel konuların bile konuşulmadığı (Kağıtçıbaşı, 1981) gözönünde bulundurulduğunda, eşlerin ayrı dünyalarda yaşadıkları ve aralarında duyguların ifadesi veya özel konularla ilgili iletişime pek yer verilmediği ortadadır. Eşler arasındaki

ileşitimin büyük bölümü rol paylaşımı ve sorumlulukların tayiniyle ilgili müzakerelerden oluşuyorsa- ilişkilerin tanımı ve o tanıma göre eşlerin konumu ise- geleneksel Türk ailesindeki mevcut göreceli iletişim kısırlığına şaşmamak gerekir. Eşlerin fonksiyon alanlarını ve rol tayinlerini ayarlayan sosyal ve kültürel normlar eşler arasındaki sınırları gereği kadar açık bir şekilde çizdiğine ve bunda da anlaşma sağlandığına göre, müzakere için bir neden kalmamaktadır (Fişek, 1982). Bu nedenlerle, geleneksel evliliklerde belki de eşler birbirlerini başlıca ve temel duygusal doyum kaynağı olarak algılamamaktadırlar. Durum böyle olunca, kocanın kadının iletişimlerini kabul veya redediyor olması, kadının evlilikten aldığı doyumunu pek etkilemeyecektir. Diğer tarafta, yüksek eğitilmiş, yüksek ekonomik, sosyal ve kültürel statüsü olan bir kocayla evli kadının ailesi geleneksel yapıdan farklı olacağından, eşler rollerini yüzyüze, teketek müzakere etme gereksiniminde olacaklar ve kadın, kocasından gelecek kabullere daha bağımlı kalabilecektir.

Eğitim değişkenine bir başka açıdan değinmeğe gerek görüyoruz. Karıkoca arasındaki eğitim farkının, özellikle kadının kocasından daha çok eğitilmiş olduğu az sayıdaki evliliklerde sorun çocuk saptanmıştır. Bir eğilim olarak beliren bu durumun başka bir araştırma ile irdelenmesinde yarar vardır.

Daha ileri bir araştırmayı gerektirecek başka bir nokta da umursamazlık ve red değişkenleridir. Çalışmamızda bu iki ileti türünün duygusal doyumla ilişkili olmadığı görülmüştür. Belki de kadını bu cevap türlerini, kuramın öngördüğü şekilde olumsuz algılamamakta, kültürümüzde, karısının iletilerini yanıtsız bırakmak, konuyu değiştirmek, varlığının farkına varmamak gibi davranışlar, açık tartışma ve kavgalara

tercih edilmektedir. Veya, kültürümüzde kadınların sosyalleşme biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Türk kızları boyun eğen, itaatkâr ve uysal olacak şekilde yetiştirilmekte, haklarını korumak için kendilerini güvenle ortaya koyamamaktadırlar.

ÖZETLE, Yukardaki sonuçlardan yola çıkarak:

Kişinin varoluş ve benlik bilinci için iletişime ve benliğinin onaylanmaya gereksinimi vardır, ruhsal doyumu bununla ilişkilidir. Ev dışında çalışan evli kadın duygusal doyum kaynaklarını arttırma olanağına sahiptir. Eğitilmiş kadın çok sayıda öztanım üretebileceğinden, onaylanma olasılığını arttıracaktır. Kocası yüksek eğitilmiş olan kadın ise, geleneksel, hiyerarşik, tamamlayıcı ilişkiden çok, eşitlikçi bir ilişkide olabilir. Kadın böyle bir ilişki çerçevesinin konularını paylaşabileceğinden, sosyal kalıpların öngördüğü rollerin ötesinde kendini ifade edeceğinden, duygusal doyumu kocasından gelen kabul iletileriyle ilişkili olacaktır.

Ailede duygusal bağımlılığın ve beraberlik kültürünün, sosyo-ekonomik gelişmeye ters düşmediği görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1990). Yurdumuzda sosyal değişimin en son noktası olabilecek bir kesitte, özellikle kocanın yüksek eğitilmiş olduğu evliliklerde, eşlerin psikolojik değeri öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, müzakere konuları çoğalmakta, birbirlerini duygusal doyum kaynağı olarak algılamaya başlamaktadırlar. Durum böyle olunca, iletişim becerilerine olan gereksinim, her zamandan çok artacaktır.

Birey, aile ve toplum birbirlerini karşılıklı etkileyen sistemlerdir. Her üç düzeyde de yaşamın anlamını belirleyecek insan ilişkilerinde karşılıklı doyum ve gelişme sağlayacak iletişim becerileri öğrenilebilir. Çocuk yetiştirme, eğitim ve aileyi güçlendirme politikalarında bu önemli noktayı gözden kaçırmamak gerekir.

KAYNAKLAR

- Barnlund, Dean, C., *Interpersonal Communication: Survey and Studies*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1968.
- Bienvenu, M.J., SR an Interpersonal Communication Inventory, *Journal of Communication*, 21, 381-388, 1971.
- Danzinger, Kurt, *Interpersonal Communication*. Pergamon Press Inc. Great Britain, 1976.
- Erickson, D. Gerald, Hogan, Terence, P., *Family Therapy an Introduction to Theory and Technique*. Wadsworth Publishing Company Inc., Belmont, California, 1972.
- Fişek, G.O., "Psychopathology and the Turkish Family," in Ç. Kağıtçıbaşı. *Sex Roles, Family and Community in Turkey*, Indiana University, Turkish Studies Series, Bloomington, Ind., 1982.
- Guerin, Jr. Philip, *Family Therapy: Theory and Practice*. Gardner Press, Inc. Washington, 1976.

- Haley, Jay, "The Family of the Schizophrenic: A Model System," in G.A.Erickson, and T.P.Hogan, *Family Therapy an Introduction to Theory and Technique*. Wadsworth Publishing Company Inc. Belmont, California, 1972.
- Hall, A.D. and Fagen, R.E., "Definition of Systems" *General Systems Yearbook*, 1:18-28, 1956.
- Hect, Michael, L, *Human Communication Research*, Summer 1978, Volume 4, Number 4, pg.350. International Communication Association, New Brunswick.
- Jackson, Don, D., "The Question of Family Homeostasis", *Psychiatric Quarterly Supplement*, 31:79-90, Part 1, 1957.
- Jackson, Don, D., "The Study of the Family". *Family Process*, 4: 1-20, 1965.
- Kağıtçıbaşı, Ç., *Çocuğun Değeri: Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık* (The Value of Children: Values and Fertility in Turkey). İstanbul, Boğaziçi University Publication, 1981.
- Kağıtçıbaşı, Ç., *İnsan, Aile, Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990
- Kandiyoti, D., Some Social-psychological dimensions of social change in a Turkish village. *The British journal of Sociology*. 15, 1 March 1974, 47-62.
- Kandiyoti, D., Sex Roles and Social Change: A comparative appraisal of Turkey's women. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 1977, 3, 57-73.
- Laing, Ronald, D., and Esterson, A., *Sanity, Madness and the Family*. Volume I, Families of Schizophrenics. London: Tavistock Publications, Ltd. 1964.

- Miller, Gerald, R., *Explorations in Interpersonal Communication*. Volume V, Sage Publications, London, 1976
- Olson-Prather, E., *Family Planning and Husband-Wife Relationships in Modern Turkey*. Ph.D. Dissertation, University of California, Los Angeles, 1976.
- Osgood and Sebeok, *Psycholinguistics: A Survey of Theory and Research Problems with Diebold, R., A Survey of Psycholinguistic Research, 1954-1965*. Indiana University Press, Bloomington, 1965.
- Satir, Virginia, *Conjoint Family Therapy*, Science and Behavior Books, Inc., California, 1967.
- Sinder and Osgood, *Semantic Differential technique. A Sourcebook*. Aldine Publishing Company, Chicago, 1969.
- Steinfatt, T.M., *Human Communication: An Interpersonal Introduction*. Indianapolis: Bobbs-Merill, 1967.
- Swensen, C.H., and Fiore, A., "Scale of Marriage Problems" in J.E. Jones and J.W. Pfeiffer. *The Annual Handbook for Group Facilitators*. Fourth Annual. University Associates Publishers Inc. California, 1975.
- Watzlawich, Beavin, Jackson, *Pragmatics of Human Communication*. Norton Company Inc., New York, 1967.
- Wilmot, W. W., *Dyadic Communication: A Transactional Perspective*. Reading, M.A.: Addison-Wesley, 1975.

TÜRK HUKUKUNDA KADIN CİNSELLİĞİ

*Doç.Dr. Yücel SAYMAN**

GİRİŞ

Türk hukuku kadının toplumsal kimliğini "a-ile"⁽¹⁾ temelinde belirlemiştir.

Kadın evlendiği anda, önceden belirlenmiş, evlendiği erkekle anlaşsa bile değiştiremeyeceği bir hukuki duruma girer. O, bundan böyle evlilik birliğinin bir unsurudur ve bu birlik içinde yasanın ona biçtiği role bürünür: Evin iç işlerini yönetmek, gücü yettiğince kocasına yardımcı ve danışman olmak (Medeni Kanun -MK-md.153)⁽²⁾. büründüğü bu rol içinde kadın kocanın otoritesi - egemenliği altındadır. Evlilik birliğinin başkanı kocadır (MK. md. 152/1) ve evlilik birliğini üçüncü kişilere karşı koca temsil eder (MK.md.154)⁽³⁾. Çocuğa kadın bakar, ama, velayetin kapsamına giren konularda son sözü erkek (baba) söyler, karar erkeğin (babanın) üstün oyuyla alınır (MK.

* İ. Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

md. 263). Bu egemenlik ilişkisi içinde kadının kimliği, bir anlamda kocaya bağlı olarak değişime uğrar: Kendi soyadı silinir, kocanın soyadını alır (MK. md.153), kocanın ikametgahı bundan böyle onun da ikametgahıdır (MK: md.21/1), evlilik birliği konutunu koca seçer (MK.md.152/II)⁽⁴⁾.

Özetle, Medeni Kanun evlilik birliğine ilişkin düzenlemesiyle kadını ekonomik açıdan erkeğe (kocaya) bağımlı duruma getirmiş, onun otoritesi-egemenliği altına sokmuştur. Kadının kimliği evlilik birliği içinde, evlilik birliğinin "selameti" uğruna erimiş, erkeğe (kocaya) bağlı olarak değişime uğramıştır. Bir anlamda, kadın kimliksizleştirilmiştir. Buna, kadına erkek egemenliğine tabi toplumsal bir kimlik biçilmiştir de diyebiliriz.

İşte kimliksizleştirilmiş, ya da, erkek egemenliğine tabi toplumsal kimlik giydirilmiş kadının bir unsuru olduğu evlilik birliği (kuşkusuz aile), Anayasa'nın 41. maddesi gereği "türk toplumunun temelidir"⁽⁵⁾.

Kadının Cinsel Kimliği?

Türk hukukunda kadının cinsel kimliği de aileye bağlanmıştır. Evlilik birliği içinde kadına biçilen rol ve ona giydirilen toplumsal kimlikle kadının cinsel kimliği arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır.

Yazımızın giriş bölümünde, kadını kimliksizleştiren, ya da erkek egemenliğine tabi bir toplumsal kimlik biçen yasa hükümlerini kısaca belirttik. İzleyen bölümlerde, kadının cinsel kimliğine ilişkin düzenlemeleri (hepsini değil, en önemli ve belirleyici olanları) inceleyeceğiz.

I. KADININ AİLEYE ve TOPLUMA BAĞLANAN CİNSELLİĞİ

1. Yargıtay kararlarında, "evlenmenin sosyal amacı yanında nesli devam ettirme ve **cinsel istekleri tatmin etme**" amacının da bulunduğu belirtilir⁽⁶⁾.

Kuşkusuz, burada sözü edilen "cinsel istekleri tatmin" birbirleriyle evli kadın ve erkek (karı-koca) arasında geçerlidir. Nitekim, Medeni Kanun'un 151. maddesi eşlere sadakat yükümü getirmiştir. Ancak, Yargıtay kararlarına göre, sadakat yükümüne aykırı davranan eşin bu davranışı, esas olarak aileye, topluma karşı davranıştır: "Tüm ailelerde eşlerden birinin diğerine karşı incitici sözlerde bulunması sadece bu söze muhatap olan kişiyi ilgilendirirken, eşlerden birinin sadakatsiz tutumu aile boyutlarını aşarak toplumun tümüne karşı yapılmış olumsuz bir davranış niteliği kazanır"(Y.2.H.D. 20.01.1986 tarihli kararı)⁽⁷⁾. Yargıtay bir başka kararında, açıkça, "kocanın başkasıyla zinada bulunması, doğrudan doğruya kadına (karısına) karşı işlenen bir eylem değildir. Başka bir deyimle, kocanın sadakatsiz tutumu ile kadının çevrede zor duruma düşmesi arasında uygun sonuç bağı yoktur"⁽⁸⁾ demiştir. Bu durumda, kocanın sadakatsizliği "aile birliğine karşı sadakatsizlik"⁽⁹⁾ olacaktır. Bu anlayış çerçevesinde, kadının cinsel kimliği aile ve topluma bağlanmaktadır.

2. Kocanın sadakatsizliğini (kadına değil) aileye ve toplumun tümüne karşı yapılmış sayan Yargıtay, bazı kararlarında kadını tam anlamıyla kimliksizleştirerek, "kocanın başka kadınla ilişki kurması kadın için şöhret kırıcı bir sebep sayılamaz"⁽¹⁰⁾ demiştir. Bu karar-

lardan birinde, "randevuculuk... gibi toplumun hoşgöremeyeceği hareketlerin" şöhret kırıcı neden olduğu belirtilmiştir⁽¹¹⁾.

Yargıtay erkeğin (kocanın) sadakatsizliğini kadın için şöhret kırıcı, çevrede zor duruma sokan bir neden olarak görmüyor. Buna karşın, Yargıtay, kadının, sadakatsizliği bir yana, tecavüze uğramasını dahi erkek (koca) açısından "çekilmez bir durum" olarak nitelendiriyor⁽¹²⁾: "Türk toplumu, karısı böyle bir duruma düşen (ırzına geçilen) kocadan, onu şefkatle bağrına basmayı beklemes. Aksine kocanın bunu hoşgörüsü ile karşılaşması toplum içindeki değerinin yitirilmesine yol açar. Bu yargı giderek onu herkesin gözünden düşürür. Öte yandan eşinin isteği dışında da olsa başka biri tarafından ırzına geçilmesi hali, kocada istemeyerek de olsa eşine karşı tiksinti ve benzeri duyguların doğumuna yol açar"⁽¹³⁾.

3. Yargıtay'ın cinsel sadakatsizliği Medeni Hukuk alanında aileye, giderek topluma karşı bir davranış olarak gören, erkeğin sadakatsizliğini kadın için şöhret kırıcı bulmayan ama kadının ırzına geçilmesini dahi erkeğin toplum içindeki değerini kaybettiren bir neden sayan anlayışı, özünde, Türk Ceza Kanunu'ndaki zina suçuna ilişkin düzenlemeyle aynı düzeydedir.

Türk Ceza Kanunu (TCK) zina suçunu "Adabı Umumiye ve Nizamı Aile Aleyhine Cürümler" başlığı altında düzenlemiştir. Yani, eşinden başka bir kişiyle cinsel ilişkide bulunan erkek ya da kadın, esas olarak aileye karşı suç işlemiş sayılmaktadır.

Ancak, evli kadının zina suçunu işlemiş sayılması için kocasından başka bir erkekle bir kere cinsel ilişkide bulunması yeterken (TCK md.440), evli erkeğin aynı suçu işlemesi için "karısı ile birlikte ikamet et-

mekte olduğu evde yahut herkesçe bilinecek surette başka yerde karı koca gibi geçinmek için başkası ile evli olmayan bir kadını tutmakta..." olması gerekir (TCK md.441).

Ceza Hukukunda erkeğe tanınan bu ayrıcalık açıklanırken ileri sürülen en önemli gerekçelerden biri şöyledir: Erkek, karısından başkasıyla cinsel ilişikide bulunduktan sonra karısına duyduğu şefkat ve sevgiyi koruyabilme yeteneğine sahiptir; kadın için aynı şey söylenemez, kadın zina fiili ile evlilikten kopabilir ve aile yükümlülüğünü ihmal edebilir. Aldatılmış koca kamuoyunda şerefsiz ve gülünç bulunur, aldatan koca ise çapkın olarak nitelendirilir⁽¹⁴⁾.

TCK'daki kadını cinselliğinden kopartan bu düzenlemeyle, aynı anlayışı Medeni Hukuk alanına sokan Yargıtay kararları kadının özgül cinsel kimliğini yoketme işlevi görmektedir.

4. TCK kişiye karşı işlenen cinsel suçları, örneğin ırza geçme, ırza tasaddi gibi suçları genel ahlaka ve aile düzenine karşı işlenen suçlar başlığı altında düzenlemiştir.

Düzenlemelerin genel başlığı, korunmak istenen hukuki yararın suçun mağdurunun kişiliğinden çok genci adap ve aile düzeninde arandığını göstermektedir.

Öte yandan, cinsel suçlara ilişkin düzenlemeler incelendiğinde, erkek cinsellik anlayışının egemen olduğu, aslında yasanın erkek davranışlarının değişik biçimlerine göre ceza biçtiği ve kadının bu davranışlar karşısında yaşadıklarını dikkate almadığı görülür.

Irza geçme suçunun işlenmiş sayılması için erkeğin cinsel organının mağdurun vajina ya da anüsüne

kısmen⁽¹⁵⁾ veya tamamen girmesi gerekir. Eğer erkek, cinsel organını kadının vajinasına/anüsüne ithal etmeksizin, cinsi arzusunu tahrik ve tatmine yönelik hareketlerde bulunursa, işlenen suç ırza geçme değil, ırza tasaddi suçu olacaktır. İkinci suçun cezası birinci suçun cezasından daha hafiftir. Ayrıca, erkek, suçu oluşturan icra hareketlerine başladıktan sonra elinde olmayan nedenlerle tamamlayamamışsa, daha hafif ceza ile cezalandırılacaktır. Örneğin, erkek, ırzına geçme kasdıyla kadının odasına girmiş, üzerine çullanmış, öpmüş, sıkıştırmış, külotunu indirmiş, cinsel organını sokmak üzereyken yakalandığı için hareketini tamamlayamamışsa cezası yarıdan üçte ikiye kadar indirilebilecektir. Erkek, ırzına geçme kasdı olmaksızın kadının odasına girmiş, üzerine çullanmış, külotunu indirmiş, sürekli öpmüş, sıkıştırmışsa, ırza geçme değil, ırza tasaddi suçunu işlemiş olacaktır. Eğer, örneğin kadının külotunu indirirken yakalandığı için hareketlerini tamamlayamamışsa, cezası yine yarıdan üçte ikiye kadar indirilebilecektir.

Görülüyor ki, yasa ırza geçme ve ırza tasaddi suçlarını düzenlerken esas olarak erkeğin⁽¹⁶⁾ kasdını ve davranışlarını gözönünde tutmuştur. Kadının⁽¹⁷⁾ cinsel özgürlüğü, vücut bütünlüğü, o anda yaşadıkları ceza tayininde belirleyici olmamıştır. Yukarıda verdiğimiz örnekte, odasına girilen, üzerine çullanılan, külotu indirilen, öpülen, sıkıştırılan kadın, ister erkek o anda yakalandığı için (ırza geçme - eksik kalış), ister erkeğin böyle bir kasdı bulunmadığı için (ırza tasaddi) erkeğin cinsel organı vajinasına girmemiş olsun, aynı kötü anı yaşayacak, cinselliği, vücut bütünlüğü, kişiliği aynı düzeyde ve oranda ihlal edilmiş olacaktır. Ama, erkeğe, kasdına ve davranışına göre daha az ya da daha çok ceza verilebilecektir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, Türk Ceza Kanunu ırza geçme ve ırza tasaddi suçlarını genel adaba karşı işlenmiş suç saymıştır. Yasanın sistematığı içinde kalırsak, genel adaba karşı ne önem ve ciddiyette cinsel suç işlendiği belirlenirken esas olarak erkek cinsellik anlayışı egemen olmuştur: Erkek cinsel organının vajinaya/anüse girmesi, genel adabı, girmemesinden çok daha fazla ihlal eder. Erkeğin başladığı icra hareketlerini elinde olmayan nedenlerle bitirememesi halinde genel adap daha az ihlal edilir⁽¹⁸⁾. Erkek ırza geçme kasdının bulunup bulunmaması da genel adabın ihlalinde bir ölçüdür. Yasa, böylece, kadından da cinsel özgürlüğünün, vücut bütünlüğünün, kişiliğinin ihlali ölçüsünü aynı kıstaslarla değerlendirmesini istemiş olmaktadır.

Öte yandan, ırza geçme ya da ırza tasaddi suçlarının işlenmiş sayılması, yani genel adabın ihlal edilmiş olması için, kadının erkeğe karşı direnmesi ya da direnemeyecek durumda bulunması⁽¹⁹⁾ gerekmektedir. çünkü, her iki suç da, ancak erkek cebir, şiddet ya da tehdit yoluna başvurmuşsa⁽²⁰⁾ oluşacaktır. kadının sözlü olarak ya da davranışlarıyla rızası olmadığını belirtmesi yeterli değildir, fiilen direnmesi, bir de şiddete maruz kalması ama direnmesi gerekmektedir. Yasa cebir, şiddet, tehdit arayan düzenlemesinde erkek cinsellik anlayışını bir kere daha ifade etmiştir: Fiilen direnmeyen kadının ırzına geçilmesi, genel adabı, bir suç işlenmiş sayacak kadar ihlal etmez.

Erkek cinsellik anlayışının bir başka toplumsal ifadesi de kızlık zarına verilen önemdir: Kızlık zarı "bir kadının şeref, haysiyet sembolüdür" ve onun "evlenebilme şansına etkilidir"⁽²¹⁾. Hukukumuz da kızlık zarına ayrı bir önem vermiştir: Evlendiği kadının bakire

olmadığını bilmeyen erkek (koca), MK 116/2 maddesine dayanarak, kadında olması gereken önemli bir vasıfta hataya düştüğü gerekçesiyle evlenmenin iptalini isteyebilir⁽²²⁾; Bir kadının ırzına geçen ya da ırzına tasaddide bulunan erkek, bu fiiliyle aynı zamanda kadının kızlık zararını da yırtmışsa, cezası arttırılır (TCK md. 418/2). TCK'daki bu düzenleme çerçevesinde, ırzına geçilen ama kızlık zarı yırtılmayan kadının, kızlık zarı yırtılan kadından daha az maddi-manevi ızdırap duyması, o anı daha az kötü yaşaması gerekmektedir.

Türk Ceza Kanunu ırza geçen/ırza tasaddide bulunan erkeklerle, ırzına geçilen/ırzına tasaddide bulunan kadın için bir mutlu son da öngörmüştür: Irza geçen/ırza tasaddide bulunan erkek ve ırzına geçilen/ırzına tasaddide bulunan kadın birbirleriyle evlenirlerse, kovuşturma veya muhakeme yapılamayacak, eğer ceza verilmişse cezanın infazı tecil edilecektir (TCK m.434). Böylece, erkek ırzına geçtiği kadının gönlünü kazanarak genel adaba uygun bir aile düzeni kurma⁽²³⁾ olanağı, kadın da ırzına geçen erkeklerle evlenerek ihlal edilmiş namus ve şerefini⁽²⁴⁾ yeniden kazanma şansı bulmaktadır.

II. KADININ AİLE İÇİNDEKİ ROLÜNE BAĞLANAN CİNSELLİĞİ

Yazımızın giriş bölümünde, Medeni Kanun'un evlilik birliğini kadın ve erkeğe belirlenmiş roller biçerek düzenlemiş olduğunu belirttik. Erkeğin rolü ev dışında çalışarak para kazanmak, kadının rolü de, çocukların, evin bakımını sağlamaktır. Kadının rolü evin işlerini yönetmek, gücü yettiğinde kocasına yardımcı ve danışman olmaktır. Kadına biçilen rolün bir yanı

da çocuk doğurmak, nesli devam ettirmek, yani "insanın yeniden üretimini sağlamak" tır.

İşte, hukukumuzun kadına biçtiği bu rolle ona yüklediği cinsel kimlik arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

1. Medeni Kanunun 153. maddesindeki "kadın müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir" hükmü, kadına biçilen rolün onu evlilik birliği içinde ikincil konuma soktuğunu açıkça ifade eder.

Kadının evlilik birliği içindeki ikincil konumu cinsellik alanında da değişmez. Yargıtay 2.H.D. 11.11.1985 tarihli kararında, "Evlenmenin sosyal amacı dışında nesli devam ettirme ve cinsel arzuları tatmin etme gayesi vardır (...) Ne var ki, evlilik birliği içinde cinsel ilişkiyi gerçekleştirmesini doğal olarak kocadan beklemek insanın ve eşyanın tabiatına uygun bir davranıştır"⁽²⁵⁾ diyerek, kadının cinsellik alanındaki ikincil konumunu vurgulamıştır.

2. Kadına biçilen rol ve evlilik birliği içindeki ikincil konumu, onun kendi vücudu ve cinselliği üzerinde tek söz sahibi olmasını da engeller.

Hukukçu yazarlar, MK 151/2 maddesiyle eşlere yüklenen "Evlilik birliğinin mutluluğunu sağlama" hükmünün cinsel yakınlaşma ödevini de kapsadığını belirtirler⁽²⁶⁾. Böylece, kadının erkeğin (kocanın) cinsel isteklerini olumlu karşılama ödevi doğmaktadır. kadının cinsel ilişkiyi istememesi, fakat erkeğin (kocanın) zorla cinsel ilişkide bulunması durumunda ırza geçme suçu oluşmaz⁽²⁷⁾. Bir başka anlatımla, yasal düzenleme çerçevesinde, evli kadın kocasının kendisine tecavüz ettiğini ileri süremez.

Evli Kadın, yasal koşulları bulunsâ bile, kocasının izni olmaksızın, kendi isteği ile gebeliğini sona erdiremez, dahası, kocasının izni olmaksızın sterilizasyon ameliyatı yaptıramaz⁽²⁸⁾.

Hukukumuz açısından sadece evli kadın, o da kocasının spermiyle, yapay döllenebilir⁽²⁹⁾. Evli olmayan kadın çocuk sahibi olmak isterse yapay döllenme yoluna başvuramayacak, mutlaka bir erkekle cinsel ilişki kurarak dölenecektir. Ancak, kadının (annenin) doğurduğu çocuk üzerindeki velayeti kendiliğinden oluşmaz. Önce çocuğa kayyum atanır (MK md.298). Sonra, mahkeme kararıyla velayet anneye verilebilir, ama verilmeyebilir de. Velayet anneye verilse bile, çocuğun malları üzerindeki hakları yine mahkeme kararıyla tayin edilir (MK md. 314).

3. Kadına biçilen rolün bir etkisi de, bu rol nedeniyle evlilik süresinde servet birikimi yapamayan kadının (dipnot 2), kişisel serveti ya da geliri yoksa, istemediği bir evliliği ekonomik kaygılarla devam ettirmek zorunda kalmasıdır.

Boşanmayı erkek (koca) istiyorsa, kadın boşanma sebebine yer vermemek için çoğu kez aşağılanan bir konuma girecektir.

Örneğin, ırzına geçilmemesini sağlayacaktır (nasıl olacaksa?). Çünkü, Yargıtay bu durumda erkeğin (kocanın) "olayın toplum içinde meydana gelecek sonuçlarına katlanmaya zorlanmasının düşünülemeyeceği", "bu şartlar altında (erkeği) ortak hayatı devam ettirmeye zorlamanın haksızlık olacağı" görüşündedir ve boşanmaya hükmetmektedir (dip not 12'deki kararlar).

Kadın dayak yemeyi de göze alacaktır. Erkekten (kocasından) dayak yiyen kadın evi terk edebilir.

Bu, evi terk için haklı bir nedendir. Ancak, erkek (koca) MK: 132. maddedeki koşullara usule uygun olarak kadına eve dönmesini ihtar ederse, boşanmak istemeyen ve boşanma sebebine yer vermemek istemeyen kadın şu üç yoldan birini izlemek zorunda kalacaktır: 1. Eve döndüğü takdirde "muhakkak ve mutlak"⁽³⁰⁾ yeniden dayak yiyeceğini, bu nedenle dönmediğini kanıtlayacaktır⁽³¹⁾; 2. Dayak yediği tarihle ihtar tarihi arasındaki sürenin, dayağın etkisini ortadan kaldırmayacak kadar kısa olduğunu iddia edecektir⁽³²⁾; 3. Yeniden dayak yemeyi göze alarak eve dönecektir.

Kadın, davranışlarını, mahkeme kararlarında da titizlikle korunan yerleşik erkek değerlerine göre ayarlayacaktır. Eğer, erkeğin (kocanın) kusuru olmasızın, kadının bir başka erkekle ilişkisi olduğu şaiyası çıkarsa, bu ilişki kanıtlanmasa bile mahkeme boşanmaya hükmedebilir⁽³³⁾. Örneğin, kadın "komşularının ikazına rağmen sürekli taksiyle dolaşırsa"⁽³⁴⁾, "kocasının bulunmadığı sırada bir erkeği eve alırsa"⁽³⁵⁾, "meslek arkadaşı kadın öğretmenle lezbiyen ilişkiler içinde olduğuna dair zan, tahmin ve dedikodulara dayalı iddialar çıktığı halde, kocasının isteğine ve ikazına rağmen bu arkadaşıyla ahabaplık etmeyi kesmezse"⁽³⁶⁾ ve bu nedenlerle hakkında şaiya çıkarsa, mahkeme boşanmaya hükmeder. Kadının "bir erkekle pastahanede, gazi-noda beraber olması, birlikte içki içip resim çektirmesi, ona imzalı resmini vermesi, evine gitmesi" haysiyetsiz bir hayat sürdüğünü gösterir⁽³⁷⁾. "Genel yerlerde (oynamak, başka çirkin hareketlerde bulunmak, şarkı söylemek gibi evli bir kadının) ağırbaşlılığıyla asla bağdaşmayan davranışlar" da boşanmaya yol açar⁽³⁸⁾.

Kadın, kocasının bir başka kadınla ilişkisi olduğunu ileri sürerek ayrı mesken edinemez. Çünkü,

MK. 162. maddeye göre, kadının ayrı mesken edinebilmesi için şöhretinin ciddi şekilde tehlikeye düşmüş olması gerekir. Oysa, Yargıtay kararına göre, "kocanın başka kadınla ilişki kurması, kadın için şöhret kırıcı sebep" sayılmaz⁽³⁹⁾.

SONUÇ

Türk Hukuku kadının özgül kimliğini parçalamış, ona aile ve topluma bağlı toplumsal ve cinsel kimlik biçmiştir. Kadının, özellikle evlenmekle büründüğü bu yeni kimliğin unsurlarını da toplumdaki egemen erkek değerleri belirlemektedir. Kadına evlilik birliği içinde verilen ikincil rol, bu role bağlı olarak kocaya tanınan ayrıcalıklar kadın-erkek ilişkilerinde erkek egemenliğinin temelini oluşturur.

Kadının bu toplumsal konumu içinde, cinselliği vücudundan ve beyninden kopartılmış, aile içindeki rolüne ve toplumdaki egemen erkek anlayışına/değerlerine uygun olarak biçimlendirilmiştir.

Medeni Kanun'un aileye ilişkin düzenlemesi, kadını evlilik birliği içinde ikincil konuma, koca egemenliği altına sokuyor. Ceza Kanununun cinsel suçlara ilişkin düzenlemesi kadını aşağılıyor.

Kadının özgül kimliğine sahip olabilmesi için tüm bu düzenlemelerin değiştirilmesi kaçınılmazdır.

DİPNOTLAR

- (1) Hukukumuzda ailenin içerik ve kapsamını belirleyen, tanımlayıcı bir yasa hükmü bulunmamaktadır. Buna karşın, genel olarak hukukcu yazarlar aileyi karı kocadan oluşan "evlilik birliği" temelinde tanımlamaktadırlar: Dar anlamıyla aile, karı ve kocadan oluşan topluluktur, bu topluluğa çocukların katılması daha geniş anlamda aileyi, aynı çatı altında yaşayan ve aynı otoriteye tabi kişilerin (kan hısımları, sıhri hısımlar...) katılması en geniş anlamıyla aileyi oluşturur. (Hatemi/Serozan, Aile Hukuku, İstanbul 1993, sf.1.vd.; Turgut Akıntürk, Aile Hukuku, Ankara 1978, 3.bası, sf.6; Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, Aile Hukuku, İstanbul 1986, 3.bası, sf.4; Bülent Köprülü/Selim Kaneti, Aile Hukuku, İstanbul 1989, 2.bası, sf.3; Bilge Öztan, Aile Hukuku, Ankara 1983, 2.bası, sf.2)

Aile kavramını, Medeni Kanun öyle tanımlamadığı halde, sadece, aralarında kan bağı veya evlilik bağı bulunan topluluklara indirgeyen bu anlayışı uygun bulmuyoruz. Bu anlayış, örneğin dini nikahla biraraya gelmiş ya da fiilen birlikte yaşayan kişileri hukuki açıdan aile kavramı dışında tutmakta, onların, örneğin aileyi koruyucu düzenlemelerden yararlanabilmelerini olanaksız kılmaktadır. Üstelik, bu anlayış hukuk alanındaki aile kavramına ilişkin gelişmelere de ters düşmektedir (Tekinay, kan bağı veya evlenme ile birbirine bağlı olan fertlerden oluşan bir aile tanımından kaçınmanın yerinde olduğunu belirtir-Selahattin Sulhi Tekinay, Türk Aile Hukuk, İstanbul 1990, 7.bası, sf.2).

Medeni kanun (ve diğer yasalar) evlilik birliği temeli olmayan birliktelikleri "aile" kavramının dışında bırakmamakla birlikte, esas olarak evlilik birliği temelinde oluşan aileye hukuki düzenleme getirdiği için, biz de yazımızda bu düzenleme çerçevesinde, zorunlu olarak, aile derken evlilik birliğini anlattık.

- (2) Medeni Kanun erkeğe (kocaya) çalışmak, para kazanmak ve eve bakmak rolünü biçmiştir (md.152/2). Bu rol erkeğin, eğer kazancı ev giderlerinin üzerindeyse, sermaye birikimi yapmasını sağlar. Erkek ev işlerinden, çocuk bakımından kurtulmuştur. Kadın zamanının büyük bölümünü bu konulara hasrederken, aynı zaman diliminde erkek ev dışında çalışır. Ancak, kadın ev yönetiminde harcadığı emeğini paraya çeviremez, erkek ise ev giderlerinden artan gelirini kişisel birikime dönüştürebilir. Erkeğin servet birikiminin temelinde kadının ona ev dışında çalışma olanağı sağlaması yatar. Ama kadın kendi emeği-

nin de katkısıyla oluşan birikiminden pay isteyemez, alamaz. Üstelik, kadın, eğer gerekli bilgi ve yeteneği varsa, erkeğin (kocanın) iş hayatında ona düşünsel ya da bedensel emeğiyle yardım etmekle yükümlüdür (MK. md. 153/II). Kadın, bu emeğine karşılık, ancak "olağan yardım sınırını aşan katkısı varsa", ücret isteyebilir (Tekinay, sf.315; Akıntürk, Af.113).

- (3) Kadın, evlilik birliğini ancak "evin daimi ihtiyaçları"yla sınırlı olarak temsil edebilir (MK.155).
- (4) Erkek egemenliğini hukuk alanına aktaran bu yasal ayrıcalıkların temelinde, kadının doğal ve toplumsal zayıflığının bulunduğu ileri sürülür (Öztan, sf.7; Akıntürk, sf.10; Feyzioğlu, sf.16) Yargıtay 2. H.D. 14.11.1955 tarihli kararında, kadının koca yararına olarak üçüncü kişilere karşı borç altına girebilmesi için sulh yargıcının muvafakatini arayan M.K. 169/II. maddesini, "...yaradılışı ve ailedeki durumu itibariyle kocasına ve onun alacaklılarına karşı mukavemeti zayıf olan kadını" korumak amacıyla açıklamıştır (Atasoy/Yazıcı, Şahıs, Aile ve Miras Hukuku ile ilgili Yargıtay Tatbikatı, Ankara 1970, sf.882). Kimi yazarlar, erkeğe (kocaya) para kazanıp, eve bakma gibi ağır bir sorumluluk verildiği için, ona öncelik tanıyan hükümlerin eşitlik ilkesine aykırı olmadığını belirtirler (Köprülü/Kaneti, sf.11). Hatemi ise, "insan hakları açısından kadına yoksunluk getirmeyen bu düzenlemelerin" eşitlik ilkesine aykırı olmadığını ileri sürer (Hatemi/Serozan, sf.22).

Buna karşılık, belirtilen düzenlemelerin Medeni Kanun'da olması gereken kadın-erkek eşitliğine aykırı oldukları ve değiştirilmeleri gerektiği de vurgulanmaktadır (Tekinay, sf.299 vd.; Haluk Burcuoğlu, Atilla Altop, Samim Unan, Çağdaş Aile ve Sorunları, sf.4 vd.; Aydın Zevkililer, Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku-Aile Hukuku, Diyarbakır 1992.)

Biz anılan düzenlemeleri, y karıda belirttiğimiz gibi, eşitsizliğin ötesinde, kadına erkek egemenliğine tabi toplumsal kimlik biçen (Kadını kimliksizleştiren) düzenlemeler olarak görüyoruz. Bu düzenlemeler içinde kadını erkek (koca) egemenliği altına sokan en önemli maddeler, kadın ve erkeğe ayrı roller öngören 152 ve 153. maddelerdir. Erkek ve kadın arasındaki rol farklılaşması kaldırılmadıkça, sağlansa bile eşitlik çok fazla bir anlam taşımayacaktır.

- (5) Hatta Y.2.H.D. 20.01.1986 tarihli kararına göre, aile "devletin çekirdeği"dir (Namık Yalçınkaya/Şakir Kaleli, Yeni Boşanma Hukuku, 1988, sf. 1343).
- (6) Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2.5.1985, 20.10.1986, 9.11.1985, 19.2.1985, 24.1.1985, 16.11.1982, 14.1.1981 (kararlar, Yalçınkaya/Kaleli'den alınmıştır; Sırasıyla, Sf. 1233, 1254, 1264, 1267, 1268, 1279, 1279).
- (7) Yalçınçakaya/Kaleli, sf. 1343
- (8) Y.2.H.D., 6.7.1973 tarihli kararı (Yalçınkaya/Kaleli, sf.678)
- (9) HGK. 25.12.1987 tarihli kararı (İlmi ve Kazai İçtihatlar, Ocak 1988, sf. 5400); Y.2.H.D. 9.5.1983 tarihli kararı (Yalçınkaya/Kaleli,sf. 1357).

- (10) Y.2.H.D. 30.4.1974 (YKD, 1975 say, 6, sf.60), Y.2.H.D. 7.5.1973 (İlmi ve Kazai İçtihatlar, 1973 sf.2633) ve Y.2.H.D. 12.2.1972 (İstanbul Barosu Dergisi, 1973, sf. 448) tarihli kararları.
- (11) Y.2.H.D. 30.4.1974 tarihli kararı (dip not 10).
- (12) Y.2.H.D. 17.11.1983 ve Y.2.H.D. 1.3.1976 tarihli kararları (Yalçınkaya/Kaleli, sf.1331-1332).
- (13) Y.2.H.D. 1.3.1976 tarihli kararı (tip not 12).
- (14) Ayhan Önder, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, İstanbul 1991, 3.bası sf.458; Faruk Erem/Nevzat Toroslu, Türk Ceza Hukuku, Özel Hükümler, Ankara 1983, 3.bası, sf.353, Yazarlar zinanın suç olma niteliğini korumasına karşı çıkmamakta, kadın-erkek eşitsizliğini eleştirmektedirler. Anayasa Mahkemesi 28.11.1968 (3/56) ve 2.3.2967 (30/9) tarihli kararlarıyla kadının ve erkeğin zinasını düzenleyen TCK 440 ve 441. maddelerinin tek başlarına, birbirlerinden bağımsız olarak ayrı ayrı Anayasa'ya aykırı olmadıkları yönünde karar vermiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, kendisinden öyle istendiği halde, bu maddeleri birlikte ele almamış, Anayasa'ya aykırılığı bu açıdan incelemekten kaçınmıştır. Biz, evli kadın ya da erkeğin eşinden başka biriyle giriştiği cinsel ilişkinin suç olarak nitelendirilmesine son verilmesi gerektiği inancındayız.
- (15) Bu durum bazı mahkeme kararlarında ırza geçmeye tam teşebbüs olarak nitelendirilmektedir (Önder, sf.321 vd. Yazar, ırza geçme suçunda tam teşebbüs halinin mümkün olmadığını, cinsel organın vajina/anüse kısmen girmesiyle suçun tamamlandığını savunmaktadır).
- (16) Irza geçme suçu ancak bir erkek tarafından kadın veya erkeğe karşı işlenebilir. Irza tasaddi suçunu kadın ya da erkek bir kadın ya da erkeğe karşı işleyebilir. Biz, yazının konusu bakımından erkeğin kadına karşı işlediği suç üzerinde durduk.
- (17) Dipnot 16.
- (18) Erkek başladığı icra hareketlerini kendi isteği ile bitirmezse, örneğin ırza geçme suçu değil, artık ırza tasaddi suçu oluşacaktır. Yasa, bir kere daha erkeğe şans tanıyor.
- (19) Akıl veya beden hastalığı, kadının kendini bilemeyecek kadar sarhoş olması, baygın olması, uyuşturucu kullanarak kendinden geçmiş olması, erkeğin hile ile kadını direnemez hale getirmiş olması gibi.
- (20) Onbeş yaşını bitirmemiş bir kadınla rızasıyla da olsa cinsel ilişki kurarsa ırza geçme suçunu işler (TCK 414/1). Yasa, onbeş yaşını bitirmemiş kadının rızasını geçerli saymamış, onunla cinsel ilişki kuran erkeğin fiilinde cebir unsurunun bulunduğunu varsaymıştır (mefruz, cebir). Erkek cebir, şiddet kullanırsa, bu fiili ağırlaştırıcı sebep teşkil eder (TCK 414/2). Onbeş yaşını bitirmiş fakat reşit olmayan bir kadınla rızasıyla da olsa cinsel ilişki kuran erkek TCK 416/son maddesindeki "küçük-

lerle cinsi temas" suçunu işler. Erkek cebir, şiddet, tehdit kullanmışsa ırza geçme suçu oluşur (416/1). İrza tasaddi suçunda, kadın 15 yaşını bitirmemişse, rızası olsa da erkeğin fiili suçtur. Cebir ve şiddet ağırlaştırıcı sebeptir (TCK 415). Kadın 15 yaşını bitirmişse, erkeğin cebir, şiddet kullanması gerekir (TCK 416/2).

- (21) Önder, sf. 332. Aynı gerekçe TCK 423. maddesinde düzenlenen "Alacağım diye kandırıp kızlık bozma" suçunda görülür.
- (22) Y.2.H.D. 6.7.1968 tarihli kararı (Atasoy/Yazıcı, sf.174).
- (23) Erkek zamaşımı süresi içinde kusuru ile boşanmaya sebep olursa, kamu davası kaldığı yerden yürür, cezanın infazı tecil edilmişse, ceza çektirilir (TCK md.434).
- (24) Önder, sf. 334. İrzina geçilen kadının namus ve haysiyetinin ihlal edildiği görüşü yaygındır. Buna karşılık, ırza geçen erkeğin namus ve haysiyetini kaybettiği söylenmez. Kadını aşağılayan bu erkek bakış açısına Yargıtay kararlarında da rastlanır (dip not 12'de anılan kararlar).
- (25) Yalçinkaya/Kaleli, sf. 1329
- (26) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Türk Medeni Hukuku, C.II, Aile Hukuku, İstanbul 1965, 5.bası, sf.97; Öztan, sf. 106; köprülü/Kaneti, sf.12; Akıntürk, sf.104; Zevkliler, sf.539.
- (27) Önder, sf.303
- (28) 24.5.1983 tarihli ve 2827 no.lu Nüfus Planlaması Hakkında Kanun md. 4,5 vd 6. Konu ile ilgili olarak, Erdener Yurtcan, Türk Hukukunda Kürtaj ve Uygulaması, İstanbul 1990, 2.bası.
- (29) Hatemi/Serozan, sf. 286 vd.
- (30) Y.2.H.D. 23.9.1974 tarihli kararı (Yalçinkaya/Kaleli, sf.1025).
- (31) Y.2.H.D. 24.2.1986 tarihli, Y.2.H.D. 13.3.1986 tarihli kararları (Yalçinkaya/Kaleli, sf.1015).
- (32) Y.2.H.D. 27.1.1986 tarihli, Y.2.H.D. 9.12.1985 tarihli, Y.2.H.D. 28.6.1983 tarihli, Y.2.H.D. 8.11.1973 tarihli kararları (Yalçinkaya/Kaleli, sırasıyla sf. 918, 919, 928).
- (33) Y.2.H.D. 27.2.1986 tarihli, Y.2.H.D. 30.3.1978 tarihli kararları (Yalçinkaya/Kaleli, sırasıyla sf. 1263, 1281, 1285)
- (34) Y.2.H.D. 4.2.1986 tarihli kararı (Yalçinkaya/Kaleli, sf.1264)
- (35) Y.2.H.D. 27.2.1986 tarihli kararı, dip not 33.
- (36) Y.2.H.D. 4.11.1985 tarihli kararı (Yalçinkaya/Kaleli, sf. 744 dip not 1605).
- (37) Yalçinkaya/Kaleli, sf. 747
- (38) Y.2.H.D. 27.6.1983 tarihli kararı (Yalçinkaya/Kaleli, sf. 1357)
- (39) Dipnot 10'da anılan kararlar.

KADIN VE ŞİDDET

Canan ARIN*

Türkiye’de kadınlara yönelik şiddet konusunda sağlıklı ve ayrıntılı istatistikler olmadığı için sözlerime, bu konuda ciddi ve ayrıntılı istatistikleri olan ülkelerin rakamları ile başlamak istiyorum.

A.B.D. de öldürülen on kadından dokuzu erkekler tarafından bu rakamın yarısı da birlikte oldukları erkekler tarafından öldürülüyorlar.⁽¹⁾

Gene A.B.D.de her yıl 4000 kadın, birlikte olduğu erkek tarafından ölümüne dövülüyor ve her altı dakikada bir kadının ırzına geçiliyor.⁽²⁾ Onbeş milyon kadın ise yaşamının herhangi bir safhasında kötü muameleye maruz kalıyor⁽³⁾. Her 18 dakikada bir kadın dövülüyor. Her yıl 3-4 milyon kadın dayak yiyor ve aile içi şiddetin ancak 1/100’ü resmi makamlara intikal ediyor.^(3A)

İngiltere’de her yedi kadından biri, birlikte olduğu erkek tarafından tecavüze uğruyor⁽⁴⁾.

* Avukat

Fransa'da şiddet kurbanlarının %95'i kadın ve bunların %51'i de birlikte oldukları erkek tarafından şiddete maruz kalıyor⁽⁵⁾.

Papua Yeni Gine'nin bazı bölümlerinde kadınların %67'si evlilik içi şiddet kurbanı⁽⁶⁾.

Avusturya'da 1985'teki 1500 boşanma davasının %59'unda kadınlara uygulanan şiddet boşanma nedenleri arasında destekleyici bir neden olarak yer alıyor⁽⁷⁾.

Güney Afrika'da her birbuçuk dakikada bir kadının ırzına geçiliyor ve yılda toplam aşağı yukarı 386.000 kadına tecavüz ediliyor⁽⁸⁾.

Bengladeş'te bütün cinayetlerin %50'sini kadınların, kocaları tarafından öldürülmesi teşkil ediyor⁽⁹⁾.

Hindistan'da resmi istatistiklere göre son üç yılda 11.259 kadın çeyiz nedeni ile öldürülmüştür ve bu rakamın çok düşük gösterildiği kabul edilmektedir⁽¹⁰⁾.

Koreli kadınların 2/3 den çoğu düzenli olarak kocalarından dayak yiyor⁽¹¹⁾.

Şangay'da ciddi yaralama ve ölümlerin %6'sı aile içi şiddetten kaynaklanıyor⁽¹²⁾.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre yalnızca Afrika'da sünnet edilen kadınların sayısı Seksen Milyon⁽¹³⁾.

İrlanda'da katolik kilisesi kuralları boşanmayı yasakladığı için kadınlara uygulanan şiddet ne kadar ciddi ve vahim olursa olsun önemsenmiyor ve boşanma nedeni olamıyor ve yine İrlandada kürtaj da aynı kurallar uyarınca yasak olduğundan her yıl binlerce kadın bu nedenle ölüyor.

Vietnam Savaşı sırasında A.B.D. askerlerinin cinsel taleblerinin yüksekliği, Tayland Hükümetinin

"Dinlenme ve Eğlence Merkezleri" kurmasına ve çok küçük yaştaki kız çocuklarının fahişeliğe zorlanmasına yol açmıştır.

Son olarak eski Yugoslavya'da, bir söylentiye göre 50.000 kadına sıradan tecavüz edilmiştir. Yeniden ordu askerlerinin yenilen ülke kadınlarına kitleler halinde tecavüzlerinin ne ilki ne de sonuncusudur eski Yugoslavya'da yaşananlar.

1988'de Türkiye'de Piar'ın yaptığı bir araştırmaya göre evli kadınların 3/4'ü kocalarından dayak yemektedir.

Boğaziçi Üniversitesi'nden Prof.Dr. Yılmaz Esmer'in yaptığı bir araştırmaya göre ise evli kadınların %41'i kocalarından en az bir kere dayak yemiştir. Birden çok dayak yediklerini söyleyenler ise 1/4'dir⁽¹⁴⁾.

Bu örnekleri çok daha fazla arttırmak mümkündür. Bütün bu örnekler, kadınlara uygulanan şiddetin ülke, yer ve sınır tanımaksızın ne kadar yaygın olduğunu göstermeğe yetip artıyor bile.

Peki şiddet nedir? Yani şiddet, yalnızca dayak atmak, ırza geçmek, fahişeliğe zorlamak, kadın ticaretidir. Yoksa başka çeşitleri de var mıdır?

"Kadınlara Karşı Şiddet" başlıklı "Birleşmiş Milletler Bildiri Tasarısı, 1991" şiddeti, "Kadında fiziksel, cinsel veya psikolojik herhangi bir zararla sonuçlanacak veya böyle bir zarara yol açma olasılığı bulunan, her alandaki herhangi bir davranış veya tehdit" olarak tanımlıyor. Bu tanım baz alındığında şiddet, aile içinde, birlikte olunan kadını dövme, onun ırzına geçme, kız çocuklarını daha kötü besleme, kız çocuklarını okutmama, çeyizle ilgili şiddet, kız çocuklarının sünne-

ti, mali açıdan ayrımcılık ve sömürüyü içeren her türlü fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddeti kapsar.

Toplumda kadına yönelik ırza geçme, cinsel suistimal, işyerinde cinsel taciz ve sindirme, kadın ticareti, baskı ve zorla yaptırılan fahişelik, kadını kamuoyu önünde küçük düşürücü, aşağılayıcı her türlü davranış, nerede olursa olsun devletin işlediği ve işlenmesine göz yumduğu fiziksel, cinsel ve psikolojik baskıyı içerir.

Bu yazıda, temel olarak, Britanya Sosyoloji Derneği'nin, "Savaş, Şiddet ve Sosyal Değişiklik" konulu 1985'teki yıllık konferansına verilen bildirilerden seçilerek hazırlanan, editörlüğünü Jalna Hamner ile Mary Maynard'ın yaptığı, "Kadın, Şiddet ve Toplumsal Denetim" başlıklı makaleler topluluğundaki makalelere gönderme yapılacaktır. Bu makalelerden ilki, şiddet ve kadınlara uygulanan şiddet konusunda çeşitli feminist görüşlerin özetlendiği ve Anne Edwards tarafından yazılan "Feminist Teoride Erkek Şiddeti: Cinsiyet / Toplumsal Cinsiyet Şiddeti ve Erkek Egemliği Değişen Kavramlarının bir Analizi" başlığını taşır ve konuyu çeşitli feminist görüşler açısından derli toplu açıkladığı ve bu yazının konusu ile örtüştüğü ve alışılmış açıklamaların dışında görüşlere yer verdiği için söz konusu derlemeye dayanılmıştır. Hareket noktası makaleleri okumaktan duyulan heyecanın olabildiğince çok insanla paylaşılması isteği diye de açıklanabilir⁽¹⁵⁾.

1978'de J. Hamner, "şiddetin sosyolojik tanımının, kadınları belirlenen bir biçimde davranmak veya davranmamağa zorlamak amacı ile (onlara) uygulanan şiddet ve şiddet tehdidini içermesi gerekir" diye yazıyordu⁽¹⁶⁾.

Nitekim, Kelly, Hudson, McNeil ve Jill Radford'un işaret ettikleri gibi şiddete maruz kalmak korkusu, kadınların hareket özgürlüğünü sınırlamaktadır⁽¹⁷⁾. Örneğin gece dışarıda dolaşma isteğine gem vurmak, yalnız başına belirli yerlere gitmemek gibi. Kadınlar bu korkuyu hem kendi deneyimlerinden, hem başka kadınların deneyimlerinden, hem haberalma veya iletişim ağlarından, hem polisin davranışlarından öğrenirler. Böylece, çevrelerindeki her şey onlara bir kadın için en emniyetli yerin evi olduğu fikrini aşılırlar⁽¹⁸⁾. Kadınlar, diğer erkeklerin şiddetinden korunmak üzere, tek bir erkeğe daha bağımlı hale gelirler. Buna bir de basın aracılığı ile, kadına uygulanan erkek şiddetinin devleti ilgilendirmedığı imajı ve gerçeği eklenince tablo tamamlanır.

Kenya'da, Merudaki St. Kizito erkek yatılı okulunda, 14 Temmuz 1991 gecesi 300'ün üzerinde erkek çocuk kızların yatakhanelerine saldırmışlar ve elektrikli kesip kızların korku ile arkasında toplandıkları kapıları kırmış ve 14 ile 18 yaş arasındaki 71 kızın ırzına geçmişlerdir. 19 kız kaçmağa çalışırken ölmüştür. Bütün bu olaylara erkek okulunun müdürü "bunların hepsi iyi çocuklardır, yalnızca birkaç kızın ırzına geçmek istemişlerdir" diyerek, kadınlara uygulanan saldırının devlet korumasının ne kadar dışında olduğuna güzel bir örnek oluşturmuştur⁽¹⁹⁾.

Anne Edwards kadınlara yönelik erkek şiddeti konusunda modern Batılı Feminist görüşlerin 1970'lerde ortaya çıktığına işaret ederek bu konudaki son on-onbeş yıllık gelişmeyi şöyle özetliyor⁽²⁰⁾:

Anne Edwards'a göre 1970'lerde yükselen ikinci feminist akım, ırza geçme ve aile içi şiddete dikkati çekmiş ancak bu şiddet biçimlerini, erkek egemenliğinin merkezi olarak görmemiştir. Onun yerine, Mo-

dern Batı Dünyası güçlerinin artık, kadınlar üzerinde ataerkil temel bir kontrol tekniği olmadığını kabul etmişlerdir.

Erkek egemenliğini, toplumun erkek ve kadın üyeleri tarafından olağan ve doğal kabul edilen çeşitli sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik kurumlar ve uygulamalarda yatıyormuş gibi görmüşlerdir.

Beauvoir'dan başlayarak kadınların baskı altında tutulması biyolojiye değil topluma, teker teker erkeklere değil erkeklerin yönettiği kurumlara, kadın ve erkek arasındaki psikolojik ayrılığa değil üretim ve yeniden üretimin sosyal yapısına, kutuplaşmasına veya ikiye bölünmüşlük olarak erillik ve dişillik kültürel yapısına yüklenmiştir.

Kısaca bu modern feminist düşünürler (Firestone, Millett, Mitchell ve Rowbotham) için, erkek gücünün kaynaklarını, erkeklerin daha fazla olan fiziksel kuvvetlerinden veya onlarda var olduğu iddia edilen saldırgan içgüdülerden çok çağdaş kapitalizmin belli başlı kurumlarında görmek daha mantıksaldı.

1972'de Millett (s.25) "..., askerlik, endüstri, teknoloji, üniversiteler, bilim, siyasal bürolar ve maliye, kısacası polisin zorlayıcı gücü dahil iktidara giden bütün yolların erkeklerin ellerinde olduğunu" yazıyordu⁽²¹⁾.

Anne Edwards, "gerçekten, bütün resmi ve hukuksal iktidar ve yetki kaynakları erkek tekelinde olduğuna göre, erkekler neden (hala) baskı için zorlamanın fiziksel araçlarına başvurma gereğini duyuyorlar" diye soruyor⁽²²⁾.

Bu dört feminist yazar, Edwards'a göre, Firestone'un onlardan biraz ayrılmasına rağmen, fiziksel zorlama veya modern ataerkilliklerde şiddet kullanımına özel bir gönderme yaparlar.

Bu erken ikinci dalga feminist klasik yazarlardan Mitchell ve Rowbotham, şiddetin kaynağını temel olarak kapitalizmin yapısında görürler.

Mitchell, analizini dört temel sosyal yapı etrafında geliştirir: Üretim, yeniden üretim, sosyalizasyon ve cinsellik. Bunları sosyal baskının önemli araçları olarak görür.

Rowbotham da, "erkek baskısının doğrudan metotlarından çok, cinsel işbölümü ve kadınların bilincinin erkek ideolojisi tarafından kültürel sömürgeleştirilmesi gibi, kapitalizmin sosyal yapısal özellikleri ile ilgilidir⁽²³⁾ demektedir. "Nitekim kapitalizmin baskıları ve ikilemleri, kadın-erkek ve yetişkin-çocuk ilişkilerinde şiddeti garantiler ve çoğunlukla da modern ailede gömülmüş veya bastırılmıştır"⁽²⁴⁾.

Firestone ise biyolojiye özellikle kadının yeniden üretme kapasitesine ağırlık verir ama gene de sosyal düzen ve erkek gücünün psikoseksüel ve kültürel temellere dayandığını ileri sürer⁽²⁵⁾.

Edwards'a göre, ırza geçme, 1970'lerin başında, en azından A.B.D.'de feminist bir konu idi. Bu eylem, kadınların, erkekler tarafından saldırılan çok özel bir kırılganlık alanıydı ve kadınların fiziksel ve cinsel varlıklarına yöneltilen temel bir "ihlal" idi. Fahişelik, kurtaj gibi diğer kavramların aksine ırza geçme, görüşleri ne olursa olsun, ister eşitlikçi, ister sosyalist, ister radikal feminist olsunlar bütün kadınların üzerinde tartışmasız birleştikleri bir noktaydı.⁽²⁶⁾

Bir kısım radikal feministler, tarih boyunca erkek cinsel şiddetinin kapitalizmde ataerkilliğin sürdürülmesine olan katkısını analiz ederler. Birçok toplumda, cinsellik, saldırganlık ve şiddet arasındaki yakın bağ, erkekliğin belli başlı unsurlarıdır, normal cinsel ilişki ile ırza geçme arasındaki fark yalnızca derece farkıdır, nitelik değil.

Radikal feministlerin ünlülerinden Susan Brownmiller'a göre ırza geçme, bütün erkeklerin bütün kadınları korku durumunda tutmak için uyguladıkları bilinçli bir sindirme yöntemidir.⁽²⁷⁾ Gene ona göre erkeğin cinsel organını korku yaratmak için kullanabileceğini keşfetmesi, tarih öncesi ateşin ve kaba taş baltaşının keşfi kadar önemli bir buluştur⁽²⁸⁾.

Brownmiller'a göre, erkeklerin, kadınlar üzerinde doğal bir hak olarak gördükleri saldırgan egemenlikleri, kültürel değer sistemimizin ta içinde yatar⁽²⁹⁾.

Nitekim ırza geçme, erkeklerin kadınlar üzerinde denetim kurma, pekiştirme, kendi güçlerini isbat etme, savaşlarda yenilen tarafı küçük düşürme amaçlarına hizmet etme işlevlerini gerçekleştirir. Erkek savaşlarda bedenini, kadınlara karşı silah olarak kullanır. Edwards, Griffin'den yaptığı bir alıntıda "Kültürümüzde iki ayrı cinsin farkı, erkek üstünlüğü ve kadının teslimiyeti aracılığı ile erotik ifadesini bulur. Bir kadının ırzına geçmekten zevk alan bir erkek, hiç şüphesiz en basit tensel hazzın verdiği zevkin çok ötesinde kuvvet ve zor kullanmanın zevkini tatmaktadır" diyor.⁽³⁰⁾

Günümüze daha yakın feminist teoriler, şiddetin analizi bakımından üç konuyu inceliyorlar:

- 1- Eril egemenliğin sürdürülmesinde zorbalık, kuvvet kullanımı ve şiddetin temel etmen olup olmadığı,
- 2- Şiddet ve güç kullanımının rolünü kabul edenler, erkek şiddetinin çeşitli biçimlerini ayrı bir olgu olarak mı yoksa genel örneğin veya uygulamanın bir parçası olarak mı görüyorlar,
- 3- Cinselliğin ve karşı cinse ilgi göstermenin (heteroseksüalitenin) toplumsal yapısının ta-

nınması ve bunların şiddet, güç ve kadınlar üzerinde erkek denetimi ile ilişkisi.

Edwards, çağdaş feminizmin dikkatini, erkeklerin, kadınlar üzerindeki iktidarının temel ögesi ve patriyarkada önemli rolü olan dişi ve erkek cinselliğinin toplumsal ve kültürel tanımlanma, biçimlenme ve icbar etme mekanizmalarına çevirdiğini söyler.⁽³¹⁾

Çağdaş feminist yazarlar çeşitli ideolojik biçimleri, özellikle romantik aşk, tek eşlilik, annelik ve kadınsılığı duygusallıkla, "özel" alan ile erilliğin başarı ve "kamusal" alan ile kültürel özdeşleştirilmesini, böylece erkeğin zorlayıcı ekonomik ve iktidar durumu ile kadının bağımlılığını tanımlamışlardır⁽³²⁾.

Kısaca bu ideolojik kavramlar toplumun temel kurumlarında uygulamalarla desteklenirken aynı zamanda onları desteklemektedir. Bu temel kurumlar evlilik ve aile-emeğin cinsiyete göre bölünmesi -ekonomik sistem,- hukuk ve devlettir.

1980'lerde feminist teorisyenlerin asıl ilgi alanları baskın ideolojilerin özellikle karşı cinse ilgi duyma, tek eşlilik, annelik ve özel alan-kamu alanı ikiye bölünmüşlüğü'nün araştırılmasıydı ki bu konular erkek egemenliğinin ve kapitalist ataerkilliğin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır.

Edwards'ın, Smarts'a atfen yazdığına göre, hukukta boşanmaya ilişkin teori ve uygulama, geleneksel aileyi ayakta tutmakta ve kadını bağımlılığa zorlama ideolojik fonksiyonuna yönelmektedir.⁽³³⁾

Hukuk ve devlet evlilik ve aile hukukuna çok daha doğrudan müdahale etmektedir.⁽³⁴⁾

Dobash ve Dobash'ın yaptıkları bir dizi yayında, bu nedenledir ki aile içinde kadına uygulanan şiddet ve ırza geçmeğe karşı devletin ve hukuk sisteminin duyarsızlığının, görmezden gelmesinin nedeni de

budur. Davalarda ırzına geçilen veya dövülen kadınların şikayetlerine konu olan erkekler yerine feminizm ve bu olguları dile getiren mağdurlar yarglanır.

Aynı uygulama Türkiye’de de mevcuttur. Bu satırların yazarı da, kadına aile içinde uygulanan şiddeti boşanma nedeni olarak mahkeme önüne götürdüğünde, şiddet uygulayan kocalar yerine feminizm ve şiddete karşı koyan kadınlar suçlanmağa çalışılmıştır. Onlar güzel güzel geçirirlerken "feministler kadınları baş kaldırmağa, dayağa isyana teşvik etmişlerdir!"

Rich ve Barry⁽³⁵⁾ heteroseksüalitenin bir kurum olarak incelenmesi gerektiğini savunmuşlardır. "Dişi cinsel köleliği" ve "Cinsel sömürgeleştirme"den söz etmişlerdir.

Çağdaş Batı Dünyasında, pornografi de feministlerce, erkek iktidarı ile erkeklerin tanımladığı ve empoze ettiği cinselliğin, şiddetin, kadının fiziksel ve cinsel sömürülmesinin sergilendiği diğer bir alan olarak görülmüştür. Heteroseksüalite ile erkek iktidarı ve kadınların kişiliksizleştirilmesi, nesneleştirilmesi ve aşağılanması arasındaki bağı açığa çıkarmada katkıları olmuştur.

Bir diğer feminist yazar Mac Kinnon’a göre cinsellik erkek egemenliğinin baskın sosyal alanıdır.⁽³⁶⁾ Yalnızca cinsel şiddet değil "heteroseksüalite, egemenliğin erotikleştirilmesi"dir. "Cinsellik, iktidardan ayırlamaz ancak burada iktidar temel öge olarak görülmektedir" der.

Ona göre şiddet, toplumsal olarak üretilmiş ve çoğunlukla da toplumsal olarak meşrulaştırılmıştır. Yoksa erkeğin biyolojik içgüdüsünün doğal ifadesi veya doğuştan gelen bir erkek özelliği değildir.

Kadınlara uygulanan şiddetin kaynağı ne olursa olsun, bunun, kadınlar üzerinde denetim sağlamanın etkili yolu olduğu tartışılmazdır.

Nitekim, Alberto Godenzi, "Cinsel şiddet - Yaşayanların ve Yaşatanların anlatımları ile" başlıklı türkçeye de çevrilen araştırmasında 38 yaşındaki bir erkeğin ırza geçme konusundaki çok gerçekçi şu tanımına yer vermiştir:

"Kadınlar ancak bir tecavüz olayından sonra hadlerini bilmeği öğrenirler"⁽³⁷⁾

İşte kadına uygulanan şiddeti, cinsel saldırıyı yani ırza tecavüzü en iyi açıklayan bir ifade. Kadına had-dini bildirmek! Erkeğin iktidarını pekiştirme. Erkeğe başkaldırdığı, kendisini bağımsız, özgür bir birey olarak gördüğünde uluslararası ve ulusal hukuk metinlerinde yer alan "eşitlik" ilkesinin sahiden var olduğuna inanmağa kalkıştığında kadının başına gelecek olay!

Cinsel şiddetin en ağır yaşandığı ortam da aile ortamıdır. Erkeğin mutlak egemenlik alanı! Evliliklerin %90'ında kadınların, kocaları tarafından ırzına geçilir.

Yakın tarihlere kadar evlilikte ırza geçmekten, daha doğrusu bu kavramı Ceza Yasalarına sokmaktan söz edilmez. Çünkü evlilik kadın cinselliğini meşru kullanım alanıydı. Hala pek çok ülkede böyledir. Kadın evlenmeği kabul etmekle kocasının cinsel taleplerini karşılamayı da kabul etmiş sayılıyordu. Erkek madem ki evin reisidir, madem ki para kazanmaktadır, madem ki eve para getirmektedir o zaman istediği zaman ve yerde ve istediği biçimde kadının bedeninden yararlanma hakkına sahiptir. Çünkü o beden erkeğin malı ve o da malında istediği gibi tasarruf yetkisine sahiptir. Aksi düşünülemez.

Erkeğin bu mutlak egemenlik alanına devlet dahi tecavüz edemez. Burası "özel" alandır.

İlk kez 1988'de İsveç Ceza Kanunu, evlilik içi ve dışı ırza geçme arasındaki ayrımı kaldırmış ve evli-

lik içi ırza geçmeyi suç saymıştır. Sonra onu çeşitli Avrupa ve bazı Amerikan Eyaletleri izlemiştir.

Burada "ırza geçme" nin ölçütü olarak kadının rızasının olmayışı kabul edilmelidir. Yani eylem sırasında kadın bedenine ayrıca ve özel bir şiddetin uygulanmasına gerek yoktur. Hal böyle olunca evliliği ırza geçme iddiasını isbat etmek son derece zordur. Evlilik dışında genel bir ırza geçme olayını ihbar ve isbat dahi kadın için çok zor iken evliliği ırza geçmede isbat büsbütün zordur. Çünkü olay, dört duvar arasında, evde, hiç kimsenin olmadığı, tanıklığın neredeyse olanaksız bulunduğu bir mekanda cereyan eder. Bu nedenle İsveç Ceza Usul Yasası "Herkes iddiasını isbatla yükümlüdür" uluslararası genel kuralına bir istisna getirmiştir. Bu durumda ırza geçmediğini isbat yükü kocaya verilmiştir.

Diğer yasalar, kadın bedeninde şiddet öğelerini ararlar.

Türk Ceza Kanunu'na gelince; ırza geçme topluma karşı, aile düzenine karşı işlenmiş bir suçtur ama, suçun gerçek "zarar görenine" karşı değil.

Türk Ceza Kanunu'da aile içinde kadına yönelik şiddet de dayak gibi, uygulanır; şiddetin kadını işinden gücünden alıkoyma süresine bağlı olarak genel hükümler çerçevesinde düzenlenmiştir. Yani müessir fiil çerçevesinde.

Kadınlar kendilerine yönelik ırza geçme olaylarını çok zor ihbar ederler. Çünkü hem aşağılanmış, onurları kırılmış, bedensel, cinsel ve zihinsel bütünlüklerine saldırılmıştır, hem de devlet korumasından yararlanabilmek için önyargılara karşı suçsuzluklarını isbat etmek zorundadırlar. Hukuk sisteminin pek sevdiği bu önyargıları şöylece sıralayabiliriz: Saldırgan normal değildir dolayısıyla suçlanamaz; alkollüdür; kadın geç vakit sokakta dolaşmıştır veya eteği kısadır; yahut

elbisesi dekolte dir; veya adama selam vermiştir, yahut adamla yemek yemeği kabul etmiştir; ırza geçme içgüdüsel bir dürtüdür ve zavallı öyle tahrik edilmiştir ki kadının ırzına geçmekten başka çaresi kalmamıştır! Hem canım "Dişi köpek kuyruk sallamasa erkek köpek peşinden gitmez!" "Aslında kadınlar ırzlarına geçilmesini isterler", ve bunun gibi. Erkeği yaptığından dolayı mazur göstermenin nedenleri daha çok uzatılabilir. Böylece saldırıya uğrayan kadın, kendisine saldırıldığı için asıl suçludur ve suçsuzluğunu isbat etmek zorundadır. işte pek çok kadın aynı dehşeti yaşamayı göze alamaz ve ırza geçme olaylarının en çok 1/10'u polis kayıtlarına yansır.

Kadına uygulanan şiddetin onu denetim altında tutmayı amaçladığının ifadesini "Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" atasözünde de görürüz. Çünkü ancak bu iki yol ile kadın gözünü aamaz, dönüp kendisine bakamaz ve tam bir köle haline dönüşür.

Kadınlara işyerlerinde uygulanan cinsel taciz de, şiddet biçimlerinden biridir. Kadını yıldırap evinin dört duvarı arasına dönmesini amaçlayan bilinçli politikalardan biridir. Kadının mesleği ve o meslek ile ilgili bilgi ve becerisi ne olursa olsun, erkek meslekdaşlarının özel konuşmalarında bedenine ve cinselliğine ilişkin yorumlar yer alır.

Peki kadınlara, bu tamamen erkeklere ait dünyada nasıl yer açacağız? Bedenleri, cinsellikleri sömürülmeden hakça ilişkileri nasıl kuracağız? Ve sürdüreceğiz?

Bize yle geliyor ki bu bir topya ama yaşama anlamını veren de topyalar değil midir zaten? Çok uzun soluklu bir savaşımın daha en başındayız.

Devletin bütün kurum ve kuruluşları, bütün ğretim ve eğitim sistemleri, bütün hukuk sistemi ve işle-

yişi yeniden ele alınıp feminist bir açıdan düzenlenmelidir.

İçinde bulunulan eğitim ve öğretim sistemleri aynı değer yargılarını kadınlara benimsetip onların yeniden üretilmelerini, hem de kadınlar aracılığı ile üretilmelerini sağlamaktadır.

Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden Sayın Prof. Dr. Yılmaz Esmer'in İstanbul Dergisi'nin 1992, 3. sayısında yayımlanan "İstanbul'da Kadın" araştırmasından bu olgunun acı saptamalarını görüyoruz. Sözkonusu araştırmaya göre İstanbul'da yaşayan ve araştırmaya katılan kadınların % 48.8'i haklı dayak olabileceğini düşünmektedirler. Kadınların neredeyse yarısı. Bu oran öğretim düzeyi ile birlikte düşmektedir ama gene de "haklı dayak" olabileceği düşüncesi sıfıra inmemektedir.⁽³⁸⁾ Gene aynı araştırmada deneklerin % 27'si tek başına dayagı bir boşanma nedeni olarak görmemişlerdir.

İlkokullardaki alfabe kitaplarından, masallardan, radyo ve TV yayınlarından cinsiyete dayalı işbölümü empoze eden bölümler çıkartılmalı, TV'de kadını aşağılayıcı reklamlar kaldırılmalı ve tazminat davası açma hakkı, böyle durumlarda bütün kadınlara tanınmalı, sokaklar ve geceler kadınların da yararlanabileceği gibi düzenlenmeli, örneğin sokaklar iyi aydınlatılmalı, geceyarısından sonra kadınlara ucuz tarifeli veya parasız taksi hizmetleri sunulmalı, yasalar önünde eşitlik kuralları gerçek anlamıyla uygulamaya konulmalı, ırza geçme olaylarında ırzına geçilenin suçsuzluğunun değil, saldırganın suçsuzluğunun veya suçunun isbatına çalışılmalıdır.

Bunlar ilk elde akla gelen önlemlerdir. Her iki cinsiyete mensup insan da aynı yeryüzünü paylaşmak zorunda olduğuna göre birlikte ve sömürsüz yaşanacak günlerin gelmesi umudu ile...

KAYNAKLAR

- 1- Crime in the United States: *Uniform Crime Reports 1986-1987* Washington D.C. -F.B.I. Raporu'ndan naklen 1991 Women's Leadership Institute Report. s.78
- 2- *Center for Women's Global Leadership*, Rutgers/- Douglass College, New Jersey
- 3- *1991 Women's Leadership Institute Reports*, s.77
- 3A- *Women: Challenges to Year 2000*, s. 67
- 4- *Women: Challenges to Year 2000*, UN Sales Publication: E.91.1.21
- 5- *Center for Women's Global Leadership* Rutgers/- Douglass College, New Jersey
- 6- a.g.e.s. 77'den (Chistine Bradley, 1988 "How Can We Help Rural Beaten Wives? Some Suggestions from Papua New Ginea" Uluslararası Kadınlara Yardım Konferansı, Kar-dif-Galler Bölgesi tebliğinden ayrıca *Women: Challenges to Year 2000* S.67 - UN Sales Publication E. 91.1.21

- 7- *The World's Women*: 1970 - UN Sales Publication E. 90.XVII.3
- 8- *1991 Women's Leadership Institute Report*, S.77
- 9- a.g.e.,s.77
- 10- a.g.e.,s.77
- 11- a.g.e.,s.22
- 12- a.g.e.,s.78
- 13- a.g.e.,s.78
- 14- Yılmaz Esmer, "*İstanbul'da Kadın*," *İstanbul*, 1992, Sayı: 3, s.106
- 15- *Women, Violence and Social Control*, Ed., Jalna Hamner ve Mary Maynard, Humanities Press International, Inc., Atlantic Highlands, NJ, 1991
- 16- a.g.e.,s.6
- 17- a.g.e.,s.6
- 18- *Equality Now*, Fact Sheet
- 19- Anne Edwards, *Women, Violence and Social Control...* s.16
- 20- a.g.e.,s.16
- 21- a.g.e.,s.17
- 22- a.g.e.,s.18-19
- 23- a.g.e.,s.17
- 24- a.g.e.,s.16
- 25- Susan Brownmiller, "*Against Our Will - Men, Women, and Rape*", Penguin Book. 1991, s.15
- 26- Susan Brownmiller, "*Against Our Will - Men, Women, and Rape*", Penguin Book. 1991. s. 15
- 27- a.g.e., s. 389

- 28- Anne, Edwards, a.g.e., s.23 (Grifftin.S., "*Rape: The All-American Crime*" Ramparts, September, 1971, s.29'dan naklen
- 29- Anne Edwards, a.g.e., s.22
- 30- Anne Edwards, a.g.e., s.22
- 31- Anne Edwards, a.g.e., s.23
- 32- Anne Edwards, a.g.e., s.23
- 33- Anne Edwards, a.g.e., s.24
- 34- Anne Edwards, a.g.e., s.25 (C.MacKinnon, "*Feminism, Marxism, Method and the Sate: An Agenda for Theory*" Signs, 1982, Cilt 7, sayı, 3 s. 529 dan)
- 35- Alberto Godenzi, "*Cinsel şiddet Yaşayanları ve Yaşatanların Anlatımlarıyla*" Çev. S. Kurucan, C.Y.Coşar, Ayrıntı Yayınları, 1992, s.169
- 36- Y. Esmer, a.g.e., s.106

ZİNA

*Prof. Dr. Feridun YENİSEY**

1. Giriş: Bir insan her şeyi yapabilir, ancak yasaklanmış olanları yapamaz. Evli olmayan yetişkinler cinsel hayatlarını istediği şekilde şekillendirebilirler. Buna hukuk düzeni karışmaz. Ancak evli olanlar bakımından aynı şey söylenemez. Evlilik ilişkisi içinde bulunan eşlerin birbirine karşı sadakat borçları vardır. Bu mükellefiyetin ihlâli, Türk Ceza Kanununda zina suçuna vücut verir. (TCK 440, 441). Başka bir ifade ile, bütün insanlara tanınmış olan özgürlük, evlilere tanınmamıştır. Evli bir insan cinsel yaşantısını serbestçe şekillendirmek hakkına sahip değildir. Bir erkek sadece karısı ile yahut kadın sadece kocası ile cinsel ilişkide bulunabilir. Bunun dışına çıktığı vakit suç işlemiş olur.

2. Türkiye’de ve bazı diğer ülkelerde Devlet ceza tehdidi altında, zinayı yasaklamıştır. Zina suçunda Devletin zina yapan kişiye ceza vermesinin sebebi konusunda Prof. Dr. Zeki Hafızoğulları’nın değerli eserinde açıkladığı gibi (Zina Cürümleri, İstanbul 1983), çeşitli görüşler ileriye sürülmüştür:

* M. Ü. Hukuk Fakültesi Öğ. üyesi

İlk görüş, 'bir evlilik aktinin ihlâlinin müeyyide altına alınması' görüşüdür. Bilindiği gibi, insanlar evlenirlerken bir akit yaparlar ve bu akitlerde de bazı mükelleftiyetler vardır. Bunlara aykırılık suç haline getirilmiştir, denebilir.

İkinci olarak şöyle düşünülebilir. Acaba zina yapmak günah olduğu için mi, Devlet buna ceza vermektedir? Gerçekten, din kurallarına baktığımızda, özellikle islam hukukunda üç tür suç görürüz: insanların hakkına karşı işlenen suçlar, Allah'a karşı işlenen suçlar ve taziren cezalandırılan suçlar. Allah'a karşı işlenen suçlardan bir tanesi zinadır. Acaba Devlet bu günahı mı cezalandırmaktadır?

Onsekizinci yüzyılda, bu suç ile, 'cinsel tekelin' ve 'cinsel aidiyetin' korunduğu ileriye sürülmüştü: kadınla erkek evlendikleri vakit birbirlerine ait olurlar ve bu aidiyeti bozan her türlü sadakatsızlık zina suçunu oluşturur. Bugün ise, 'bir kadının bir erkeğe mal gibi ait olması fikri'bize çok çok yabancıdır.

Başka bir düşünce, kan'ın karışmasını önlemektir. Zina sonucu doğacak çocukların nesebi belli olmaz. Acaba Devlet burada nesebi mi korumaktadır. Ama nesebi korumak amacı ön plana çıksa idi, o zaman kısır bir evli kadının, yahut da çocuk yapmak imkânına sahip olmayan bir evli erkeğin cinsel ilişkisinin suç olmaması gerekirdi.

Diğer bir görüş, aile'nin korunmasıdır. Acaba Türk hukukunda zina suçu ile aile mi korunmaktadır? Gerçekten, Türk Ceza Kanunun sistematığı içerisinde, 'zina' aile nizamı aleyhindeki cürümler arasında yer alan bir suçtur. Türk Hukukunda ailenin bir tüzel kişiliği yoktur. Bununla birlikte, ailenin varlığı ve birliği, Devlet tarafından kabul edilmiş, aile kurumu yasa-

larla düzenlenmiştir. O halde, zina suçunun ‘kamusal bir kurumu korunduğu’ görüşü kabul edilebilir.

3. Topluma zarar veren fiiller suç haline getirilir. Acaba zina fiili kime ‘zarar’ verdiği için suç haline getirilmiştir? Bu soruya verilen cevap, yukarıdaki görüşlerden hangisinin benimsendiğine bağlıdır. Bununla birlikte, aile birliğinin bozulmasından toplumun zarar gördüğü kabul edilmiş ve bu nedenle, eşin şikâyetine bağlı olarak işleyen bir ceza mekanizması geliştirilmiştir: zina’dan doğrudan doğruya zarar gören eştir. Fakat Devlet ile toplum da suçtan zarar görürler. Türk Hukuku, korunan hukuki menfaatin ailenin birliği ve düzeni olduğu, ve bu suçtan da toplumun zarar gördüğünü kabul etmektedir. O halde evli kişilerin birbirlerine sadık bir biçimde yaşama görevleri vardır ve bu görevlerini ihlâl ettikleri vakit, toplum bundan zarar görmektedir. Eğer toplumda yaşayan insanlar, karısı zina yaptığı vakit, onun mutlaka cezalandırılması gerektiğine inanıyorsa, ki bizim toplumumuzda genellikle böyle bir düşünce hakimdir, o zaman o fiilin cezalandırılmasında toplumsal fayda vardır diyebiliriz.

4. Evlilikte acaba gerçekten sadakat mecburiyeti var mıdır? Evlilik, eşleri birbirinin esiri haline getiren ve bütün özgürlüklerini ellerinde alan bir kurum mudur? İşte burada, Türk Hukuku’nun bugünkü düzenlemesini ilgilendiren bir soru işareti ortaya çıkmaktadır. Gerçekten, eğer evlilik müessesesi böylesine bağlayıcı bir müessese ise, o zaman içinde yaşanamaz bir altın kafes durumuna düşer. Evlenmiş olsalar bile, insanların özgürlüklerini muhafaza ettikleri bir sistem geliştirilmelidir. Bu nedenle zina Türkiye’de de suç olmaktan çıkartılmalıdır.

5. Zina’nın suç olmaktan çıkartılmasını arzu

ederiz. Ancak bu temennimizin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, tamamen sosyolojik bir sorundur. Acaba, zina suç olmaktan çıkarsa, başka tür suçlar artar mı? İnsanlar Ceza Hukukunun desteğini arkalarında görmeyince, kendileri ceza vermeye başlar mı? Bu tamamen sosyolojik bir durumdur. Türkiye'nin olaylara daha değişik bir bakış açısıyla yaklaşabildiği gün, zina suç olmaktan çıkabilecektir.

6. Zina suçunda failler, ayrı cinsten iki kişidir. Kadın'ın kocası dışında başka bir erkekle cinsel ilişkiye girmesi ve erkeğin de karısından başka bir kadın ile karı-koca gibi yaşaması, suç oluşturmaktadır. Bir kadın'ın eşcinsel ilişkisi, zina olarak kabul edilmemektedir.

Türk Hukukunda kadın'ın zinası ile erkeğin zinası farklı farklı düzenlenmiştir. Kadın'ın zinasında, kadın kendi kocasından başka bir erkekle bir kez ilişkide bulunursa, suç tamamlanır. Halbuki, erkeğin zinası bakımından, evli olmayan başka bir kadın ile ya kendi evinde karısıyla beraber yaşaması, yani 'kuma' dediğimiz olayı gerçekleştirmesi, ya da başka bir evde metres şeklinde tutması gerekmektedir. Bir erkek karısı dışında başka bir kadınla bir kez ilişkide bulunursa, Türk hukuku açısından zina değildir.

7. Zina suçunda bir ön şart vardır. Bu ön şart, evlilik müessesesidir. Yani zina'dan bahsedebilmek için, Medeni Kanun anlamında bir evlilik müessesesinin kurulmuş olması gerekir. İmam nikahı suçun oluşumuna vücut vermez.

Kadının zinasında, kadının seviştiği erkeğin belli olmaması, suçun oluşumuna tesir etmez. Kadın doğum yapmışsa ve doğan çocuğun kocadan olmadığı saptanmışsa, zina fiili ispat edilmiştir.

Cinsel ilişkinin serbest iradeyle gerçekleşmesi şarttır. Kadının bilmeyerek ve istemiyerek kocası dışında bir erkekle ilişkide bulunması, hata yoluyla mümkündür. Ceza hukukunda hata iradeyi ortadan kaldıran sebeplerden bir tanesidir. Bunun dışında bir de cebir, tehdit, ikrah gibi hallerde kadının iradesinin serbest olmadığı görülmektedir.

18 yaşından küçük bir kızla kadınla cinsel ilişkiye girmek, TCK 416 ncı maddenin son fıkrasında göre suçtur. Eğer zina yapan kadın 18 yaşından küçük bir kadın ise, Yargıtay'ın verdiği kararlarda bunun zina olmayacağı fakat küçükle reşit olmayan bir insanla cinsel ilişkide bulunmak suçu oluşacağı kabul edilmektedir ve bunun cezası daha ağırdır. Devlet insanların namuslarını koruma altına almıştır. Fakat bu koruma altına alışı, bir ölçüde cinsel özgürlüğü sınırlandırmak anlamındadır.

8. Kadın'ın zinasında, kadınla zina yapan erkeğin bekâr olması diye bir şart yoktur. Halbuki, erkeğin zinasında bu şarttır. Erkeğin zinasında kadının evli olmaması lazımdır. Eğer kadın evli ise, o takdirde 'kadının zinası suçu' olur.

9. Zina suçu ne zaman oluşur? Yargıtayımızın kabul ettiği görüş, burada normal bir kadın erkek ilişkisinin tamamlanması şeklindedir. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında, zina suçlarında teşebbüs olmaz. Çünkü artık teşebbüs için hareketin icra hareketlerinin başlaması fakat elde olmayan bir sebeple kesilmesi gerekecektir.

10. Türk Hukukunda 441 inci maddede düzenlenmiş olan kocanın zinası, evli olmayan bir kadını, karı koca gibi yaşam amacıyla ya kendi evinde yahutta başka bir evde herkes tarafından bilinecek şekilde tut-

mak ile oluşur. Yani kocanın zinasının gerçekleşebilmesi için birinci şart, evli olmayan bir kadınla ya kendi evinde yahut da başka bir evde herkesçe bilinecek bir şekilde karı-koca gibi yaşanmasıdır. Erkeğin ev dışında karısı dışında başka bir kadınla bir kez ilişkide bulunması suç değildir. Bu eşitsizlik, Anayasa Mahkemesi tarafından 1968 tarihli bir kararda tartışılmıştır. Anayasa Mahkemesi burada eşitsizlik görmemiştir: 'zina yapan bütün kadınlar eşit bir şekilde cezalandırılır, 440 ncı maddedeki durum bütün kadınlar bakımından, 441 inci maddede de bütün erkekler bakımından eşit olarak düzenlenmiştir. O halde eşitlik kuralı burada ihlâl edilmemiştir.'

Kanaatimcê bu doğru bir karar değildir. Çünkü erkekler arasında eşitlik başka bir şeydir, kadın-erkek eşitliği başka bir şeydir. Bugün mesele tekrar Anayasa Mahkemesinin önüne giderse zannediyorum değişik bir karar çıkabilir.

11. Evli bir erkeğin zinası açısından kadının rızası fiili suç olmaktan çıkartmaz. Yani bir kadın evine kuma getiren bir erkeğe, 'kabul ettim, getir'dese bu konudaki rıza fiili suç olmaktan çıkartmaz. Kadın her zaman şikayette bulunabilir.

12. Mukayeseli hukuka baktığımızda, kadın ve erkeğin zinasının farklı düzenlendiğini, başka kanunlarda da görmekteyiz. Mesela Portekiz'de, İspanya'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletlerinde halen kadının ve erkeğin zinası farklı farklı düzenlenmiştir. Yani bizdeki gibi bir düzenleme vardır. Buna karşılık Yunanistan, Romanya, Avusturya ve İsviçre'de kadın ve erkeğin zinası bir tek biçimde tek düzede düzenlenmiştir.

Federal Almanya'da ise, zina suç olmaktan çı-

kartılmıştır. Zinanın Almanya'da suç olmaktan çıkarılmasının gerekçesi de özgürlüğe dayanır. Kanun koyucu insanların evlilik içerisinde özgür olduklarını düşünmüştür.

13. Zina suçlarının koğuşturulması şikayete bağlıdır. Şikayet hakkı suçtan zarar gören eşe tanınmıştır ve zarar gören eş karı veya koca fiili veya faili öğrendiği tarihten itibaren altı aylık bir süre içerisinde şikâyet etmek hakkına sahiptir. Zina fiili toplum içinde insanların itibarını sarsıcı bir fiildir. Yani suçtan zarar gören kadın veya erkek karısı veya kocası zina yaptığı vakit bir zarar görür ama bu eylemin toplumda yaşayan diğer fertler tarafından öğrenildiği zaman ikinci bir zarar daha görür ve bu ikinci zarar daha büyüktür. CMUK 151 nci maddesine göre, yazı ile yapılmayan şikayet geçersizdir ve bunun savcılığa polise veya mahkemeye verilmesi gerekmektedir.

14. Sonuç: Türkiye'de zinanın suç olmaktan çıkartılabilmesini temenni ederiz. Ancak, ülkemizde namus cinayetleri işlenmektedir. Özellikle Türkiye'nin bazı bölgelerinde bu tür ahlak dışı ilişkiye giren kadınların aile meclisi kararıyla öldürüldükleri görülmektedir. Böyle bir sosyolojik yapı içerisinde zinayı tamamen suç olmaktan çıkartmak, istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Fakat ilk aşama olarak hiç olmazsa, kadının zinasıyla erkeğin zinasındaki farklı düzenleme ortadan kaldırılmalıdır. Kadın-erkek eşitliği bu yönden de sağlanmalıdır.